

Српско археолошко друштво

Музеј Херцеговине

СРПСКО АРХЕОЛОШКО ДРУШТВО

XLVIII СКУПШТИНА И ГОДИШЊИ СКУП

Требиње, 29 – 31. мај 2025. године

Програм, извештаји и апстракти

Република Србија

Требиње 2025

Организациони одбор скупа

Слађана Скочајић, начелница одјељења за културу града Требиња

Ивана Грујић, директор Музеја Херцеговине, Требиње

Ана Гавриловић МА, секретар Српског археолошког друштва

др Војислав Филиповић, потпредседник Српског археолошког друштва

др Адам Н. Црнобрња, председник Српског археолошког друштва

Научни одбор скупа

проф. др Душан Михаиловић, Филозофски факултет, Београд

prof. dr Miljana Radivojević, UCL Institute of Archaeology, London (UK)

Prof. dr. Blagoje Govedarica, ANU (BiH)

Ивана Грујић, Директор Музеја Херцеговине, Требиње (БиХ)

prof. dr Mitja Guštin, Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije, Koper (SLO)

др Драган Милановић, Археолошки институт, Београд

др Надежда Гавриловић Витас, Археолошки институт, Београд

др Драгана Вуловић, Археолошки институт, Београд

др Видан Димић, Археолошки институт, Београд

мр Александар Алексић, Завод за заштиту споменика културе Ниш

др Марија Марић, Филозофски факултет, Нови Сад

Радивоје Арсић, Завод за заштиту споменика културе Ваљево

др Марија Каличанин Крстић, Завод за заштиту споменика културе Крагујевац

Ненад Јончић, Народни музеј Србије

др Војислав Филиповић, Археолошки институт, Београд

др Адам Н. Црнобрња, Народни музеј Србије

Приредили: Адам Црнобрња, Војислав Филиповић и Ана Гавриловић

Издавач: Српско археолошко друштво, Београд и Музеј Херцеговине

За издавача: Адам Црнобрња и Ивана Грујић

Штампа: БироГраф, Земун

Тираж: 200

Бесплатан примерак • ISBN 978-86-80094-31-1

Република Србија

XLVIII скупштина и годишњи скуп Српског археолошког друштва и штампање ове публикације финансирани су средствима Министарства културе Републике Србије.

САДРЖАЈ

Програм XLVIII годишњег скупа.....	4
Извештај о раду Управног одбора САД.....	18
Извештај о финансијском пословању САД.....	23
Извештаји о раду секција САД.....	25
Одбрањени радови на катедри за археологију.....	36
Записник са XLVIII скупштине САД.....	39
Самостални стручњаци у култури.....	46
Апстракти.....	53

ЧЕТВРТАК, 29. МАЈ 2025.

од 10h Пријављивање учесника, преузимање идентификационих картица и штампаног материјала. Ходник Музеја Херцеговине, Стари град бр. 59, уплата обавезне **котизације** од 2.500 дин за учеснике који нису чланови САД, и 30€ за **заједничку вечеру** (У цену су урачуната два пића уз вечеру и пиће добродошлице, предјело, главно јело + салата и десерт).

12h **Свечано отварање скупа – Галерија Музеја Херцеговине, Стари град 59**

Жељка Стојичић, Министар просвјете и културе Републике Српске

Мирко Ђурић, градоначелник Требиња

Ивана Грујић, директор Музеја Херцеговине

Адам Црнобрња, председник Српског археолошког друштва

14h **Музеј Херцеговине, Пауза за ручак**

15h **Рад по секцијама и сесијама**

Секција за праисторијску археологију

Секција за класичну археологију

Секција за средњовековну археологију

СЕКЦИЈА ЗА ПРАИСТОРИЈСКУ АРХЕОЛОГИЈУ

(секција, Д. Милановић)

15h - Галерија Музеја Херцеговине

Владимир Стевановић, АНТРОПОМОРФНЕ ФИГУРИНЕ СА
ЛОКАЛИТЕТА ЛОКВЕ – СЕЛИШТЕ У СЕЛУ РАЗГОЈНА

Dragan Milanović, Marinko Antonijević, Magdalena Selaković, VIN-
ČANSKO NASELJE U KLENKU KOD ŠAPCA: STRATIGRAFI-
JA, DATOVANJE I ORGANIZACIJA PROSTORA

Ружица Савић, АНАЛИЗА СЛИЧНОСТИ И РАЗЛИКА
У ДИМЕНЗИЈАМА КУЋА НА КАСНОНЕОЛИТСКИМ
НАЛАЗИШТИМА ЦЕНТРАЛНОГ ПОМОРАВЉА

Ивана Јовановић, Вера Богосављевић Петровић, ТЕХНОЛОШ-
КА АНАЛИЗА АРТЕФАКАТА ОД ОПСИДИЈАНА СА КАСНО-
НЕОЛИТСКОГ ЛОКАЛИТЕТА ПОТПОРАЊ (СРБИЈА)

Дискусија / Discussion

Мирјана Ђорђевић, Срећко Живановић, Боривоје Крчмаревић,
Огњен Младеновић, РЕЗУЛТАТИ ТЕРЕНСКОГ И ГЕОФИЗИЧ-
КОГ РЕКОГНОСЦИРАЊА АРХЕОЛОШКИХ ЛОКАЛИТЕТА
НА ТЕРИТОРИЈИ РУДНЕ ГЛАВЕ

Miljana Radivojevic, Thilo Rehren, Maja Kuzmanovic, Meghna
Desai, Mirjana Blagojevic, NAJRA NIJE DOKUMENTOVANO
TOP LJENJE ARSENSKOG BAKRA NA BALKANU?
TEHNOLOŠKI UVIDI I KULTURNI ZNAČAJ

Видан Димић, Драгана Антоновић, Селена Витезовић, Даница
Михаиловић, ПРЉУША – МАЛИ ШТУРАЦ -ИСТРАЖИВАЊЕ
ОКНА 5-

Mile Baković, KNEŽEVSKI GROBOVI RANOG BRONZANOG
DOBA U CRNOJ GORI

Јован Коледин, Анђелка Путица, МЕТАЛ У МЕТАЛ, ПРИЧА
БЕЗ КРАЈА: СИМБОЛИЧНЕ ПРАКСЕ, ТРАНСФОРМАЦИЈЕ И
ТРЕТМАН МЕТАЛНИХ ПРЕДМЕТА У ОСТАВАМА КАСНОГ
БРОНЗАНОГ ДОБА

Дискусија / Discussion

Наташа Шаркић, Соња Вуковић, Данијела Хајлман, Катарина
Дмитровић, РЕЗУЛТАТИ БИОАНТРОПОЛОШКЕ АНАЛИЗЕ

СПАЉЕНИХ ИНДИВИДУА КАСНОГ БРОНЗАНОГ ДОБА СА НЕКРОПОЛЕ ПОД ХУМКАМА У МОЈСИЊУ КОД ЧАЧКА (15-12. ВЕК ПРЕ Н. Е.)

Марија Љуштина, Катарина Дмитровић, (НЕ)ВИДЉИВА НАСЕЉА ГВОЗДЕНОГ ДОБА У ЗАПАДНОЈ СРБИЈИ

Митја Гуштин, МАКЕДОНЦИ, ДОБРОДОШЛИ КОД НАС

Лазар Марковић, Урош Николић, ТРИ КОПЉА СА ДЕКОРАТИВНИМ ЕЛЕМЕНТИМА ИЗ АРХЕОЛОШКЕ ЗБИРКЕ ЗАВИЧАЈНОГ МУЗЕЈА РУМА

Срећко Живановић, Иван Нинчић, Александар Булатовић, Војислав Филиповић, Јован Ђајић, ДЕФИНИСАЊЕ И ОДРЕЂИВАЊЕ ХУМКИ НА ОСНОВУ LIDAR СНИМАКА

Дискусија / Discussion

СЕКЦИЈА ЗА КЛАСИЧНУ АРХЕОЛОГИЈУ

(секција, Н. Гавриловић - Витас)

15h - Дучићева сала

Софија А. Петковић, Гордан Јањић, ТАЈНЕ ШАРКАМЕНА

Стефан Поп-Лазих, Вујадин Вујадиновић, Бојан Поповић, РЕЗУЛТАТИ НАЈНОВИЈИХ ИСТРАЖИВАЊА (2021-2024) НА ЛОКАЛИТЕТУ ГЛАЦОВ САЛАШ (ПАЛАТА МАКСИМИЈАНА ХЕРКУЛИЈА) КОД СРЕМСКЕ МИТРОВИЦЕ

Игор Бјелић, Марија Савић, ПРОСТИРАЊЕ АРХИТЕКТОНСКИХ ОСТАКА КАСНОАНТИЧКОГ НАСЕЉА МУНИЦИПИЈУМ ДД

Јелена Цвијетић, INFANS - СЛИКА И РЕЧ. ЕПИГРАФСКА, ИКОНОГРАФСКА И АРХЕОЛОШКА СВЕДОЧАНСТВА

Бојана Илијић, БОГИЊЕ ТИМАКУМ МИНУСА

Дискусија / Discussion

Теодора Б. Бранковић, ПРЕДСТАВЕ БОЖАНСТВА НА ГЕМА-
МА ИЗ АНТИЧКЕ ЗБИРКЕ НАРОДНОГ МУЗЕЈА ПОЖАРЕВАЦ
Софија Петковић, Марија Јовић, Ђурђа Обрадовић, РАДИОНИ-
ЦА И СКЛАДИШТЕ (GRANARIA) ПРИЗИДАНИ УЗ СЕВЕРНИ
ЗИД И ЈУГОИСТОЧНИ УГАО ПРИНЦИПИЈЕ У УТВРЂЕЊУ
TIMACUM MINUS

Марија Јовић, Војислав Филиповић, Маја Гајић-Квашчев, Вели-
бор Андрић, ДЕТЕКТИВСКИ СЛУЧАЈ ИЛИ ТРАГЕДИЈА МУ-
ЗЕЈСКЕ СЛУЖБЕ НА ПРИМЕРУ РИМСКЕ ФАЛЕРЕ ИЗ СТАРЕ
ЗАГОРЕ

Владимир П. Петровић, РАЗМАТРАЊА О ДВОСТРУКОЈ ТРАСИ
РИМСКОГ ПУТА АКВИЛЕЈА-ДИРАХИЈУМ НА ДЕОНИЦИ ОД
ЗИЗИЈУМА ДО СКОДРЕ

Антонија Ропкић Ђорђевић, ГРНЧАРСКЕ ПЕЋИ СА
ЛОКАЛИТЕТА ОРОВАЧА У БАРОШЕВЦУ

Дискусија / Discussion

Михајло Џамтовски, ЈОШ ЈЕДАН НОВООТКРИВЕНИ ЖРТВЕ-
НИК ИЗ РОГАТИЦЕ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ (ИСТОЧНА
РИМСКА ДАЛМАЦИЈА) ПОСВЕЋЕН ЛИБЕРУ

Емилија Николић, Ивана Делић-Николић, Љиљана Миличић,
Снежана Вучетић, Невенка Мијатовић, Младен Јовичић, ИЗА-
ЗОВИ ИСПИТИВАЊА МАТЕРИЈАЛА У АРХЕОЛОГИЈИ. РИМ-
СКИ МАЛТЕРИ ДУНАВСКОГ ЛИМЕСА У СРБИЈИ

Ангелина Раичковић Савић, АМУЛУМ – ПРИМЕНЕ АРХЕО-
ЛОШКОГ МАТЕРИЈАЛА У ЕКСПЕРИМЕНТАЛНОЈ АРХЕО-
ЛОГИЈИ И КУЛТУРНОМ ТУРИЗМУ

Урош Лекић, ПОЛИТИЧКА И ИДЕОЛОШКА ПОЗАДИНА НА
НОВЦУ ЦАРА КОНСТАНТИНА ВЕЛИКОГ (ПРЕГЛЕД)

Дискусија / Discussion

СЕКЦИЈА ЗА СРЕДЊОВЕКОВНУ АРХЕОЛОГИЈУ

(секција, И. Грујић)

15h - Камена зграда

Викторија Узелац, КОШТАНЕ ОПЛАТЕ РЕФЛЕКСНИХ ЛУКОВА И УКРАСНЕ ПЛОЧИЦЕ ТОБОЛАЦААВАРСКИХ

РАТНИЧКИХ ГРОБОВА 5, 6 И 8 У СОМБОРУ

Јелена Ђорђевић, Војислав Ђорђевић, РЕЗУЛТАТИ СОНДАЖНИХ АРХЕОЛОШКИХ ИСКОПАВАЊА РАНОСРЕДЊОВЕКОВНИХ НАСЕЉА НА ЛОКАЛИТЕТУ ВЕЛИКА ДОЛИНА У БАНАТСКОМ НОВОМ СЕЛУ 2024. ГОДИНЕ

Неда Мирковић-Марић, Ивана Пашић, РЕЗУЛТАТИ ЗАШТИТНИХ ИСКОПАВАЊА ЛОКАЛИТЕТА 108, У МОКРИНУ, КИКИНДА

Слободан Радовановић, ЗАШТИТНА АРХЕОЛОШКА ИСКОПАВАЊА, У АТАРУ СЕЛА СИВАЦ, НА ПРЕДМЕТНОЈ ТРАСИ ЛОКАЛНОГ ПУТА СИВАЦ – СТАПАР

Дискусија / Discussion

Владан Миливојевић, Анастасија Стојановић, ПРЕГЛЕД АРХЕОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА НАРОДНОГ МУЗЕЈА У АРАНЂЕЛОВЦУ (2023–2024)

Дејан Радичевић, Ана Цицковић, Мирко Вранић, НОВА ИСТРАЖИВАЊА СРЕДЊОВЕКОВНОГ РУДНИКА

Александар Ђукић, КО СУ МАЏАРИ ИЗ ОНОСТРАНОГ СРЕМА?

Емина Зечевић, О ПЕЋЊАЦИМА (НА ПРИМЕРУ НАЛАЗА ИЗ АРХЕОЛОШКЕ ЗБИРКЕ ПОЗНОГ СРЕДЊЕГ ВЕКА НАРОДНОГ МУЗЕЈА СРБИЈЕ)

Николина Адамовић, НАЛАЗИ ОТОМАНСКИХ КЕРАМИЧКИХ ПОСУДА СА ЛОКАЛИТЕТА АНТИЧКИ СИНГИДУМ, ВЛАЈКОВИЋЕВА

ПЕТАК 30. МАЈ 2025.

9–11.30h Рад по секцијама и сесијама

Секција за заштиту археолошког наслеђа

Секција за биоархеологију

Сесија *Археолошка истраживања, заштита и културне перспективе утврђења и одбрамбених система на балкану*

Сесија: *Иновативне технологије даљинске детекције у археологији: сателитски снимци, лидар, термална камера, мултиспектрална камера, 3d фотограмetriја, нерф и gaussian splatting*

12:00h **Одржавање XLVIII редовне Скупштине САД (Културни центар, биоскопска сала – Трг палих бораца 1)**

14:30h *Пауза за ручак, Музеј Херцеговине*

15:30h **Наставак рада по секцијама и сесијама**

20h **Заједничка вечера, рибарница ГАЛИЈА,**
<https://g.co/kgs/Pvfe3La>

СЕКЦИЈА ЗА ЗАШТИТУ АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА

(секција, А. Алексић)

9h - Галерија Музеја Херцеговине

Милена Муминовић Божић, Петар Милојевић, СИСТЕМАТСКА РЕКОГНОСЦИРАЊА У СЛИВУ СВРЉИШКОГ ТИМОКА НА ТЕРИТОРИЈИ ОПШТИНЕ КЊАЖЕВАЦ

Весна Бикић, Горан Илијић, Емил Цабунац, Саша Живић, Милица Радишић, Данијела Петковић, Угљеша Војводић, Драган Ђирковић, Снежана Николић, Ненад Васовић, Павле Марјановић, ЗАШТИТНА АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА НА ТРАСИ ПРИОБАЛНОГ БЕДЕМА БЕОГРАДСКЕ ТВРЂАВЕ: ПОЧЕТАК

Драгана Гавриловић, Иван Богдановић, Иван Богдановић, ЗИДНО
СЛИКАРСТВО ХРАМА ИЗ ВИМИНАЦИЈУМА

Дискусија / Discussion

Марина Бунарџић, Емил Цабунац, МОНАШКО ГРОБЉЕ МАНА-
СТИРА СТУДЕНИЦА

Ненад Јончић, Александар Алексић, Милена Раковац Јончић,
ДЕТЕКЦИЈА РЕДУТА УТВРЂЕЊА ДЕЛИГРАД ПРИМЕНОМ
LIDAR ПОДАТАКА, САТЕЛИТСКИХ СНИМАКА И ВОЈНИХ
АЕРОФОТОГРАФИЈА

Весна Рогић, ПРИМЕНЕ НОВИХ ТЕХНОЛОГИЈА У КОНЗАР-
ВАЦИЈИ И ПРЕЗЕНТАЦИЈИ АРХЕОЛОШКИХ АРТЕФАКАТА

Majda Šutić, Azra Sarić, Turkmanović Maida, IZMEĐU PROŠLOSTI
I BUDUĆNOSTI: RAZVOJ PREVENTIVNE ARHEOLOGIJЕ U
BOSNI I HERCEGOVINI

Марија Д. Марић, У СЛУЖБИ ЗАШТИТЕ: ПРОЈЕКАТ INHERIT
КАО ПОДРШКА ИНСТИТУЦИЈАМА И КУЛТУРНОМ
НАСЛЕЂУ

Дискусија / Discussion

Јелена Анђелковић Грашар, Марија Јовић, Стефан Станчић,
САВРЕМЕНИ ПРИСТУПИ ПРЕЗЕНТАЦИЈИ КУЛТУРНОГ
НАСЛЕЂА КАО КЉУЧ ПОДИЗАЊА ДРУШТВЕНЕ СВЕСТИ О
ЊЕГОВОМ ЗНАЧАЈУ

Бојана Племић, Јелена Анђелковић Грашар, Марија Најдић, КРОЗ
ПРИЗМУ СТРУКЕ И ПРАКСЕ: ПРОЈЕКАТ „ИНТЕРПРЕТА-
ЦИЈА КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА У ТУРИСТИЧКОМ ВОЂЕЊУ“

Анастасија Стојановић, Невена Пантић, ПРИСТУПИ ПОПУЛА-
РИЗАЦИЈЕ И ЗАШТИТЕ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА- ИСКУСТВО
ФОНДАЦИЈЕ НЕОЗОИК

Предраг Ђерковић, НАУКА НА КЛИК: ПОПУЛАРИЗАЦИЈА АР-
ХЕОЛОГИЈЕ КРОЗ ВИДЕО ПРОДУКЦИЈУ ФОНДАЦИЈЕ НЕО-
ЗОИК

Богдана Опачић, Милош Спасић, Кристина Пенезић, Зорица Кузмановић, Јован Митровић, Огњен Младеновић, Ивана Самарџић, ВРЕМЕ ЈЕ ЗА ПРОШЛОСТ: ПЕРЦЕПЦИЈА И РЕЦЕПЦИЈА АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА У СРБИЈИ

Постер: Вујадин Вујадиновић, Александра Гојгић, Љубинка Богићевић, ЗАШТИТНА АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА НАРОДНОГ МУЗЕЈА ЧАЧАК (2018 – 2024. ГОД.)

Дискусија / Discussion

СЕКЦИЈА ЗА БИОАРХЕОЛОГИЈУ

(секција, Д. Вуловић)

9h - Камена зграда

Jelena Marković, PREHRAMBENE NAVIKE MEZOLITSKO-NEOLITSKIH ZAJEDNICA CENTRALNOG BALKANA: REZULTATI ANALIZE MIKROSTRIJA

Ивана Димитријевић, Ђурђа Обрадовић, УЛОГА ЖИВОТИЊА У РАНОНЕОЛИТСКОМ НАСЕЉУ У МЕЂУРЕЧУ: АРХЕОЗООЛОШКА И ИКОНОГРАФСКА ПЕРСПЕКТИВА

Маја Кокановић, Тамара Благојевић, Јелена Јовановић, ОБРАСЦИ ИСХРАНЕ РАНОНЕОЛИТСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ НА АРХЕОЛОШКОМ НАЛАЗИШТУ ДОЊА БРАЊЕВИНА

Драгана Вуловић, Селена Витезовић, Младен Младеновић, РЕКОНСТРУКЦИЈА ИСХРАНЕ У ПРОШЛОСТИ НА ОСНОВУ ОСТЕОЛОШКОГ МАТЕРИЈАЛА: НЕКОЛИКО ПРИМЕРА ИЗ АРХЕОЛОГИЈЕ ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА

Дискусија / Discussion

Marija Krečković Gavrilović, Mina Amzirkov, Marija Marin, Jelena Marković, Marko Porčić, Sofija Stefanović, POL, ROD I POGREBNA PRAKSA SAHRANJIVANJA ODRASLIH OSOBA NA RANOBRONZANODOPSKIM NEKROPOLAMA U MOKRINU I OSTOJICEVU (2100–1700. P.N.E.)

Marija Krečković Gavrilović, Sanja Nestorović, Tamara Vučinić, Sofija Stefanović, ANALIZA HARISOVIH LINIJA KOD INDIVIDUA SAHRANJENIH NA BRONZANODOPSKIM NEKROPOLAMA MOKRIN I OSTOJICEVO (2100–1800. PRE NOVE ERE): PRELIMINARNI REZULTATI

Марија Марин, Мина Амзирков, Бојан Петровић, Марко Порчић, Софија Стефановић, ПОЛ И ПОГРЕБНА ПРАКСА КОД ДЕЦЕ СРЕДЊЕГ БРОНЗАНОГ ДОБА: НЕКРОПОЛА У ОСТОЈИЋЕВУ (1650–1550. г. п. н. е.)

Тамара Шаркић, САХРАЊИВАЊЕ У КОВЧЕЗИМА И ЛОША ОЧУВАНОСТ: СЛУЧАЈ ХУМАНИХ СКЕЛЕТНИХ ОСТАКА СА НЕКРОПОЛА У АТАРУ СЕЛА ЧУРУГ - ДЕТЕЛИНАРА 2 И СТАРИ ВИНОГРАДИ

Дискусија / Discussion

Веда Микашиновић, Ксенија Ђукић, ПРЕЛИМИНАРНИ РЕЗУЛТАТИ БИОАНТРОПОЛОШКЕ АНАЛИЗЕ ХУМАНОГ ОСТЕОЛОШКОГ МАТЕРИЈАЛА СА ЛОКАЛИТЕТА 40, ПОТЕС ГОРЊЕМ САЈЛОВУ, НОВИ САД

Наташа Миладиновић-Радмиловић, Драгана Вуловић, Сања Несторовић, ДОПРИНОС ПРОУЧАВАЊУ СТРЕЛИЧАРСТВА – OS ACROMIALE

Nevena Pantić, Tamara Šarkić, ZNAČAJ ARHEOTANATOLOŠKIH ISTRAŽIVANJA: STUDIJA SLUČAJA DVOJNOG SREDNJOVEKOVNOG GROBA BR. 123 SA NEKROPOLE U SLAVKOVICI

Теодора Младеновић, Младен Младеновић, Маја Живковић, ПРЕЛИМИНАРНИ РЕЗУЛТАТИ АРХЕОЗООЛОШКЕ АНАЛИЗЕ РИБЉИХ ОСТАКА ИЗ НОВОВЕКОВНОГ ХОРИЗОНТА ЛОКАЛИТЕТА САПАЈА

Дискусија / Discussion

**СЕСИЈА: СЕСИЈА АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА,
ЗАШТИТА И КУЛТУРНЕ ПЕРСПЕКТИВЕ УТВРЂЕЊА И
ОДБРАМБЕНИХ СИСТЕМА НА БАЛКАНУ**

(сесија: М. Д. Марин, М. Каличанин Крстић и Р. Арсић)

9h - Дучићева сала

Војислав Филиповић, Александар Булатовић, Иван Нинчић,
ПРОМЕНЕ У СТРАТЕГИЈАМА КОРИШЋЕЊА ПРОСТОРА
И РЕЉЕФА У ПРЕЛАЗНОМ ПЕРИОДУ ИЗ БРОНЗАНОГ У
ГВОЗДЕНО ДОБА У СЕВЕРОЗАПАДНОЈ СРБИЈИ

Милош Живановић, ТВРЂАВА МЕДУН, ПРЕГЛЕД
АРХЕОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА

Amra Šaćić Beća, Adnan Kaljanac, Jesenko Hadžihasanović, MO-
GORJELO I CARL PATSCH: PRIČA O JEDNOM ARHEOLOGU I
RIMSKOM UTVRĐENJU

Бебина Миловановић, Ивана Косановић, Бојан Поповић, СИС-
ТЕМАТСКА ИСТРАЖИВАЊА РИМСКОГ УТВРЂЕЊА ГЕРУ-
ЛАТА У СЕЛУ МИРОЧ ТОКОМ 2024. ГОДИНЕ

Дискусија / Discussion

Невена Павловић, ЛОКАЛИТЕТ НА ЋЕЛИЈСКОМ БРДУ
КОД ВАЉЕВА КАО ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ КУЛА
ОСМАТРАЧНИЦА (BURGUS SPECULATORIUS-A)

Игор Бјелић, ПРИМЕНА САТЕЛИТСКИХ СНИМАКА
ПРИЛИКОМ МАПИРАЊА ТРАСА И СТРУКТУРА БЕДЕМА
И УНУТРАШЊИХ СТРУКТУРА УТВРЂЕЊА УЛПИЈАНА И
ЛУСТИНИЈАНА СЕКУНДА

Радивоје Арсић, КОНТИНУИТЕТ И ДИСКОНТИНУИТЕТ
ОКУПАЦИЈЕ НА ПОЗИЦИЈАМА ПОЗНОАНТИЧКИХ
ФОРТИФИКАЦИЈА НА ПРОСТОРУ СЕВЕРОЗАПАДНЕ
СРБИЈЕ

Душан Рашковић, ЛОКАЛИТЕТИ ГРАД, ГРАДАЦ И ГРАДИШТЕ
И НАЛАЗИ ФИБУЛА СА ПОСУВРАЋЕНОМ СТОПОМ У
ОКОЛИНИ КРУШЕВЦА

Дискусија / Discussion

Марија Д. Марић, Марија Каличанин Крстић, ТОПОГРАФИЈА
МОЋИ И РЕСУРСА: КАСНОАНТИЧКА УТВРЂЕЊА ПЛАНИНЕ
РУДНИК У ОКВИРУ METALLA TRICORNENSIA

Mersiha Imamović, RIMSKE FORTIFIKACIJE U SJEVEROISTOČ-
NOJ BOSNI IZMEĐU ARHEOLOŠKE STVARNOSTI I PRAVNE
NEVIDLJIVOSTI

Vlado Lutovac, RANOSREDNJEVJEKOVNO UTVRĐENJE TUM-
BARICE

Душан Рашковић, НОВА ЗАПАЖАЊА О ГРАДИНАМА КОД
ДРНИША И У ПЕТРОВУ ПОЉУ

Дејан Радичевић, Ана Цицковић, Јелена Марјановић, Мирко Вра-
нић, У ПОТРАЗИ ЗА РИМСКИМ РУДНИКОМ

Дискусија / Discussion

СЕСИЈА: ИНОВАТИВНЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ ДАЉИНСКЕ
ДЕТЕКЦИЈЕ У АРХЕОЛОГИЈИ: САТЕЛИТСКИ СНИМЦИ,
ЛИДАР, ТЕРМАЛНА КАМЕРА, МУЛТИСПЕКТРАЛНА КАМЕРА,
3Д ФОТОГРАМЕТРИЈА, НЕРФ И GAUSSIAN SPLATTING

(сесија, Н. Јончић)

9h - Историјска поставка

Срећко Живановић, ФОТОГРАМЕТРИЈСКИ ПРИНЦИП У
СЛУЖБИ МУЗЕЈСКЕ ДЕЛАТНОСТИ

Ненад Јончић, Александар Алексић, Милена Раковац Јончић,
ДЕТЕКЦИЈА РЕДУТА УТВРЂЕЊА ДЕЛИГРАД ПРИМЕНОМ
LIDAR ПОДАТАКА, САТЕЛИТСКИХ СНИМАКА И ВОЈНИХ
АЕРОФОТОГРАФИЈА

Срећко Живановић, Петар Којадиновић, Радивоје Арсић,
Војислав Филиповић, ТРОЈАНОВ ГРАД – НОВА САЗНАЊА НА
ОСНОВУ LIDAR СНИМАЊА

Мирослав Кочић, Мирослав Марић, Ана Кочић, Марија Каличанин-Крстић, Неда Мирковић-Марић, ПРИМЕНА МЕТОДА РАПИДНЕ КАРАКТЕРИЗАЦИЈЕ НА ЛОКАЛИТЕТУ ЈОВАНОВАЦ БУБАН

Дискусија / Discussion

Марија Каличанин-Крстић, Мирослав Кочић, Ненад Јончић, Ана Кочић, Драган Јовановић, Славица Ђорђевић, АРХЕОЛОШКИ ЛОКАЛИТЕТИ КОСА И ПУСТО ПОЉЕ У КОРИЋАНИМА – РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА НА БАЗИ КОМБИНОВАЊА ТРАДИЦИОНАЛНИХ АРХЕОЛОШКИХ МЕТОДА СА МОДЕРНИМ ТЕХНОЛОГИЈАМА

Мирослав Марић, Мирослав Кочић, Неда Мирковић-Марић, Ана Кочић, Марија Каличанин-Крстић, УПОРЕДНА АНАЛИЗА РЕЗУЛТАТА РАЗЛИЧИТИХ МЕТОДА ДАЉИНСКЕ ДЕТЕКЦИЈЕ НА ПРИМЕРУ ЛОКАЛИТЕТА 72, К.О. ЧАНТАВИР, СУБОТИЦА

Адам Н. Црнобрња, Ненад Јончић, ПРИМЕНА ТЕРМАЛНЕ И МУЛТИСПЕКТРАЛНЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ У АРХЕОЛОШКИМ ИСТРАЖИВАЊИМА: СТУДИЈА СЛУЧАЈА ЛОКАЛИТЕТА ЦРКВИНЕ КОД СТУБЛИНА (ОБРЕНОВАЦ)

Ognjen Zdravković, Marko Pantić, PRIMENA 3D LASERSKOG SKENIRANJA U DOKUMENTOVANJU I REKONSTRUKCIJI SPOMENIKA KULTURE

Дискусија / Discussion

Петар Којадиновић, Немања Мрђић, БАТИМЕТРИЈСКА ПРОСПЕКЦИЈА РИМСКОГ ЛИМЕСА У СРБИЈИ И МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТУП

Ана Гавриловић, Душка Радосављевић, ДИГИТАЛИЗАЦИЈА НАСЛЕЂА КРОЗ ГЕЈМИНГ: ГЕНЕКС КАО ПРИМЕР ЛОКАЛНЕ ПРОДУКЦИЈЕ И ПОТЕНЦИЈАЛ ЗАШТИТЕ БУДУЋЕГ АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА

Andrew Welch, Nenad Jončić, Milena Rakovac Jončić, Karmen Welch, ВРШАЧКИ ЗАМАК – ИДЕАЛНА 3Д РЕКОНСТРУКЦИЈА И ВИРТУЕЛНА ПРЕЗЕНТАЦИЈА ВРШАЧКОГ УТВРЂЕЊА

Слободан Пикула, Адам Н. Црнобрња, Ненад Јончић, СЕРИЈАЛ „ИЗГУБЉЕНИ ГРАДОВИ СРБИЈЕ“ – ПРЕЗЕНТАЦИЈА КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА

Дискусија / Discussion

СУБОТА 31. МАЈА 2025.

9h **Обилазак манастира Тврдош и Завала**
Обилазак Стона на Пељешцу
Повратак у Требиње планирано је у вечерњим сатима

ОБАВЕЗНО ПОНЕСИТЕ ПАСОШЕ КОЈИ НЕЋЕ ИСТЕЋИ
У НАРЕДНА ТРИ МЕСЕЦА СУБОТА 31. МАЈА 2025.

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ УПРАВНОГ ОДБОРА СРПСКОГ АРХЕОЛОШКОГ ДРУШТВА ОД ЈУНА 2024. ДО МАЈА 2025. ГОДИНЕ

Извештај о раду Управног одбора Српског археолошког друштва започећемо кратким извештајем о XLVII Скупу САД одржаном у Нишу од 30. маја до 1. јуна 2024. године, који је организован у сарадњи са Заводом за заштиту споменика културе Ниш. Укупно су одржана 102 излагања, а учешће је узело око 200 колегиница и колега.

Конкурси

Друштво је крајем 2024. и почетком 2025. године конкурисало на више јавних конкурса код надлежних министарстава. Код Министарства науке, технолошког развоја и иновација конкурисали смо са пројектом *XLVIII скупштина и скуп САД* (тражено 300.000,00 рсд). Код Министарства културе конкурисали смо са четири пројекта: *Издавање часописа Гласник САД 41/2025* (тражено 714.875,00 рсд, руководилац Драгана Антоновић), *Подизање свести о значају археолошког наслеђа и унапређење рада Српског археолошког друштва* (тражено 632.000,00 рсд, руководилац Адам Црнобрња), *Вршење поверених послова репрезентативног удружења* (одобрено 487.500,00 рсд) и *"Година археологије 2025" - Припрема и промоција пројекта* (тражено 1.710.000,00 рсд). За све пројекте реализоване током 2024. године Друштво је ажурно поднело исцрпне извештаје Министарству културе и Министарству науке, технолошког развоја и иновација.

Издавачка делатност

Гласник Српског археолошког друштва

Крајем 2024. године из штампе је изашао Гласник САД број 40, који садржи 17 прилога (13 стручних и научних радова, један приказ књиге и три некролога) на 389 страна. Уз велико залагање уреднице Гласника САД, др Драгане Антоновић, као и помоћ чланова редакције, наше гласило је, поред претходног увршћивања на међународну ERIH PLUS листу, укључено и у DOAJ и EBSCO сервисе. Тиме је знатно повећана видљивост часописа, што ће довести и до његове веће цитираности. Припреме за укључивање Гласника САД на наведене сервисе подразумевало је и више припремних радњи које је Редакција часописа успешно обавила.

Зборници радова

Током 2024. године из штампе је изашао један зборник радова:

1) *Ancient cult in Balkans. Sanctuaries, temples, shrines and votive monuments*, Sofija Petković and Nadežda Gavrilović Vitas (eds.), Belgrade: Serbian Archaeological Society : Institute of Archaeology, 2025 [163 стр.], суфинансиран од стране Министарства науке, технолошког развоја и иновација, објављен у суиздаваштву са Археолошким институтом у Београду. ISBN 978-86-80094-28-1 (SAS; 978-86-6439-111-5 (AI)

Зборници апстраката

Током 2024. године из штампе су изашла четири зборника апстраката. Поред зборника апстраката са XLVII скупштине и скупа САД, ту је и зборник радова са посебног састанака Секције за средњовековну археологију (више о том састанку видети у извештају председника секције):

1) LXVII скупштина и годишњи скуп Српско археолошког друштва, Ниш 30. мај. – 01. јун 2024. године, Адам Н. Црнобрња и

Војислав Филиповић (ур.), Београд: Српско археолошко друштво; Ниш: Завод за заштиту споменика културе Ниш. Нишр 2024. [153 стр.] ISBN 978-86-80094-26-7 (САД)

2) *Српско археолошко друштво (Београд). Средњовековна секција., Јесењи састанак (Голубац)*, Ивана Грујић и Слађана Делић (ур.), Београд: Српско археолошко друштво; Голубац: Тврђава Голубачки град. Голубац 2024. [27 стр.] ISBN 978-86-80094-27-4

Поверени послови репрезентативног удружења у култури

Самостални стручњаци у култури

Од маја 2024. до маја 2025. године није поднет ни један захтев за утврђивање статуса самосталног стручњака у култури. Тренутно имамо једног активног стручњака у култури, колегиницу Јовану Мијатовић, и то у подручју научноистраживачке и едукативне делатности у култури. Услови и процедуре за стицање статуса самосталног стручњака у култури, за подручја непокретног културног наслеђа и научноистраживачке и едукативне делатности у култури, објављени су и у овом програму скупа Друштва.

Признања за врхунски допринос националној култури

Од 2021. године једини предлагачи кандидата за добијање признања за врхунски допринос националној култури (у јавности познатије као тзв. Национална пензија) могу да буду искључиво репрезентативна удружења у култури, а на основу приспелих пријава. Законом је предвиђено да за свако од 25 подручја у култури могу бити предложена највише по три кандидата, а да комисија министарства на годишњем нивоу може доделити највише 20 националних признања. Српско археолошко друштво је репрезентативно удружење за два подручја у култури: 1) истраживање, заштита, коришћење, прикупљање и представљање непокретног

културног наслеђа; 2) научноистраживачка и едукативна делатност у култури (репрезентативност делимо са удружењем Базаарт). Ове године пристигла је једна пријава за област научноистраживачке и едукативне делатности у култури, коју је поднео др Миомир Кораћ. Заједничка комисија Српског археолошког друштва и удружења Базаарт донела је, након увида у достављену документацију, једногласну одлуку о усвајању пријаве кандидата, и Министарству културе је достављена образложена оцена са предлогом за доделу признања пријављеном кандидату.

Остали послови репрезентативног удружења

У последњих годину дана настављена је интензивна сарадња са другим репрезентативним удружењима у култури, ради организованијег приступа решавању заједничких проблема.

Разно

Током протекле године Друштво је више пута реаговало на случајеве уништавања и оштећивања археолошког наслеђа, путем медија али и путем званичних дописа надлежнима. Друштво је примило и више дописа институција, удружења грађана и појединаца поводом угрожавања археолошког наслеђа, те је у оквирима својих могућности и реаговало на исте. Друштво је по потреби и на захтев подржало и учешће сродних институција у међународним пројектима. Министарству културе су два пута упућени дописи са закључцима Секције за заштиту археолошког наслеђа и захтевом за одржавање састанка тим поводом. Никакав одговор није добијен. Од стране Министарства културе А. Црнобрња је, као представник Друштва, позван да се укључи у Радну групу за израду Нацрта закона о заштити непокретног културног наслеђа, која још увек није званично почела са радом. На иницијативу групе чланова и чланица Друштва обављено је анкетаирање чланства

поводом давања подршке протестима студената и ђака. У анкети учешће је узело 172 члана, од којих је 170 гласало за и двоје против. На основу изјашњавања чланства Српско археолошко друштво је званичним путем упутило подршку студентима и ђацима. На позив Македонског археолошког друштва, наш потпредседник В. Филиповић је испред САД био гост МАД и узео учешће на 27. Симпозијуму Македонског археолошког друштва у Прилепу 20-22.11.2024. године. За потребе манифестације Година археологије 2025 именован је програмски одбор манифестације и потписани су протоколи о сарадњи са 33 правна лица (музеја, завода, факултета, института и удружења грађана).

др Адам Н. Црнобрња
председник Српског археолошког друштва

**ИЗВЕШТАЈ О ФИНАНСИЈСКОМ ПОСЛОВАЊУ
СРПСКОГ АРХЕОЛОШКОГ ДРУШТВА**

За период од 1.1. – 31.12.2024. године

Приходи:

1. Донације :	
- Министарство културе	2.402.714,57
- Министарство науке	299.250,48
2. Чланарине	244.864,00
Укупно	2.946.829,05

Расходи: (буџетски рачун - Мин. културе Гласник)

Штампа „Гласник САД“	245.582,70
Ауторски хонорари	244.854,50
Укупно.....	490.437,20

Расходи: (буџетски рачун - Мин. културе Подизање свести)

Ауторски хонорари	97.997,87
Уговори о делу	37.006,18
Штампа Зборника	264.286,00
Рекламни материјал.....	35.100,00
Одржавање базе	80.000,00
Службени пут	48.056,32
Укупно.....	562.446,37

Расходи: (буџетски рачун- Мин. културе Репрезентативност)

Уговори о делу	350.000,00
Адвокатске услуге	250.000,00
Завршни рачун	50.000,00
Укупно.....	650.000,00

**Расходи: (буџетски рачун- Мин. културе Година археологије
2025)**

Дневнице	100.471,00
Рекламни материјал.....	279.360,00
Остале услуге (израда логотипа, хостинг, рач.програм)....	320.000,00
Укупно.....	699.831,00

Расходи: (буџетски рачун- Мин. науке Научни скуп)

Штампа публикације	173.000,00
Цип, дои бројеви.....	173.000,00
Ауторски уговор	173.000,00
Укупно.....	299.260,48

Расходи: (сопствени рачун)

Канцеларијски материјал	4.250,20
Штампа публикације	10.636,20
Остали трошкови	21.300,88
Птт трошкови.....	1.468,00
Трошкови платног промета.....	7.011,06
Исбн, цип.....	36.839,90
Рекламни материјал.....	10.488,92
Позитивне курсне разлике.....	-1.645,24
Укупно.....	143.031,37

Укупни расходи за 2024.годину износе 2.824.736,05

- Затечено стање на почетку 2024. године, на рачуну сопствених прихода износи 856.066,27 рсд.
- Затечено стање на почетку 2024. године, на девизном рачуну (EURO) износи 0,00 рсд.
- Затечено стање на почетку 2024. године, на девизном рачуну (230,00 USD) износи 24.349,43 рсд.

Стање на динарском рачуну	976.937,46
Стање на девизном рачуну (EURO)	0,00
Стање на девизном рачуну (USD)	25.994,67
Стање на буџетском рачуну - наука	268,42
Стање на буџетском рачуну - култура	67,87

Подносилац извештаја Маја Јовановић

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ СЕКЦИЈЕ ЗА ПАЛЕОЛИТ И МЕЗОЛИТ

Секција за палеолит и мезолит одржала је 4. априла 2025. године онлајн саветовање „Теме и проблеми у истраживању палеолита и мезолита на централном Балкану“ на коме је учествовало више од 20 учесника, укључујући археологе из региона. На саветовању су размотрене следеће теме: 1) текућа истраживања, 2) облици међународне и прекограничне сарадње, 3) методолошки стандарди и интердисциплинарност, 4) интегрисаност у светске научне токове, 5) палеоеколошки контекст (у складу са чланом 1 ревидиране Европске конвенције о заштити археолошког наслеђа), 6) угроженост палеолитских и мезолитских налазишта - питање претходне заштите, 7) третман прикупљеног материјала, узорака и документације, 8) дељење података и објављивање резултата истраживања, 9) друштвена перцепција и утицај на друштво, 10) економска улога - могућности експлоатације, 11) кадровска оспособљеност образовних и научних институција и установа заштите и 12) остале теме. О свакој од тема су усаглашени ставови и усвојени закључци који се односе на даљи рад. Учесници су се сагласили да се саветовање у истом формату одржи и наредне године, и да има регионални карактер.

проф. др Душан Михаиловић
председник Секције за палеолит и мезолит САД

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ СЕКЦИЈЕ ЗА ПРАИСТОРИЈСКУ АРХЕОЛОГИЈУ

Редовни годишњи састанак Секције за праисторијску археологију одржан је током годишњег скупа Српског археолошког друштва у просторијама Завода за заштиту споменика културе Ниш 30. маја–01. јуна 2024. године. У оквиру Секције презентовано је једанаест од пријављених дванаест реферата. Учествовали су стручњаци Археолошког института у Београду, Одељења

за археологију Филозофског факултета Универзитета у Београду, Одсека за историју Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду, Департмана за палеонтологију Рударско-геолошког факултета Универзитета у Београду, Природњачког музеја у Београду, Школе антропологије Универзитета Аризоне у Туксону (САД), Одељења антропологије Универзитета Винипег (Канада), Института за Пра- и Протоисторију Универзитета у Килу (Немачка), Одељења Историјских студија Универзитета у Гетенбургу (Шведска), Балканолошког института САНУ у Београду, Британског музеја (Велика Британија), Музеја Војводине, Међуопштинског завода за заштиту споменика културе Суботица, Универзитета Мичиген (САД), Народног музеја у Ваљеву, Народног музеја Србије у Београду, Народног музеја Пожаревац, Народног музеја Чачак, Аита Биоархеологија у Барселони (Шпанија) и Лудвиг Максимилијан Универзитета у Минхену (Немачка). На секцији је присуствовало више од 40 колега.

Током рада Секције за праисторијску археологију представљени су реферати о значају примене методе археозоологије масеном спектрометријом у палеолиту (Ј. Јанковић), о првом мезолитском налазишту у Србији ван подручја Ђердапа (Д. Михаиловић и др.), о обрасцима насељавања, материјалној култури и производњи хране у раном енеолиту централног Балкана и Панонске низије (Д. Милановић и др.), о геофизичким истраживањима на Стублина-Супска код Ћуприје (Р. Савић), о неолитској технологији окресаног камена на западном Балкану (И. Јовановић), о енеолитској некрополи код Новог Сада (Ј. Коледин), топографији и топонимији археолошких налазишта у западној Србији (Б. Трипковић и М. Антонијевић), о резултатима археолошких истраживања на локалитету Црна бара-Пркос (М. Марић, Н. Мирковић Марић и И. Томажич), о просторном односу градине Остењак код Ваљева ка рудним лежиштима бакра (Ђ. Ђенић и др.), о анализи фауне и археолошких структура из касног бронзаног доба на локалитету Жуто Брдо на Дунаву (Д. Грујичић и др.), о латенској керамичарској пећи са локалитета Ацине њиве-Брајково у Кленку (М. Љуштина, М. Селаковић и Д. Милановић) и о значају ревизије антрополошке грађе са старих ископавања на примеру локалитета Мојсиње-Лугови-Бент (Н. Шаркић, Д. Хејлман и К. Дмитровић).

Током и након презентације реферата дискутовало се о бројним темама из праисторијске археологије које су потакле колеге својим презентацијама.

Након скупа колеге су изразиле захвалност директору Завода за заштиту споменика културе Ниш Душану Андрејевићу и колеги археологу Александру Алексићу на гостопримству и успешној организацији скупа.

др Драган Милановић
председник Секције за праисторијску археологију САД

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ СЕКЦИЈЕ ЗА КЛАСИЧНУ АРХЕОЛОГИЈУ

Годишња скупштина Српског Археолошког друштва је 2024. године одржана у Нишу, у периоду од 30 маја до 1 јуна, у згради Бановине (Универзитет у Нишу). За секцију класичне археологије је пријављено 12 радова више аутора, са презентацијама колегиница и колега из Археолошког института у Београду, Филозофског факултета у Београду, Музеја града Београда, Балканолошког института и Народног музеја у Крушевцу.

У радовима су теме, као и током ранијих одржавања секције класичне археологије на скупштинама Српског археолошког друштва, биле крајње разнолике у контексту презентовања резултата најновијих археолошких истраживања на локалитетима где се изводе заштитна и систематска ископавања, анализе и интерпретације различитог археолошког материјала, налаза античког новца са простора Србије, археозоолошких остатака медведа на централном Балкану до теоријских тема попут римског робовласничког система у Илирику. У предавањима је био заступљен низ локалитета централног Балкана као што су Сингидунум, локалитети моравског коридора, локалитети западне Србије, локалитети на дунавском лимесу попут Герулате, Ћетаћа и Виминацијума и касноантички локалитет Бела Паланка (Ремезијана).

Током секције за класичну археологију, поред предавања раз-

вијена је и дискусија о различитим сегментима и проблемима археологије, нарочито о могућностима и досадашњим резултатима археозоолошких истраживања и начина на који та наука помаже у прецизнијем сагледавању археолошких и историјских тема. Најављен је и излазак другог тома публикације „Антички култ на Балкану кроз налазе и иконографију: Светилишта, храмови и олтари као сакрална места“, као и припрема нове сесије у оквиру античке секције за годишњу скупштину Српског археолошког друштва у 2025. години.

У контексту припреме и рада на другом тому публикације *Антички култ на Балкану кроз налазе и иконографију*, више колегиница и колега који су презентовали своје радове на сесији секције класичне археологије у Параћину 2022. године, као и неколико колега и колегиница позваних да пријаве своје радове за публикацију, су имали прилике да у оквиру античке секције реализују своје радове. Истакли бисмо да је захваљујући труду и посвећености више чланова Српског археолошког друштва и чланова секције класичне археологије, други том Зборника *Антички култ на Балкану кроз налазе и иконографију* публикован почетком 2025. године и да сада већ представља део традиције Српског археолошког друштва у контексту резултата секције класичне археологије. Надамо се да ће радови са нове сесије секције за класичну археологију у 2025. години, такође представљати садржајну грађу за трећи том публикације *Антички култ кроз налазе и иконографију на Централном Балкану*.

др Надежда Гавриловић Витас
председница Секције за класичну археологију САД

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ СЕКЦИЈЕ ЗА СРЕДЊОВЕКОВНУ АРХЕОЛОГИЈУ

Средњовековна секција САД током 2024. године одржана је два пута: на редовној годишњој Скупштини друштва у Нишу у мају и јесења секција у Голупцу у новембру. У Нишу је презентовано девет реферата, од пријављених десет, подељених у две сесије. У првој сесији учествовали су: Милан Продановић, Археолошки институт, Београд Пећина у Андрици на Пелопонезу: епоха страха и агоније у рановизантијској Грчкој; Милица Радишић, Археолошки институт, Београд Археолошки подаци о угарском утицају на централном Балкану у 11. и 12. веку; Марина Бунарцић, Републички завод за заштиту споменика културе Београд, Средњовековно наслеђе на Радан планини у зони студије заштите за рехабилитацију државног пута Пролом - Беговића гроб - Ивање (Царичин град) и бочних путева; Милош Живановић, Центар за конзервацију и археологију Црне Горе и Мирко Вранић, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Одељење за археологију, Лабораторија за биоархеологију, Рударство средњовековног Брскова у светлу нових истраживања; Рашко Рамадански, Градски музеј Бечеј, Колокација налаза средњовековних мерних инструмената и остава новца у долини Чика на територији општине Бечеј. У другој сесији учествовали су Сања Црнобрња Красић, Народни музеј Топлице, Прокупље, Германско копље из Прокупља; Викторија Узелац, Градски музеј Сомбор, Златне фолије и други гробни прилози аварског ратничког гроба 6, стубно место 9, Сомбор II, потез Шапоње; Емина Зечевић, Народни музеј Србије, Средњовековна стаклена кандила из археолошке збирке позног средњег века Народног музеја Србије; Николина Адамовић, Музеј града Београда, Налази сликане керамике 17. и 18. века турско-аустријске збирке Музеја града Београда - Рестаурација и графичка реконструкција у функцији даљег истраживања.

*

Средњовековна секција САД, у јесењем термину, одржана је у Голупцу, 14. и 15. новембра 2024. године, у сарадњи са Тврђава Голубачки град д.о.о. Овогодишња тематска сесија била је посвећена утврђењима, *Средњовековне тврђаве - археолошка*

истраживања, конзервација, реконструкција и ревитализација. Укупно је било присутно 32 члана секције, као и колеге из музеја у Пожаревцу. Рад секције започет је 14. новембра уводном презентацијом о Голубачкој тврђави и археолошким истраживањима, које је одржала колегиница Марина Бунарџић, из Републичког завода за заштиту споменика културе Србије, потом су презентације одржали Драган Ћирковић, Републички завод за заштиту споменика културе Београд, Резултати археолошких истраживања куле 2 горњег града Голубачке тврђаве и Дејан М. Радовановић, Регионални завод за заштиту споменика културе Смедерево, Археолошка истраживања у сектору варошке капије 1 Смедеревске тврђаве, након чега је уследио обилазак тврђаве, уз стручно вођење колегинице Марине Бунарџић. Након тога, организована је екскурзија у Лепенски вир.

Други дан рада секције започет је презентацијом о туристичкој валоризацији и перспективама за будуће пројекте голубачке тврђаве, које је представила Искра Максимовић, директор Тврђава Голубачки град д.о.о, након чега су уследиле презентације колега: Емина Зечевић, Народни музеј Србије, Београд, Биљана Лучић, Завод за заштиту споменика културе Сремска Митровица, Тврђава Купиник, археолошка истраживања 2021–2024. године; Дивна Гачић, Градски завод за заштиту споменика Нови Сад, Петроварадинска тврђава и археологија – како даље!; Душан Којић, Завичајни музеј Градишка, Маријин град у Горњим Подградцима (Градишка) – преглед досадашњих резултата; Ирина Кајтез, Републички завод за заштиту споменика културе Београд, Заштитна археолошка истраживања северне табије новопазарске тврђаве 2024. године и Младен Васиљевић и Милан Зековић, Покрајински завод за заштиту споменика културе Петроварадин, Археолошка истраживања средњовековне цркве–ротонде на локалитету Гувниште код Бача 2023. године.

Радни део секције настављен је дискусијама о одржаним презентацијама и састанком на коме су прихваћени закључци са претходне секције одржане у Котору, у децембру 2023. године, из записника који је водио колега Марин Бугар, као и допис колеге Владана Видосављевића, Музеј Рас, Нови Пазар, са информацијама о уништавању археолошког наслеђа у новопазарском

крају, Већина колега је сагласна да се убудуће дописи о уништавању археолошког наслеђа достављају Управном одбору САД, који ће обавештавати и остало чланство друштва и предузимати даље кораке у обавештавању јавности. Друга тема састанка биле су измене Статута САД, који нам је достављен од стране УО САД. Предложено је да средњовековна секција упути два предлога измене и допуне Статута. У складу са овим мењао би се и члан 28 у коме се регулише колико УО има чланова: Управни одбор чине Председник, Потпредседник и Секретар Друштва и Председници секција; Уколико Управни одбор има паран број чланова бира се још један члан из редова чланова Друштва; Остаје последњи став (*Управни одбор се бира на четири године*).

Став 3 Члана 28 - У оквиру секција могу се одржавати тематске сесије, које предлажу чланови друштва председнику секције. Тематске сесије се одржавају ако се за предложене теме пријави најмање 8 реферата. Сваки члан Друштва може да предлаже тематске сесије председнику секције, који прави распоред одржавања и доставља материјал Секретару Друштва, за Скупштину Друштва.

С обзиром да смо сведоци да се све већи број сесија пријављује за годишњу Скупштину друштва, што раније није предвиђено Статутом, па је на неки начин то било и кршење истог, предлог је да се тематске сесије одржавају у оквиру секција. На тај начин, чланови Друштва могу да учествују у више њих, али и да у оквиру секције посвећују пажњу одређеним темама. С друге стране, предлагање сесија са најмање 8 реферата може у перспективи довести до тога да се и број секција прошири до оног броја када нећемо знати где се која одржава и на коју ћемо се одредити да учествујемо. Зато, предлог је да се сесије одржавају у оквиру до сада установљених секција, да би чланови могли активно да учествују у дискусијама, размени мишљења, размени искуства и знања, што је између осталог и један од циљева наших окупљања. Осим наведеног ту је и немогућност учествовања (тј. немогућност финансирања) одлазака на састанке више секција током године. Такође, предлаже се да се, уколико колега који је пријавио реферат не може да присуствује секцији, омогући презентација рада на следећем састанку секције.

Члан 10. Бришу се прве две реченице (*Друштво има секције које се баве ужим стручним или научним специјалностима. Скупштина усваја секције на предлог најмање 20 чланова Друштва*) и замењују овим: Друштво има секције које могу да се оснују уколико имају минимум 30 чланова. Могуће је бити члан само једне секције. Сваки члан Друштва може учествовати у раду свих секција и њених подсекција/сесија које се баве ужим стручним или научним специјалностима. Презентације у оквиру секција и сесија одвијају се само уколико је референт, односно један од аутора презентације лично присутан. Рад секција и сесија могућ је посредством одговарајућих дигиталних платформи искључиво у околностима у којима није могуће лично присуство чланова. У том случају се рад читаве секције организује путем одговарајућих дигиталних платформи. Остају последње две реченице овог члана (*У случају да секција није одржала састанак током две узастопне године, иста се гаси одлуком Скупштине. Угашене секције могу се поново основати по истом поступку за новоосноване секције.*).

Ивана Грујић
председник Средњовековне секције САД

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ СЕКЦИЈЕ ЗА БИОАРХЕОЛОГИЈУ

Годишњи и 13. по реду састанак Секције за биоархеологију, одржан је на XLVII Годишњем скупу САД 30.05 – 01.06. 2024. године у Нишу. На секцији је било изложено 15 реферата. Приказани су резултати најновијих археоботаничких, археозоолошких и антрополошких истраживања из праисторијског, античког и средњовековног периода. Први блок предавања био је посвећен биоархеолошким пројектима које финансира Фонд за науку, у оквиру кога су представљена и два нова пројекта Mowe и Firrangen. На секцији се истакло и предавање колегинице Т. Шаркић која је приказала резултате пилот истраживања узорковања земљишта са археолошких локалитета и ваздуха из музејских и лабораторијских

депоа у циљу идентификације присуства гљивица и бактерија и одређивању ризика боравка у оваквим срединама по здравље археолога. На скупу су учествовали стручњаци из следећих институција: Археолошки институт у Београду, Филозофски факултет у Београду (Лабораторија за биоархеологију, Одељење за археологију), Филозофски факултет у Новом Саду (Одсек за историју), Медицински факултет у Београду (Центар за биологију кости), Стоматолошки факултет у Београду, Биолошки факултет у Београду, Институт БиоСенс, Универзитет у Новом Саду, Народни музеј Србије, Народни музеј Топлице у Прокупљу, Народни музеј Аранђеловац, Међуопштински завод за заштиту споменика културе Суботица, Градски музеј Сомбор, Клиника за инфективне и тропске болести, Универзитетски Клинички Центар Србије, Институт за молекуларну генетику и генетичко инжењерство, Универзитет у Београду, Laboratory of Paleogenetics and Conservation Genetics, Centre of New Technologies, University of Warsaw и Aita Bioarchaeology (Барселона, Шпанија). Ове године је организована и тематска сесија Трагови деце у прошлости: (Био)археологија детињства), које су организовале колегинице М. Амзирков и Ј. Баљ. У оквиру сесије одржано је 16 предавања са (био)археолошким темама из праисторијских и историјских периода.

др Драгана Вуловић
председница Секције за биоархеологију САД

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ СЕКЦИЈЕ ЗА ЗАШТИТУ АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА

Редовни годишњи састанак Секције за заштиту археолошког наслеђа, одржан је у оквиру XLVII Годишњег скупа Српског археолошког друштва у Нишу. За Секцију су пријављене следећи радови:

1. Владимир Михајловић, Југослав Пендић, Ирина Кајтез, Александар Бандовић, Марко Јанковић, РЕКОГНОСЦИРАЊЕ КРЕМАНСКЕ КОТЛИНЕ (2021)

2. Милена Муминовић Божић, Петар Милојевић, РЕКОГНОСЦИРАЊЕ У СЛИВУ БЕЛОГ ТИМОКА НА ТЕРИТОРИЈИ ОПШТИНЕ КЊАЖЕВАЦ
3. Марија Марић, ПРЕЛИМИНАРНИ РЕЗУЛТАТИ АРХЕОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА РУДАРСКО-МЕТАЛУРШКОГ ЛОКАЛИТЕТА МЕТОЂЕ НА КОПАОНИКУ
4. Владимир Стевановић, Јулијана Пешић, Владимир Стојановић, РЕКОГНОСЦИРАЊЕ АРХЕОЛОШКИХ ЛОКАЛИТЕТА НА ТЕРИТОРИЈИ ОПШТИНЕ ЦРНА ТРАВА
5. Јасминка Богић, Анђела Здравковић, Лидија Младеновић, РЕЗУЛТАТИ ЗАШТИТНИХ АРХЕОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА ЛОКАЛИТЕТА НА ТРАСИ ГАСОВОДА МГ10 НИШ-ДИМИТРОВГРАД
6. Ненад Јончић, Адам Н. Црнобрња, Момир Алвировић, Милена Раковац Јончић, ПОГЛЕД ИЗВАН ВИДЉИВОГ СПЕКТРА: МОГУЋНОСТИ ПРИМЕНЕ ТЕРМАЛНИХ И МУЛТИСПЕКТРАЛНИХ КАМЕРА У ПРЕВЕНТИВНОЈ АРХЕОЛОГИЈИ
7. Адам Н. Црнобрња, НОВИ ПОДАЦИ О РИМСКОМ УТВРЂЕЊУ НА ГРАДИШТУ КОД СТОЈНИКА
8. Александар Стаменковић, Марина Бунарић, ПРИМЕНА ЛИДАРА У ИЗРАДИ ОДЛУКА О ПРАВНОЈ ЗАШТИТИ АРХЕОЛОШКИХ НАЛАЗИШТА
9. Мирослав кочић, Марија Каличанин Крстић, Ана Кочић, СНИМАЊЕ ЛИДАРОМ ЛОКАЛИТЕТА ДОЊЕ ГРБИЦЕ И МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТУП АНАЛИЗИ ДЕВАСТАЦИЈЕ ГРАДИНСКИХ ЛОКАЛИТЕТА
10. Vidan Dimić, Dragana Antonović, Emilija Nikolić, Selena Vitezović, Bojan Popović, Danica Mihailović, PRLJUŠA – MALI ŠTURAC: ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA, ZAŠTITA, UREĐENJE I PREZENTACIJA LOKALITETA
11. Катарина Дмитровић, Драган Ћирковић, АРХЕОЛОШКО НАЛАЗИШТЕ У ЦЕНТРУ ЧАЧКА.
12. Теодора Бранковић, Маја Гајић-Квашчев, Велибор Андрић, Да-ница Максимовић, Војислав Филиповић, ЗАПЛЕЊЕНИ АРХЕОЛОШКИ ФАЛСИФИКАТИ ИЗ ОКОЛИНЕ ПОЖАРЕВЦА

13. Адам Н. Црнобрња, ПРИМЕР УСПЕШНЕ ПОТРАГЕ ЗА УКРАДЕНИМ КУЛТУРНИМ НАСЛЕЂЕМ: РИМСКИ ЕПИГРАФСКИ СПОМЕНИК, ОШЉАНЕ, ВИНЧА
14. Александар Алексић, БРОЈ АРХЕОЛОГА У ЗАШТИТИ АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА У СРБИЈИ
15. Бојана Племић, АРХЕОЛОШКО НАСЛЕЂЕ У ВИСОКОМ ОБРАЗОВАЊУ О ТУРИЗМУ
16. Ана Гавриловић, ТЕРЕНСКА ДОКУМЕНТАЦИЈА: ПОСЛЕДЊИ ТРАГ НАСЛЕЂА, ПРВИ КОРАК ОДГОВОРНОСТИ – ОД ПРЕКРШАЈА ДО МОГУЋНОСТИ
17. Душка Радосављевић, АРХЕОЛОГИЈА ПОД ОКУПАЦИЈОМ: БРИСАЊЕ ИДЕНТИТЕТА КРОЗ УНИШТАВАЊЕ НАСЛЕЂА. ПОЛОЖАЈ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА У ЗОНАМА КОНФЛИКТА СА ФОКУСОМ НА РЕГИЈУ БЛИСКОГ ИСТОКА

У оквиру XLVII Годишњег скупа Српског археолошког друштва у Нишу званично је промовисан Зборник радова *Превентивна археологија и заштита археолошког наслеђа* – заједничко издање Српског археолошког друштва и Завода за заштиту споменика културе Ниш, финансирано средствима Министарства културе и Министарства науке Републике Србије.

Секција за заштиту археолошког наслеђа је током 2024. и 2025. године посебно остваривала блиску сарадњу и пружала подршку обновљеној Секцији археолога Друштва конзерватора Србије. Ово посебно због тога што је највећи број активних археолога у области заштите истовремено члан оба друштва и заинтересовани су за остваривање истих циљева – заштита археолошког наслеђа.

Поред свега наведеног, већина чланова Секције су у непрекидној и свакодневној међусобној дискусији и размени мишљења и искустава у вези заштите археолошког наслеђа, као и покушаја примене принципа превентивне археологије презентоване у Зборнику радова *Превентивна археологија и заштита археолошког наслеђа*.

мр Александар Алексић
председник Секције за заштиту археолошког наслеђа

**ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ОДЕЉЕЊЕ ЗА АРХЕОЛОГИЈУ
ИЗВЕШТАЈ**

о студентима који су током календарске 2024. године завршили
основне, мастер или докторске студије

ДОКТОРСKE СТУДИЈЕ

- Ћосић Наталија – *Освајање открића. Улога ауторитета Драгослава Срејовића у производњи знања о локалитету и култури Лепенски Вир*, ментор проф. др Александар Палавестра
- Младеновић Младен – *Промене у начинима експлоатације животиња током касноантичког периода на простору југоисточне Европе: студија случаја локалитета Гамзиград - Felix Romuliana*, ментор проф. др Соња Вуковић

МАСТЕР СТУДИЈЕ

- Бонцулић Кристина – *Злоупотреба генетике у псеудоархеолошким наративима*, ментор доц. др Моника Милосављевић
- Ћирковић Драган – *Орловине - касноантички град и рано-средњовековно утврђење*, ментор доц. др Дејан Радичевић
- Ћикановић Андријана – *Византијски предмети религијског карактера са представама Светог Ђорђа на Балкану у средњем веку*, ментор проф. др Перица Шпехар
- Ђорђевић Мирјана – *Артефакти од окресаног камена из слојева раног енеолита са локалитета Велика хумска чука - традиције и иновације*, ментор проф. др Марија Љуштина
- Младеновић Стефан – *Тафономија окресаних артефаката из слоја 3 налазишта Петровац I на планини Радан*, ментор проф. др Душан Михаиловић
- Николић Душан – *Насеља из времена аварске превласти на територији јужне Паноније*, ментор проф. др Перица Шпехар

- Перић Ивана – *Термин Хаџи Мухамед у археологији, Убаида: значење и употреба*, ментор доц. др Милена Гошић Арама
- Перић Пеђа – *Наратив Гло Србије, завичај римских царева: Историјат, научна заснованост и етички проблеми*, ментор проф. др Сташа Бабић
- Петровић Јована – *Маргинализоване особе на касноримским некрополама - пример локалитета Порта цркве Успење Пресвете Богородице у Бељини код Чачка*, ментор проф. др Моника Милосављевић
- Пушица Тијана – *Налази мајолике са територије Србије*, ментор доц. др Дејан Радичевић
- Вуруна Милица – *Улога конзервације и рестаурације у очувању вредности и аутентичности археолошког наслеђа* проф. др Моника Милосављевић

ОСНОВНЕ СТУДИЈЕ

СПИСАК СТУДЕНАТА КОЈИ СУ ЗАВРШИЛИ ОСНОВНЕ СТУДИЈЕ ПО ПРОГРАМУ 2009. ИЛИ 2014. ГОДИНЕ

(наставним програмима није предвиђена одбрана завршног рада)

1. Белевски Филип
2. Марић Марија
3. Миленовић Верица
4. Рачић Лука
5. Андрић Ненад
6. Ћосовић Петар
7. Илић Иван
8. Иванић Теодора
9. Јанковић Милош
10. Јовановић Андреја
11. Ковач Јована
12. Кресојевић Миљана
13. Лекић Игор
14. Матић Милош
15. Михајловић Марија
16. Миленковић Анђела

17. Миливојевић Никола
18. Милојевић Душан
19. Паскуљ Виктор
20. Павловић Немања
21. Пешин Марија
22. Попов Павле
23. Поповић Јована
24. Стаменовић Бојана
25. Стојковић Марија
26. Васиљевић Милица

СЕКРЕТАР ОДЕЉЕЊА ЗА АРХЕОЛОГИЈУ

Ристо Драшковић

**ЗАПИСНИК СА XLVII СКУПШТИНЕ СРПСКОГ
АРХЕОЛОШКОГ ДРУШТВА ОДРЖАНЕ У НУШУ
31.05.2024.**

Радно председништво: Александар Алексић, Ивана Грујић, Јасминка Богић и Ана Гавриловић, записничар.

Скупштина је почела са радом у 12:45 часова дана 31. маја 2024. године у просторијама Завода за заштиту споменика културе Ниш.

Присутно: 85 чланова

Дневни ред:

1. Одавање почаст преминулим члановима друштва;
2. Избор радног председништва;
3. Усвајање дневног реда;
4. Пријем нових чланова;
5. Усвајање финансијског извештаја;
6. Усвајање извештаја о раду Управног одбора;
7. Усвајање извештаја о издавачкој делатности;
8. Избор домаћина скупштине САД 2025. године;
9. Предлог промене статута;
10. Разно

1. Минутом ћутања одата је пошта преминулим члановима друштва.

2. Избор радног председништва

Избор радног председништва. На самом почетку скупштине др Војислав Филиповић је прочитао предлог радног председништва у саставу: мр Александар Алексић, председавајући, Ивана Грујић, Јасминка Богић и Ана Гавриловић, записничар.

Предлог је једногласно усвојен.

3. Усвајање дневног реда

Предложени дневни ред једногласно је усвојен.

4. Пријем нових чланова у Српско археолошко друштво

Др Војислав Филиповић, потпредседник САД, прочитао је имена кандидата који су поднели молбу за пријем у чланство САД, и који испуњавају услове за пријем (18): Богдан Недељковић, Симеун Срдановић, Младен Васиљевић, Вујадин Вујадиновић, Гордана Тирић, Лидија Младеновић, Слободан Радовановић, Анастасија Стојановић, Никола Вилимановић, Софија Крстић, Мирјана Ђорђевић, Јелена Пујић, Предраг Ђерковић, Александар Стаменковић, Душан Николић, Мустафа Балтић, Сања Несторовић и Анђела Гачевић.

Пријем нових чланова изгласан је позитивно са 3 уздржана гласа, 0 против и 82 ЗА.

5. Усвајање финансијског извештаја

Председник САД и подносилац извештаја, др Адам Црнобрња, напомиње да се финансијски извештај, извештај о раду УО и издавачкој делатности друштва налазе у штампаном Информатору са програмом, извештајима и апстрактном са овогодишње скупштине, да су сви имали прилику да се са истим благовремено упознају, те због тога неће бити посебно читани.

Финансијски извештај усвојен изгласан је позитивно са 1 уздржаним гласом, 0 против и 84 ЗА.

6. Извештај о раду Управног одбора

Председник САД и подносилац извештаја, др Адам Црнобрња, реферише на претходну тачку дневног реда и напомиње да се извештај о раду УО друштва налазе у штампаном Информатору, да су сви имали прилику да се са истим благовремено упознају, те због тога неће бити посебно читани.

Извештај о раду Управног одбора усвојен је позитивно са 84 гласа ЗА, 0 против и 1 уздржаним гласом.

7. Извештај о издавачкој делатности

Председник САД и подносилац извештаја, др Адам Црнобрња, реферише на претходну тачку дневног реда и напомиње да се извештај о издавачкој делатности друштва налазе у штампаном Информатору на странама 19. и 20, да су сви имали прилику да се

са истим благовремено упознају, те због тога неће бити посебно читани. Посебно је нагласио рад редакције Гласника на челу са колегиницом Д. Антоновић који су Гласник уврстили на листу Erih+, док се на сајту САД налази посебан одељак где се могу пронаћи сви дигитализовани бројеви Гласника од првог до броја 39. Поред тога изашла су и три зборника радова; први *Integration of archaeological heritage interpretation into practice : concepts and case* који је каснио од 2021. године; други у суиздаваштву са Заводом за заштиту споменика културе Ниш, под називом *Превентивна археологија и заштита археолошког наслеђа: зборник радова тематске сесије Секције за заштиту археолошког наслеђа, XLIV Годишњи скуп САД-а, Параћин, 2021. година* и нови број зборника о биоархеологији. Председник Црнобрња је посебно нагласио уколико неко припрема монографију и разматра друштво као издавача да се на време обрате на мејл друштва како би се формирала листа чекања. Црнобрња наводи да су се ове године за публикавање зборника радова јавиле само колегинице Н. Гавриловић Витас и С. Петковић са резултатима једне од претходних сесија за класичну археологију. Након монографије о касноантичком Нишу нико од чланова се није јавио са интересовањем за издаваштво уз помоћ Министарства науке и/или Министарство културе Републике Србије. Колега Алексић назначава да је Друштво отворено и позива чланове да се активирају у том домену, док је председник Црнобрња допунио да се колеге јаве друштву са основним информацијама о рукопису, у којој је фази рукопис, за који конкурс желе да се пријаве и које су реалности реализације у календарској години када се конкурише. Колегиница Антоновић и председник Црнобрња наглашавају важност отвореног приступа, али је и колегиница Антоновић назначила које предности за ауторе носи ново позиционирање Гласника на светским листама.

Извештаји о раду издавачкој делатности усвојен је позитивно са 84 гласа ЗА, 0 против и 1 уздржаним гласом.

8. Избор домаћина XLVIII Скупа и скупштине САД 2025. године

Колега В. Филиповић је изнео предлог да се XLVIII скупштина и годишњи скуп САД одрже у Требињу, а да Музеј Херцеговине буде домаћин. Колега Филиповић напоменуо је члановима да се на време распитају о поласцима за Требиње као и могућностима за финансирање унутар својих институција. Колегиница И. Грујић из Музеја Херцеговине обратила се члановима и изнела како је идеја настала у једној од претходних година када је одржана средњевековна секција у Требињу. Други предлози нису постојали, а чланови скупштине су се једногласно сложили са предлогом, а у случају да то не буде могло да буде реализовано, остављена је могућност да реализације скупа у Београду. Уколико дође до промена или предлога, чланови ће бити обавештени.

9. Предлог промене статута

Колега Алексић назначио је да је неопходно изменити Статут Друштва како би се пратиле актуелне измене закона. Колега В. Филиповић објаснио је да је претходног пута то спроведено тако што су чланови друштва односно Скупштина то препустили Управном одбору који је изабрао комисију од три члана који су припремили измене Статута до следеће Скупштине. Предложио је да и сада Скупштина додели ту дужност Управном одбору, да уђе у процедуру промене статута па ће УО наставити са радом.

Колегинице Е. Зечевић затражила је више информација о процесу промене Статута. Предсеник Црнобрња упутио је чланове да се оснива тело; ради се радни предлог, шаље се распис чланству да се изјасни свако ко сматра да би нешто требало избацити и/или побољшати, након чега се текст финализује тако да је свим члановима јасно како измене изгледају. Конкретни предлози се не изјављују на Скупштини већ приликом позива Друштва према инструкцијама које се нуде како би се осигурала ефикасност процедуре.

Предлог да рад на променама Статута САД чланови уступају Управном одбору и да се покрене процедура промене Статута усвојен је са 84 гласа ЗА, 0 против и 1 уздржаним гласом.

Предложила је том приликом да колега извести секцију како би секција известила УО друштва; и друштво потрудило да у свим пре свега у медијима и да би средњевековна секција у случају

10. Разно

Колегиница Е. Зечевић истакла је да је веома велики садржај на Скупу те да није могуће послушати сва занимљива излагања, али да није свесна како то решити. Такође изнела је да на сесији: Материјална култура османског периода на Балкану у светлу нових истраживања - први реферат реализован у оквиру видео записа који није пратио дужину излагања, где није било могућности дискусије.

Колега В. Видосављевић из Музеја Рас у Новом пазару желео је јавно да се захвали пре свега појединим колегама на помоћи коју су му пружили током претходних месеци (А. Црнобрња, Г. Гаврић, Д. Антоновић...). Колега је назначио да није једини запослени археолог у Музеју Рас, и да није одговоран за многе ствари које се тамо дешавају и да ће даљу сарадњу са колегама одабирати самостално и пажљиво. Колега Видосављевић назначава да је у протеклих месец дана поново дошло до девастације локалитета Латинска Црква и да ништа није предузето по том питању, иако је било изношено на скупштинама или састанцима у Прокупљу, Котору, Сомбору и Суботици, не само када је у питању локалитет Латинска црква већ и целокупно археолошко наслеђе у Санцаку (Рашкој области). Председник Црнобрња објаснио је појединачне проблеме у оквиру планских докумената и надлежних институција заштите.

А. Алексић констатује како живимо у времену велике девастације археолошког наслеђа услед инфраструктурних радова, да се претворило у свакодневну борбу на индивидуалном и институционалном нивоу

Колега В. Видосављевић назначава да приликом сваког одласка на посао када присуствује девастацији локалитета, осећа моралну дужност да исто пријави надлежном заводу, а да те пријаве на крају резултирају физичким нападима и угрожавању његове слободе.

Колегиница И. Грујић изнела је како се о том проблему причало на средњовековној секцији у Котору и како су у оквиру исте секције причали о другим проблемима, и дошли до закључка како би друштво требало да стане у одбрану сваког локалитета, а и сваким чланом. Да Друштво даје званична саопштења,

средњовековних локалитета била вољна да изађе у јавност. медијима изађе то саопштење. Иако оно физички неће спречити уништење локалитета, ипак је то глас струке која је свакодневно изложена тој борби. Требало би размислити да се укључимо јер су медији у другачијој позицији него пре 30 или 40 година, и колегиница је позвала на коментаре како би такве реакција реализовали.

Председник А. Црнобрња назначио је да више људи мора да се активира и да је обавештавање друштва обавезно, али и да прво треба тражити тачну информацију о статусу заштите овог споменика, да ли се не налази у просторном плану, као и да се апелује на надлежни завод да употпуни просторни план.

Колегиница Д. Антоновић назначава да УО није добио допис од средњовековне секције, те није имао основа за реаговање. Такође подсећа да је веома важно да у оваквим тренуцима не треба остављати саме у борби, без обзира на даље кораке.

Колега Н. Шошић изнео је предлог са Скупштине у Крагујевцу (пре 10 година) о лиценцирању археолога након чега није помињано. Колега је покренуо иницијативу да се то поново покрене и да се Министарству опет укаже на потребу истих. Наводи да не би било лоше да се предложи УО да та иницијатива увођење лиценце свим археолозима поново покрене. Колега Алексић наводи да тај проблем постоји у заводима, а ситуација код колеге Видосављевића има додатну тежину због територије. Алексић такође наводи да таква врста лиценце подразумева да се добије таква лиценца. Ми за сада имамо јасно дефинисано ко доноси решење о забрани радова у случају открића археолошког наслеђа приликом извођења радова - то доноси надлежни завод. И врло добро знамо шта се деси кад се нешто нађе, а завод неће да донесе решење о обустави радова...Сматра да не постоји правни оквир за такав захтев. Колегиница Антоновић наводи да лиценце имају инжењери који могу радити и у слободном облику, док су институције у којима су археолози запошљени нека врста лиценце за археолошка ископавања и да дозвола иде на име институције.

Колега Алексић назначава да је битан начин информисања и да не треба сви да зову колегу Црнобрњу; или да се колеге јављају Заводу да пријаве, док колега скреће пажњу да је прво и најважније

звање полиције. Такође наводи пример колеге са Миконоса који је задобио тешке телесне повреде од инвеститора приликом чега су сви заводи и Министарство Културе штрајковали.

Предлог: Скупштина даје овлашћење и обавезу Управном одбору да реагује у свим ситуацијама угрожавања археолошког наслеђа и/или колега. Предлог је једногласно усвојен.

Предлог колегинице Весне Манојловић је да треба повећати чланарину због раста свих трошкова. В. Филиповић и председник А. Црнобрња назначили су цену једног Гласника, те да је логично да чланарина за запослене буде близу цене једног Гласника. Нови износ чланарине за запослене је 2000 динара, а за незапослене и пензионере 1000 динара. **Предлог је усвојен са 2 уздржана гласа, 0 против 83 ЗА.**

Колегиница Д. Антоновић захвалила се Заводу за заштиту споменика културе Ниш на организацији и гостопримству, а колега Алексић затворио је 47. скупштину Српског археолошког друштва.

Скупштина је закључена у 14:20.

Записничар
Ана Гавриловић

САМОСТАЛНИ СТРУЧЊАЦИ У КУЛТУРИ-

Поштоване колегинице и колеге,

Решењем министра културе бр. 022-05-1/2019-03 од 14.01.2019, објављеним у Службеном гласнику РС бр. 15/19, Српско археолошко друштво добило је статус репрезентативног удружења за два подручја у култури:

- 1) Истраживање, заштита, коришћење, прикупљање и представљање непокретног културног наслеђа;
- 2) Научно истраживачка и едукативна делатност у култури.

Услови за утврђивање статуса самосталног стручњака у наведеним подручјима у култури одређени су *Правилником о ближим условима, мерилима и критеријумима, као и поступку по захтевима лица за утврђивање статуса лица која самостално обављају уметничку или другу делатност у области културе* (Сл. гласник РС бр. 9/2017). Друштво је формирало и *Комисију за статусна питања* у следећем саставу: Бојана Михаиловић (Народни музеј у Београду), др Дејан Радичевић (Филозофски факултет у Београду), Тони Чершков (Завод за заштиту споменика културе Ниш), мр Војислав Ђорђевић (Народни музеј Панчево) и др Александар Булатовић (Археолошки институт у Београду).

Српско археолошко друштво у оквиру своје репрезентативности статус самосталног стручњака у култури може додељивати свим стручњацима који самостално обављају своју делатност у наведене две области (архитекте, историчари, историчари уметности, етнологзи, културолози...), а не само археолозима.

Да би се поднео захтев за стицање самосталног стручњака у култури у области непокретног културног наслеђа није неопходно бити члан Српског археолошког друштва. Обавеза САД је да, у оквиру вршења поверених послова, прими решење и донесе одлуку о утврђивању статуса за свакога ко је за то заинтересован.

Статус самосталног стручњака у култури може имати само лице које није обавезно социјално осигурано по другом основи.

Тренутно се самостални стручњаци још увек налазе у неповољнијем положају него самостални уметници. Поједине локалне самоуправе уплаћују доприносе за самосталне уметнике, али не

прихватају да то учине и за самосталне стручњаке. Српско археолошко друштво је све време у активној комуникацији са Министарством културе, настојећи да се тај дискриминишући однос према самосталним стручњацима исправи, и да се они у правима изједначе са самосталним уметницима.

Важно је истаћи да заинтересовани за стицање статуса самосталног стручњака у култури за подручје непокретног културног наслеђа морају имати на уму и следеће:

Стицањем статуса самосталног стручњака у култури истом почиње да тече обавеза уплате доприноса, аконтацијом која квартално износи око 40.000,00 динара. То значи да они који су заинтересовани, и у могућности да сами себи уплаћују стаж, то могу чинити и као самостални стручњаци у култури, без потребе да то чине уз додатне трошкове, отварањем радњи или агенција, или пак преко трећих лица. Уколико је неко заинтересован за ту могућност, рокови уплата аконтација су следећи: I квартал до 15. фебруара, II квартал до 15. маја, III квартал до 15. августа, IV квартал до 15. новембра. Та аконтација покрива пореску обавезу до прихода од око 400.000,00 динара годишње, док се евентуални евидентирани приход преко тог износа посебно опорезује.

Статус самосталног стручњака који сам себи уплаћује доприносе, такође значи да ће се уговори које у оквиру обављања своје делатности склопи до износа од 400.000,00 динара на годишњем нивоу, опорезовати по нижој стопи но уговори незапосленог лица. У горе наведени износ не улазе дневнице које се исплаћују до неопорезивог износа.

Имајући у виду да великом броју лица која испуњавају услове за стицање статуса самосталног стручњака у култури вероватно не одговара да самостално уплаћују доприносе, то до сада нисмо ни имали захтеве за стицање тог статуса.

Међутим, да бисмо имали бољу и утемељенију преговарачку позицију, морали бисмо знати и колико има колегиница и колега (не само археолога, као што смо изнад навели) који би били заинтересовани да стекну статус самосталног стручњака у култури уколико би постојала могућност да им локалне самоуправе уплаћују доприносе.

Због тога све заинтересоване који испуњавају услове за стицање тог статуса позивамо да нам се јаве, како бисмо знали о ком броју особа се ради.

Поступак за стицање звања самосталног стручњака у култури је следећи:

1. Подношење захтева

(а) Подносилац приликом подношења захтева репрезентативном удружењу за утврђивање статуса лица која обављају самосталну уметничку или другу делатност у области културе, подноси и захтев за упис у Евиденцију лица која самостално обављају уметничку или другу делатност у области културе.

(б) Подносилац прилаже следећа документа:

1) изјаву дату под моралном и материјалном одговорношћу да се уметничком или другом делатношћу бави професионално и самостално у виду занимања и да није обавезно социјално осигуран по другом основу;

2) фотокопију личне карте;

3) фотокопију доказа о последњем завршеном степену школовања или високом, вишем или средњем образовању одговарајућег образовног профила (диплома, уверење, сведочанство и сл.);

4) уверење о оствареном радном стажу издато од стране надлежне филијале Републичког фонда за пензијско и инвалидско осигурање;

5) податке о адреси и контактима;

6) доказе о професионалном раду: уговоре, потврде уметничких установа и других носилаца посла, програме, плакате, критике, рецензије, исечке из штампе, објаве на интернету и друге релевантне доказе (* детаљна биографија);

7) друга потребна документа по захтеву репрезентативног удружења (фотокопија радне књижице, фотокопија војне књижице и друга документа која су значајна за регулисање социјалних права подносиоца)

Потом следи:

2. Доношење Решења

Надлежна комисија у року од 30 дана од дана подношења доноси Решење о утврђивању статуса или одбијању

3. Пријаве на ПИО и здравствено осигурање

Стручњак носи у ПИО решење о статусу, личну карту и опционо радну књижицу

4. Пореска управа на општини пребивалишта

Подноси попуњени образац ППД-СУ, решење о статусу и доказ да је пријављен на ПИО и здравствено осигурање

5. У Друштво доставља доказе да је извршио пријављивање у ПИО и пореској управи. Тек тада се ставља на списак самосталних стручњака.

* * *

Извод из Правилника о ближим условима, мерилима и критеријумима, као и поступку по захтевима лица за утврђивање статуса лица која самостално обављају уметничку или другу делатност у области културе, о ближим критеријумима за стицање статуса самосталног стручњака у култури за област

13. ИСТРАЖИВАЊЕ, ЗАШТИТА, КОРИШЋЕЊЕ, ПРИКУПЉАЊЕ И ПРЕДСТАВЉАЊЕ НЕПОКРЕТНОГ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА

1) Самостални стручњак у култури

(1) Археолог, Архитекта у области непокретног културног наслеђа, Историчар уметности у области непокретног културног наслеђа, Историчар, Етнолог, Сликар-рестауратор-конзерватор у области непокретног културног наслеђа, Конзерватор-хемичар

- Положен стручни испит из делатности заштите и очувања културних добара или стечено научно звање из комплементарне области уз: најмање три рецензирана стручна или научна рада објављена у одговарајућој периодици; или: једну рецензирану студију обима најмање 120 страна; или: учешће или руковођење најмање на три теренска пројекта; или: ауторство/коауторство на најмање две изложбе из предметне области; или: учешће са излагањем на најмање три стручна/научна скупа; или

- Најмање пет рецензираних стручних или научних радова објављених у одговарајућој периодици, или исти број поглавља у монографским издањима или комбинација оба, или

- Једна рецензирана студија из области истраживања, заштите и коришћења културних добара обима најмање 120 страна и два рецензирана стручна/научна рада, или

- Учешће или руковођење на најмање пет теренских пројеката мањег обима (укупног обима најмање 150 радних дана) или на једном вишегодишњем у истом укупном трајању, или

- Да је учесник или координатор више пројеката мањег обима или једног дугорочног пројекта у области заштите и очувања културног наслеђа, или

- Ауторство или коауторство на најмање три изложбе из предметне области, или

- Учешће са излагањем на најмање пет стручних, односно научних скупова у земљи и, или иностранству из предметне области (организатори скупова морају бити релевантне научне, образовне или институције заштите или струковна удружења).

Поред наведених критеријума потребно је доставити најмање три релевантне препоруке, од којих најмање једну институционалну, а којима се верификује стечена активност у струци.

15а НАУЧНО ИСТРАЖИВАЧКА И ЕДУКАТИВНА ДЕЛАТНОСТ У КУЛТУРИ

1) Самостални стручњак у култури

(1) Научни истраживач

- Пет рецензираних стручних или научних радова објављених у тематским зборницима радова, научним, стручним или часописима од културног значаја,

- Једна рецензирана студија обима најмање 120 страна и два рецензирана стручна/научна рада,

- Осмишљавање и руковођење истраживачким процесима/пројектима у култури (стандардна и акциона истраживања) у четири посебна и заокружена програма,

- Учешће, као члан тима, у шест научних и/или истраживачких пројеката,

- Учешће, као руководиоца или члан програмског одбора/савета, у уређивању четири научна или стручна скупа (конгреса, конференције, симпозијума, семинара),

- Учешће са излагањем на најмање шест научних или струч-

них скупова међународног или националног нивоа (организатори скупова морају бити релевантне научне, образовне или институције културе или струковна удружења),

- 15 одржаних јавних предавања, - Уредник четири стручна или научна издања (часописа на годишњем нивоу, зборника радова и сл.);

(2) Педагог у култури

Без обзира на подручје културе у ком обавља педагошки рад, самостални стручњак мора испунити следеће критеријуме:

- четири посебна и заокружена програма или годишња радна циклуса, или 40 појединачних радионица у области едукације непрофесионалаца у култури (деца, млади, дефинисане групе одраслих корисника) за уметничко и креативно изражавање и партиципацију,

- четири посебна и заокружена програма или годишња радна циклуса, или 40 појединачних радионица у области едуковања и неговања публике,

- 20 предавања/радионица, или вођење два пројекта “учења кроз рад” (hands-on learning), или уређивање четири стручна или стручно-научна скупа у области стручне едукације професионалаца у култури и другим ресурсима који примењују програме засноване на култури (нпр. образовање, туризам и др.),

- 180 страница текста објављених у оквиру едукативних приручника, уџбеника, збирки, зборника, тематских издања, часописа, дигиталних формата и сл., или 240 минута програма у оквиру едукативних телевизијских емисија, дигиталних садржаја и сл., у својству аутора или уредника.

- За делатност педагога се узимају у обзир и послови на развоју доступности културе,

- четири заокружена програма, или 180 страница текста, или 240 минута анимацијских, фестивалских, медијских, међуресорних и других програма, кампања и сл., који за циљ имају сензибилизацију и подизање свести шире јавности за партиципацију, диверзитет, инклузивност и остваривање других стратешких циљева развоја културе.

За стицање статуса самосталног стручњака у култури признаје се сразмерна комбинација више горе наведених критеријума, при чему се задаци вреднују кумулативно.

* * *

За крај, још једном позивамо све колегинице и колеге који су заинтересовани за стицање статуса самосталног стручњака у култури, подручје непокретног културног наслеђа и подручје научно истраживачка и едукативна делатност у култури, да нам се јаве – како они који су спремни да сами уплаћују доприносе и којима би статус одмах могао бити утврђен, тако и они који би, за сад, само били уписани у евиденцију потенцијално заинтересованих.

Непокретно културно наслеђе: археолог, архитекта у области непокретног културног наслеђа, историчар уметности у области непокретног културног наслеђа, историчар, етнолог, сликар-реставратор-конзерватор у области непокретног културног наслеђа, конзерватор-хемичар.

Научно истраживачка и едукативна делатност у култури: сви профили.

др Адам Н. Црнобрња
председник Српског археолошког друштва

АПСТРАКТИ

СЕКЦИЈА ЗА ПРАИСТОРИЈСКУ АРХЕОЛОГИЈУ (секција, Д. Милановић)

Владимир Стевановић, Народни музеј у Лесковцу

АНТРОПОМОРФНЕ ФИГУРИНЕ СА ЛОКАЛИТЕТА ЛОКВЕ – СЕЛИШТЕ У СЕЛУ РАЗГОЈНА

Археолошки локалитет Локве – Селиште је први пут истраживан за време систематског археолошког рекогносцирања Лесковачке котлине 1951. године. У овом периоду, на локалитету под називом Селиште, пронађена је мања количина археолошког материјала који је одређен у млађи неолит и винчанску културу, поред осталог. Будућа археолошка истраживања нису дала исте резултате. Последњих година, мештанин Х. Митић је сакупио археолошки материјал са површине обрадивих парцела и презентовао сакупљене предмете археолошком одсеку Народног музеја у Лесковцу. Након кратке површинске проспекције 2024. године, виши кустос археолог В. Стевановић је констатовао постојање археолошког материјала који потиче из периода млађег каменог доба, углавном из раног неолита, старчевачке културе. У питању је шест антропоморфних фигурина, али и друга врста материјала која ће тек бити публикована. У непосредној близини локалитета Локве – Селиште, налази се чак четири неолитска локалитета, која се могу довести у везу са њим..

Dragan Milanović, Arheološki institut, Beograd
Marinko Antonijević, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
Magdalena Selaković, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

VINČANSKO NASELJE U KLENKU KOD ŠAPCA: STRATIGRAFIJA, DATOVANJE I ORGANIZACIJA PROSTORA

Zaštitna arheološka istraživanja velikog obima 2021–2022. godine na višeslojnom lokalitetu Adžine njive-Brajkovo u Klenku kod Šapca omogućila su prikupljanje značajnih podataka o razvoju, trajanju i organizaciji vinčanskog naselja. Ranija sondažna istraživanja ukazala su da se radi o manjem višeslojnom nalazištu tipa tel smeštenom na blagom uzvišenju na levoj obali reke Save.

Najnovija istraživanja ukazuju na postojanje naselja već u ranom neolitu, koje traje i u ranim i kasnim fazama razvoja vinčanske kulture, a produžava svoje trajanje i u ranoj fazi eneolita. Posebna odlika nalazišta je razvijena horizontalna stratigrafija, što u kombinaciji sa znatnim brojem apsolutnih datuma i kvalitativnom i kvantitativnom analizom pronađenih artefakata omogućava praćenje promena u organizaciji i upotrebi prostora tokom dugog vremenskog perioda. Ova istraživanja donose preliminarne zaključke o promenama u veličini naselja tokom vremena, broju i funkcijama struktura u naselju, kao i o ulozi i funkcijama moćnih rovova sa palisadom koji su ograđivali naselje. Naročita pažnja je posvećena poređenju rezultata geomagnetnih istraživanja i arheoloških iskopavanja najmlađih faza naselja sa ostacima spaljenih kasno-vinčanskih struktura. Uočava se da se ne mogu sve anomalije na geomagnetnom snimku tretirati kao stambeni objekti iz istog vremenskog odsečka, kao i da se ne mogu sve takve strukture smatrati stambenim objektima. Može se konstatovati da su dosadašnje studije o demografiji kasnoneolitskih naselja često precenjivale broj stanovnika. Široko prihvaćena teorija o pojavi nezavisnog domaćinstva u kasnom neolitu Balkana ne odgovara podacima sa ovih i drugih novijih arheoloških istraživanja. Svi podaci sugerišu na zajedničke aktivnosti na nivou čitavog naselja i/ili na nivou nekoliko većih grupacija.

Ружица Савић, Археолошки институт Београд

АНАЛИЗА СЛИЧНОСТИ И РАЗЛИКА У ДИМЕНЗИЈАМА КУЋА НА КАСНОНЕОЛИТСКИМ НАЛАЗИШТИМА ЦЕНТРАЛНОГ ПОМОРАВЉА

Овај рад се заснива на одређивању површине стамбених објеката на три касnoneолитска насеља (5300–4500 п.н.е) у Централном Поморављу — Дреновац, Супска и Краљево Поље. Циљ истраживања је да се, на основу варијабилности у величинама кућа, кроз компаративну анализу унутар и између насеља, испитају просторне специфичности и потенцијални индикатори друштвене стратификације.

Методолошки приступ обухвата примену једносмерне анализе варијансе (ANOVA) ради идентификације статистички значајних разлика у површинама кућа између локалитета, док је Гини коефицијент коришћен за процену степена друштвене неједнакости на основу расподеле величина кућа.

Резултати указују на постојање разлика у просечним величинама кућа између локалитета, као и на различите нивое варијабилности

унутар самих насеља. Иако су разлике у димензијама објеката уочене, ниске вредности Гини коефицијента указују на одсуство изражене социјалне стратификације, што говори у прилог релативно егалитарној организацији ових заједница. Добијени подаци пружају основ за даље анализе односа између величине кућа, оријентације објеката и могуће хронолошке динамике развоја насеља.

Ивана Јовановић, Британски музеј, УК
Вера Богосављевић Петровић, Београд

ТЕХНОЛОШКА АНАЛИЗА АРТЕФАКАТА ОД ОПСИДИЈАНА СА КАСНОНЕОЛИТСКОГ ЛОКАЛИТЕТА ПОТПОРАЊ (СРБИЈА)

Студије артефаката од опсидијана, пронађених на подручју централног Балкана, углавном су усмерене на њихову идентификацију и утврђивање порекла, разматрајући их као престижну робу и индикаторе трговине и размене. Велике збирке опсидијана пронађене су на неколико каснонеолитских локалитета у Србији (нпр. Дивостин, Гривац, Опово, Потпорањ, Селевац и Винча – Бело Брдо). Скорашња истраживања указала су да ови налази потичу из карпатских извора, пре свега Карпатски 1. Међутим, анализе процеса производње и присутних фаза оперативног ланца, као и метода и техника коришћених у изради алатки од ове сировине, и даље су ретке и недовољно истражене.

Овај рад има за циљ да представи резултате морфо-технолошке анализе збирке опсидијана са каснонеолитског налазишта Потпорањ – Кремењак. Присуство свих фаза оперативног ланца у производњи окресаних алатки указује на локалну производњу, а не на увоз готових производа, што је случај на великом броју локалитета. Интеграција добијених резултата са подацима о пореклу омогућава дубље разумевање модела набавке, трговине и мрежа размене. Испитивањем технолошких и дистрибуционих аспеката употребе опсидијана, ово истраживање доприноси широј дискусији о циркулацији опсидијана и социо-економским мрежама и интеракцијама на централном Балкану током касног неолита.

Мирјана Ђорђевић, Археолошки институт, Београд
Срећко Живановић, Археолошки институт, Београд
Боривоје Крчмаревић, Музеј Мајданпек
Огњен Младеновић, Археолошки институт, Београд

РЕЗУЛТАТИ ТЕРЕНСКОГ И ГЕОФИЗИЧКОГ РЕКОГНОСЦИРАЊА АРХЕОЛОШКИХ ЛОКАЛИТЕТА НА ТЕРИТОРИЈИ РУДНЕ ГЛАВЕ

Током новембра и децембра 2024. године, у сарадњи Археолошког института Београд и Музеја Мајданпек, реализован је пројекат Рекогносцирање и геофизичка снимања локалитета Букова Глава – Шетаће, Дневни коп и Кузњица у Рудној Глави код Мајданпека. Циљ пројекта био је утврђивање хронолошких, стилско-типолошких и геореферентних података поменутих локалитета. Истраживања су такође имала за циљ идентификацију потенцијалних материјалних остатака људске активности испод површине, применом недеструктивних метода, као и процену степена угрожености ових локалитета и њихове околине. Археолошка рекогносцирања и геомагнетна снимања указала су пре свега на неопходност боље заштите локалитета, услед деловања дивљих копача и природних услова. Дневни коп, који представља најстарији рудник бакра у Европи, а који је без икакве заштите изложен утицају бројних спољашњих фактора. Приликом обиласка локалитета Шетаће, установљено је да је у постојећој литератури дошло до грешке у самом позиционирању локалитета, те је локалитет прецизно убициран. Такође, приликом обиласка локалитета затекли смо доста покретног археолошког материјала који је одбачен услед деловања дивљих копача. Са друге стране, уочен је висок археолошки потенцијал локалитета Кузњица, уз могуће постојање археолошких целина на читавом простору платоа, као и бедема у његовом северном делу. У оквиру излагања, биће приказани прелиминарни резултати добијени обрадом прикупљеног покретног археолошког материјала као и резултати геомагнетних снимања.

Miljana Radivojevic, UCL, UK
Thilo Rehren, The Cyprus Institute, Cyprus
Maja Kuzmanovic, Istanbul
Meghna Desai, The Cyprus Institute, Cyprus
Mirjana Blagojevic, Republic Institute for Cultural Heritage Protection

NAJNRANIJE DOKUMENTOVANO TOPLJENJE ARSENSKOG BAKRA NA BALKANU? TEHNOLOŠKI UVIDI I KULTURNI ZNAČAJ

Balkanska metalurgija bakra poznata je po masivnim bakarnim predmetima koji su cirkulisali ovim prostorom tokom 5. milenijuma p.n.e. Već u 4. milenijumu p.n.e, u kasnohalkolitskim zajednicama ovog regiona pojavljuje se prva poznata legura – arseniski bakar – što svedoči o ranim eksperimentima sa modifikacijom svojstava metala. Međutim, direktni arheometalurški dokazi o proizvodnji ove legure ostaju retki, a njeno prisustvo u arheološkom zapisu se često tumači u kontekstu tehničkih nedostataka u ranim tehnologijama topljenja, naročito u vezi sa odsustvom šljake.

Ovaj rad predstavlja nove, materijalno utemeljene dokaze o najranijem poznatom topljenju arseniskog bakra na Balkanu, zasnovane na nalazima sa lokaliteta Kolubara (Srbija) i Medvođa Glogovica (Hrvatska), datovanim u sredinu 4. milenijuma p.n.e. Izuzetno očuvane keramičke posude sa tragovima šljake, u kombinaciji sa metalnim artefaktima, omogućavaju detaljan uvid u lokalne tehnologije ekstrakcije i legiranja metala.

Kombinovane mineralološke, kompozicione, mikrostrukturne i geokemijske analize ukazuju da su sirovine korišćene u procesu topljenja bile lokalne oksidne rude, vizuelno prepoznatljive po šarenolikim primesama. Prisutnost tranzicionih metala poput mangana (Mn), cinka (Zn) i gvožđa (Fe) u šljaci, zajedno sa identifikacijom fajalita i delafosita, svedoče o direktnom topljenju primarne rude, a ne o sekundarnoj preradi već gotovog metala.

Postavlja se niz važnih pitanja: u kojoj meri su zajednice srednjeg halkolita razumele efekte legiranja i procesne kontrole? Da li je odabir arseniskih ruda bio nameran ili rezultat lokalne geologije? Kako se ovi nalazi uklapaju u širi kontekst razvoja legura na prelazu iz bakarnog u bronzano doba?

S obzirom na širu upotrebu arseniskog bakra u kasnohalkolitskim i ranim bronzanim kulturama Bliskog istoka i centralne Evrope, rezultati ovog istraživanja otvaraju nova pitanja o prenosu znanja, regionalnim inovacijama i tehnološkoj adaptaciji u okviru rane metalurgije Evroazije.

Видан Димић, Археолошки институт, Београд
Драгана Антоновић, Археолошки институт, Београд
Селена Витезовић, Археолошки институт, Београд
Даница Михаиловић, Археолошки институт, Београд

**ПРЉУША – МАЛИ ШТУРАЦ
-ИСТРАЖИВАЊЕ ОКНА 5-**

Прљуша, праисторијски рудник малахита на Малом Штурцу, на планини Рудник, један је од највећих праисторијских рударских комплекса у југоисточној Европи и изузетан пример мешовите, површинско–подземне експлоатације бакарне руде. Локалитет је откривен и археолошки иницијално истраживан у неколико краћих кампања у периоду од 1981–1989. године. Истраживања су обновљена 2011. године и у континуитету се одвијају до данас од стране Археолошког института у Београду. Археолошка ископавања су од 2013. године била фокусирана на рударске радове на централном делу падине – Окна 4 и 6. Од 2014. године истраживањима је обухваћен врх падине, на коме је откривено разгранато Окно 7, великих размера. Ово окно истраживано је све до 2023. године, до када је откривен простор са 9 галерија, главним улазом у окно, међугалеријским пролазима, великом количином рударских камених батова, као и више целих и фрагментованих керамичких судова, који су, уз Ц14 датуме остатака угљенисаног дрвета, потпомогли хронолошко опредељење локалитета у сам почетак бронзаног доба.

Осим археолошких радова, од 2019. године се сукцесивно спроводе радови и на планском уређењу простора и презентацији локалитета. Године 2020. израђен је детаљан план уређења и презентације читавог локалитета. Крајем 2022. године започето је уређење простора и на централном делу падине, са циљем да се све микро целине на том простору – Окна 4, 5, 6, и 8, Објекат 10–15 и савремено окно (тј. ходник из XX века) – повежу и да се као целина прикажу јавности. Сходно томе да су Окна 4 и 6 истражена, а савремено окно уређено, преостали су археолошки радови на Окну 5 и на малом, савременом експлоатацијом пресеченом Окну 8. Окно 5 је делимично истражено крајем осамдесетх година прошлог века, те је примарни циљ археолошке кампање 2024. године био да се оно у целости истражи омогућавајући његово повезивање са уређеним делом локалитета. Поред тога, од важности је било и уклањање еродираниг каменитог материјала са стенског масива у који су уклесана сва ова окна, како због сигурности посетилаца, тако и због могућности да се на појасу између Окна 5 и савременог окна можда крије још неки мањи рударски рад.

Циљ излагања је да представи резултате археолошких истраживања на Прљуши током 2024. године, обухватајући простор Окна 5, као и појаса ка савременом окну и Окну 8.

Mile Baković, Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore

KNEŽEVSKI GROBOVI RANOG BRONZANOG DOBA U CRNOJ GORI

Novija istraživanja praistorijskih tumula na području Crne Gore, naročito Grude Boljevića, tumula Kujava II i Mogile na Rake, u znatnoj mjeri su upotpunila naša saznanja u pogledu kulturnog razvoja ovog područja na kraju IV i u prvim vijekovima III milenijuma BC. To je nametnulo i potrebu konkretnije definicije i diferencijacije u okviru grupe od desetak monumentalnih tumula iz ovog razdoblja, čiji centralni grobovi su do sada obilježavani kao sahrane plemenskih prvaka, odnosno kao kneževski grobovi. Nova istraživanja pokazuje da među tim monumentalnim tumulima treba razlikovati dvije grupe grobova. Prvoj grupi pripadaju Gruda Boljevića, Mala gruda i Velika gruda, čiji grobovi uz ostale priloge posjeduju i simbole vlasti i koji prema tome predstavljaju kneževske tumule “*proprie dicti*”. Drugu grupu čine tumuli sa markantnim centralnim grobovima poput onih iz Mogila na Rake i Kujava, u kojima glavni prilog predstavlja keramika istih karakteristika kao kod prve grupe, ali nema luksuznih predmeta, niti odgovarajućih simbola vlasti. To pokazuje da se ovdje ne radi o kneževskim grobovima nego o sahranama pripadnika šire aristokratskije iz okvira iste lokalne zajednice.

Јован Коледин, Музеј Војводине, Нови Сад
Анђелка Путица, Градски музеј Сомбор

МЕТАЛ У МЕТАЛ, ПРИЧА БЕЗ КРАЈА: СИМБОЛИЧНЕ ПРАКСЕ, ТРАНСФОРМАЦИЈЕ И ТРЕТМАН МЕТАЛНИХ ПРЕДМЕТА У ОСТАВАМА КАСНОГ БРОНЗАНОГ ДОБА

Похрањивање предмета у оставе је појава, која интригира истраживаче још од 19. века и подстиче расправу о значају и основним мотивима који покрећу такву праксу. Објашњења за похрањивање великих количина драгоценог материјала, се често ослањају на варијације архаичне терминологије (нпр. оставе трговца, оставе старог отпада, заветни дарови), уз супротстављање обредних и необредних разлога. Поред тога, овај феномен је интригантан с обзиром на разноликост начина на који су предмети депоновани. Преиспитивање грађе из остава приказаних у овом раду, је пример како приступање оставама може да пружи и дру-

гачије перспективе при сагледавању разлога и начина који стоје иза одлагања металних предмета. Уместо да се на одлагање велике количине предмета гледа само као чин одабира материјала за рециклирање овај поглед служи и као важан алат за разоткривање нијансираних процеса који стоје иза тих пракси. Такви процеси често остају замагљени у археолошким записима, будући да многе оставе нису документоване или сачуване у изворном контексту. Елементи оставе, посебно они састављени из више делова, поседују вишеслојна значења која се протежу ван њихових појединачних карактеристика. Ови елементи могу пренети богату палету тумачења, под утицајем различитих асоцијација које изазивају. Анализом су идентификована четири различита типа третмана (блокиране/запуњене шупље секире и други предмети, предмети обмотани жицом или је кроз њих провучена жица, повезивање функционално и концептуално различитих предмета у целину, физичка трансформација предмета) примењена на металне предмете пре одлагања. Овакви чинови окарактерисани су као намерне радње прожете специфичним симболичким значењима која се не могу објаснити простом фрагментацијом.

Наташа Шаркић, Aita Bioarchaeology, Barcelona

Соња Вуковић, Лабораторија за биоархеологију Филозофског
факултета Универзитета у Београду

Данијела Хајлман, Institut für Vor- und. Frühgeschichtliche Archäologie

Катарина Дмитровић, Народни музеј Чачак

РЕЗУЛТАТИ БИОАНТРОПОЛОШКЕ АНАЛИЗЕ СПАЉЕНИХ ИНДИВИДУА КАСНОГ БРОНЗАНОГ ДОБА СА НЕКРОПОЛЕ ПОД ХУМКАМА У МОЈСИЊУ КОД ЧАЧКА (15-12. ВЕК ПРЕ Н. Е.)

За проучавање обичаја сахрањивања и материјалне културе од касног бронзаног до старијег гвозденог доба у западној Србији, некропола у Мојсињу заузима веома важно место. Континуитет сахрањивања током целог миленијума говори у прилог значају и симболици саме локације у долини Западне Мораве, са посебним акцентом на скелетне гробове раног бронзаног доба са најстаријим гвозденим предметима на овом делу Балкана. Скелетни гробови гвозденог доба су већ представљали предмет ревизионе биоантрополошке анализе, а нови резултати су значајно изменили ранија сазнања о становништву западне Србије из прве половине последњег миленијума старе ере.

Имајући у виду већ доказану неопходност поступка ревизије ос-

теолошког материјала, настављено је са анализом спаљених гробова. Спаљивање је практиковано само током касног бронзаног доба. Добијени резултати анализе 4 гроба са спаљеним покојницима се доста разликују од претходно добијених антрополошких резултата. Баш као и у случају старијих анализа инхумираних покојника и овде се чини да је пол покојника био (пред)одређен преметима који су се у њему налазили. Нови резултати показују да су већина покојника биле неадултне индивидуе чији пол није било могуће утврдити.

Осим тога, у нове анализе уврстили смо и анализу животињских скелетних остатака пронађених у урнама, у покушају расветљавања њихове улоге у погребном ритуалу.

Анализа кремираних покојника, због своје фрагментованости, представља велики изазов за антропологе. Ипак, претпостављање пола само на основу основу гробних прилога и аналогича, а затим су коришћење истих прилога да подрже претпоставке о родним улогама, нас може довести до тога да исту грешку понављамо изнова. Физичка антропологија је много напредовала последњих деценија, ослањајући се све више на природне науке, те ревизија старог материјала може проширити наша сазнања о прошлости.

Марија Љуштина, Одељење за археологију, Филозофски факултет
Универзитета у Београду,
Катарина Дмитровић, Народни музеј Чачак

(НЕ)ВИДЉИВА НАСЕЉА ГВОЗДЕНОГ ДОБА У ЗАПАДНОЈ СРБИЈИ

Иако историјат истраживања некропола под тумулима у западној Србији има дугу традицију и почетке у XIX веку, јаче интересовање за становништво гвозденог доба покренуто је спектакуларним открићима кнежевске сахране у тумулу на ком је подигнута црква Светог Петра и Павла у Расу 1957., а затим и два тумула са кнежевским гробовима у Атеници 1958. и 1959. године. За разлику од солидно истражених некропола, које указују на снажну везу овог подручја са матичном зоном гласиначке културе и могу се посматрати као део културног комплекса Гласинац – Мати, опште је мишљење да су насеља недовољно позната. Међутим, седам деценија теренске проспекције и најчешће сондажних ископавања ипак је резултирало материјалном потврдом насеобинских активности током гвозденог доба.

Најчешће се располаже подацима са вишеслојних градинских локалитета, у чијој слабо очуваној стратиграфији може да се препозна и гвозденодопски материјал. Упркос ограничениости информација које такви локалитети могу да обезбеде, они ипак пружају сведочанства о специфичној стратегији насељавања током I миленијума пре нове ере. Насеља су грађена на положајима са ограниченим приступом, изнад речних токова или у близини важних трговачких путева или раскрсница. Градине су додатно заштићене сухозидом. Архитектонски остаци указују на надземне објекте унутар утврђеног простора, а неке од градина имале су и подграђа. У Западном Поморављу познато је и неколико већих насеља, са масивнијом стратиграфском секвенцом из гвозденог доба, за које је претпостављено да су била истовремена са градинским насељима.

Систематско проучавање стратегија насељавања у овој регији представља велики истраживачки изазов. Обједињавањем постојећих података могуће је испитати конкретне потенцијале појединих локалитета, чији број није занемарљив. За неке од њих постоје индикатори да су били занатски и/или трговински центри, а могуће је проверити да ли је неки од локалитета имао потенцијал за функционисање као центар локалних елита, чије сахране су проучене у Атеници и Новом Пазару.

Митја Гуштин, Универза на Приморском, Копер

МАКЕДОНЦИ, ДОБРОДОШЛИ КОД НАС

Феномен кнежевских гробова централног Балкана (А. Палавестра, Кнежевски гробови старијег гвозденог доба на централном Балкану, 1984) на изузетним примерима показује процват илирских племена и развој локалне аристократије. Међу гробним прилозима посебно место заузимају предмети који потичу из старе Грчке. Они с једне стране показује лични престиж појединих кнежева или владара, и истовремено утицај и прихватање нових облика и декоративних мотива са југа. Ови прилози, у периоду развијене епохе старијег гвозденог доба, а на југу централног Балкана, на крају архајског периода, дају посебан печат како код ратничке опреме тако и код израде украса на богатој мушкој и женској ношњи тог доба.

Познатом саобраћајном магистралом, од Блиског истока до срца Европе, уз долину Вардара и реке Пчиње, све до извора Јужне Мораве, трговци су доспевали међу илирска племена централног Балкана. Миленијумима су доносили драгоцености и нове технологије у срце Бал-

кана. Међу најзначајнијим дистрибутерима драгоцених грчких добара били су стари Македонци, чија се домовина налазила у залеђу Термаичког залива. У периоду кнежевских гробова (Атеница, Пећка Бања, Нови Пазар, Велика Крсна и др.) долазили су људи из Синдоса, Архонтика и других македонских градова, који су допринели формирању материјалне културе и развоју друштвених односа међу тадашњим племена.

Посебна улога у оплемењивању илирских кнезова приписује се јакој и богатој колонији македонских великодостојника, који су се око 510. године повукли пред Персијанцима у северно залеђе Охридског језера. Колонија Требеничке заједнице „браће по оружју“ се одликује по изузетно богатим и разноврсним прилозима искључиво грчког порекла. Многи предмети са овог подручја могу се поредити са налазима илирске аристократије на централном Балкану.

Лазар Марковић, Завичајни музеј Рума
Урош Николић, Завичајни музеј Рума

ТРИ КОПЉА СА ДЕКОРАТИВНИМ ЕЛЕМЕНТИМА ИЗ АРХЕОЛОШКЕ ЗБИРКЕ ЗАВИЧАЈНОГ МУЗЕЈА РУМА

Простор источног Срема, у периоду млађег гвозденог доба, тумачен је као једна од централних територија Скордиска, чији је ратнички карактер у историјским изворима више пута наглашаван. Ипак, недостатком систематски истражених некропола на овом простору, остајемо ускраћени за низ информација којима бисмо могли да установимо потенцијалну улогу ратничког елемента у заједницама тог периода.

С друге стране, од краја 19. века пратимо тренд прилива већег броја наоружања, који је до збирке археолошких одељења, надлежних музеја, стизао путем поклона или откупа без јаснијих података о само контексту налаза. Овакво наоружање, махом из уништених некропола, је у зависности од степена очуваности било регистровано од стране истраживача или остајало само као репрезент једног историјског периода у музејским витринама.

Исти случај пратио је и предмете из збирке археолошког одељења Завичајног музеја Рума, који је у првим годинама пословања, са претензијом ка повећању музејског фонда, прибавио тридесетак примера офанзивног и дефанзивног наоружања са шире територије која је у надлежности музеја. Поновним увидом у материјал констатовано је да збирка покрива период LtB2/C1-LTD по средњоевропској хронологији, а да се међу предметима налазе и три врха копља са декоративним еле-

ментима (попут урезаних полумесеца на листу, паралелним урезима на крају тупца и мотивом шеврона).

Овом приликом биће размотрен хронолошки и регионални положај одређених декоративно-функционалних елемената поменутих врхова копаља у циљу додатног тумачење карактера, међусобне повезаности и односа према наоружању “ратничких” слојева заједница млађег гвозде-ног доба у источном Срему.

Срећко Живановић, Археолошки институт, Београд
Иван Нинчић, Археолошки институт, Београд
Александар Булатовић, Археолошки институт, Београд
Војислав Филиповић, Археолошки институт, Београд
Јован Ђајић, Музеј Римски муниципијум Склани

ДЕФИНИСАЊЕ И ОДРЕЂИВАЊЕ ХУМКИ НА ОСНОВУ LiDAR СНИМАКА

Проблем препознавања и јасног одређивања хумки, најчешће праисторијских, све је израженији последњих деценија, имајући првенствено у виду интензивирање пољопривредних делатности и снагу самих машина, али и бујање вегетације у пасивним и напуштеним регијама централног Балкана. Имајући у виду да подаци о делу некропола под хумкама и усамљеним хумкама датирају из средине прошлог века и да је њихово позиционирање вршено на основу традиционалних одредница (имена власника, топоними, описно), данас је тешко повезати одређене хумке са тачним локацијама. У томе свакако највише може помоћи метода даљинске детекције помоћу LiDAR снимака. Археолошки институт у Београду, набавио је високо прецизну LiDAR камеру (DJI Zenmuse L2) на дрон платформи произвођача DJI. До сада је извршено снимање 6 локалитета са усамљеним хумкама или некрополама под хумкама, од којих је већина била позната из литературе, мада је у једном случају откривена и до сада непозната некропола. Како ће се видети у презентацији, ова метода пружа изузетне аналитичке могућности на парцелама које су теже, или у потпуности недоступне за физички приступ (ограде, густа вегетације, грађевине), а може пружити и ширу слику и тако лакше сагледати могуће постојање целих некропола. Са друге стране, неке хумке које су изгледале прилично „уверљиво на око“ истраживачима, након LiDAR снимка и софтверског увида у геоморфологију терена, испоставиће се као могуће природне творевине које остављају простора за озбиљну сумњу и дискусију.

СЕКЦИЈА ЗА КЛАСИЧНУ АРХЕОЛОГИЈУ **(секција, Н. Гавриловић – Витас)**

Софија А. Петковић, Археолошки институт, Београд
Гордан Јањић, Музеј Крајине, Неготин

ТАЈНЕ ШАРКАМЕНА

Археолошки институт у сарадњи са Музејом Крајине из Неготина врши систематска заштитна ископавања царске резиденција из времена тетрархије на локалитету Врело – Шаркамен од 2013. године. Ова истраживања су уследила после прекида пројекта САНУ (1994-2003. године) од 10 година. Циљ обновљених археолошких истраживања је, осим стицања нових научних података о овом јединственом налазишту, презентација тетрархијске царске резиденције, која подразумева конзерваторско-рестаураторске радове и промоција овог значајног културног добра.

Од 2013. до 2024. године истражен је југоисточни угао утврђења резиденције са угаоном кулом (кула 8) и делом јужног бедема са низом просторија призиданих уз његово унутрашње лице. Истражена је западна капија утврђене резиденције са припадајућим кулама (куле 1 и 2) и западни бедем са низом просторија уз његово унутрашње лице. Делом је истражен и северни бедем, као и југозападна кула утврђења (кула 10). 2021. године извршено је LIDAR скенирање и фотограметријско снимање локалитета (6 km²)м из ваздуха.

У овом периоду прикупили смо велики број нових археолошких података, али смо и отворили велики број питања на која још увек немамо одговор. Као најважнија истакли би:

1. Ко је градитељ и власник тетрархијске утврђене резиденције из 4. века на Шаркамену?
2. Када је утврђена резиденција подигнута, да ли је њена изградња завршена и да ли је и колико дуго функционисала?
3. Како функционално објаснити посебности у архитектури утврђења на Шаркамену, нарочито софистицирана постројења за дистрибуцију воде?
4. Ко је тетрархиска царица сахрањена у маузолеју на Шаркамену, а ко су индивидуе сахрањене испод тумула подигнутог у близини царске гробнице?
5. Која је функција објекта у долини Врелске реке, тзв. малог каструма?

6. Да ли је утврђење тетрархијске резиденције функционисало на било који начин током касне антике?

7. Шта је условило изузетно мали број покретних археолошких налаза на Шаркамену?

Покушаћемо да изнесемо своје хипотезе – одговоре на сва ова питања.

Стефан Поп-Лазих, Археолошки институт, Београд
Вујадин Вујадиновић, Народни музеј Чачак
Бојан Поповић, Археолошки институт, Београд

РЕЗУЛТАТИ НАЈНОВИЈИХ ИСТРАЖИВАЊА (2021-2024) НА ЛОКАЛИТЕТУ ГЛАЦОВ САЛАШ (ПАЛАТА МАКСИМИЈАНА ХЕРКУЛИЈА) КОД СРЕМСКЕ МИТРОВИЦЕ

У свом делу о животима римских царева, Аурелије Виктор спомиње да је Максимијан Херкулије саградио „*palatium*“ (палату) близу Сирмијума, у близини данашње Сремске Митровице (Сирмијум, Панонија). Локалитет Глац за који се основано претпоставља да крије остатке ове палате познат је већ више од једног века. Систематска ископавања започета су 2017. године, током којих је документован низ објеката на површини од неколико хектара. На основу георадарског скенирања из 2019. године, утврђено је да се луксузна архитектура простире на знатно ширем подручју. У централном делу архитектонског комплекса налазе се велике сале, од којих највећа – *aula* (90 × 50 римских стопа) – има мозаик површине 450 m². Помоћне и приватне просторије смештене су у источном делу комплекса. У најзападнијем делу налази се велики перистил (33 × 60+ m), који је вероватно служио као улаз у палатијални комплекс. Оријентисан је према реци Сави, слично као што је палата Галерија у Солуну била окренута ка мору. Овај део комплекса био је у фокусу новијих истраживања. Поред база стубова, западног зида оградe и слојева рушења са остацима крова веранде, најинтригантнији налази су бројни фрагменти *opera sectilia* (декоративне камене облоге) геометријских облика. Поред локалног камена, коришћени су *porfido rosso*, *porfido verde antico*, *giallo antico* и *granito del foro* за подне и зидне декорације.

Ископавања у централном и источном делу као и на простору перистила показала су да је локалитет био у употреби све до краја VI века. Просторне измене десиле су се на прелазу V у VI век, када се ново становништво населило у рушевинама палате. Налази специфичне керамике и ретког новца Теодориха потврђују овај закључак. Најмлађи антички налаз на локалитету је новчић цара Јустина II, датован у 571. годину.

Игор Бјелић, Археолошки институт, Београд
Марија Савић, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

ПРОСТИРАЊЕ АРХИТЕКТОНСКИХ ОСТАТАКА КАСНОАНТИЧКОГ НАСЕЉА МУНИЦИПИЈУМ ДД

Касноантички локалитет *Municipium DD* налази се на 8 км јужно од варошице Лепосавић, седишта истоимене општине на северу Косова и Метохије. Материјални остаци архитектуре овог насеља систематски су истраживани током шездесетих година XX века, а спорадична заштитна ископавања вршена су до краја прошлог столећа. Споменути остаци су презентовани само на ограниченом простору форума (тренутно у потпуно запуштеном стању). На терену је немогуће уочити друге остатке архитектуре који би непосредно дефинисали границе простирања урбаних структура насеља, укључујући и оне које наводе старији истраживачи. У раду су презентовани резултати истраживања које смо спровели у циљу дефинисања граница насеља.

Приликом нашег рада посветили смо пажњу физичким ограничењима ширења града (одликама рељефа, положају корита реке Ибра и њеном плавењу), као и оним насталих услед антропогених активности (формирању некропла, топионице). Укрштањем историјских извора и анализом географских одлика места на коме је насеље настало, дошли смо до веома информативних података о простирању главне комуникације која је пролазила кроз насеље, траси аквадукта, и сигурнијој убикацији одређених објеката констатованих приликом ранијих истраживања, а чији је положај у међувремену био заборављен до сада.

Јелена Цвијетић,
Филозофски факултет, Одељење за археологију, Београд

***INFANS* - СЛИКА И РЕЧ ЕПИГРАФСКА, ИКОНОГРАФСКА И АРХЕОЛОШКА СВЕДОЧАНСТВА**

Рад је посвећен једној специфичној и најосетљивијој социјалној категорији – инфанатима (лат. *infans, tis*) - деци раног узраста, која су према римским правним нормама била готово невидљиви део друштва. Овим радом надовезаћемо се на тему представљену на прошлогодишњем скупу Српског археолошког друштва одржаном у Нишу, о односу према деци у заједницама јужног Илирика односно југоисточне Далмације, и надградити новим сазнањима о најмлађима у остатку провинције и

њој суседним областима, а све на темељу епиграфских, иконографских и археолошких сведочанстава. У обзир ће бити узете изузетно ретке представе малишана на надгробним обележјима, археолошки записи, док ће у фокусу бити епитафи посвећени најмлађима, који уједно чине и најбројнију категорију налаза са више десетина до сада пронађених споменика, што Далмацију издваја од суседних, централнобалканских провинција. Упутићемо и на неке посебности када је реч о овој категорији *infern* (умрли) попут специфичних имена (или надимака / когномена), епитета који су их пратили и врло прецизног навођења дана, месеци и година живота. Такође, биће речи о још једној специфичној појави, односно о навођењу тачног датума када је наступила смрт, што је изузетно ретко случај код епитафа посвећених одраслима (или деци старијег узраста), осим уколико није реч о веома значајним личностима које су обављале важне функције у Царству.

Бојана Илијић, Завичајни музеј, Књажевац

БОГИЊЕ ТИМАКУМ МИНУСА

Разноврстан археолошки материјал, са локалитета Тимакум Минус код Књажевца, који се може повезати са веровањима античких становника овог утврђеног насеља, указује на присуство поштовања различитих богиња. У овом римском насељу потврђени су трагови присуства култа Венере, Фортуне и Тихе, који нам приближавају приватну сферу живота некадашњих житеља Равне. Материјалом су посведочени и трагови култа који су евидентирани у касноантичкој некрополи Слог, лоцираној западно од утврђења. Поменути резултати проучавања налазишта у Равни обједињени су у форми филма са тежњом да археолошко наслеђе буде што видљивије и приступачније као и да музејски експонати постану читљиви и атрактивни широј публици.

Теодора Б. Бранковић, Народни музеј Пожаревац

ТРИ КОПЉА СА ДЕКОРАТИВНИМ ЕЛЕМЕНТИМА ИЗ АРХЕОЛОШКЕ ЗБИРКЕ ЗАВИЧАЈНОГ МУЗЕЈА РУМА

Подаци о разноликости култова и поштованих божанстава на територији Браничева налазе се на предметима који се чувају у античкој збирци Народног музеја Пожаревац. Ова група артефаката укључује

епиграфске споменике, геме и камеје, вотивне иконе од мермера и олова, камену и бронзану пластику, дршке ножева, теракоте, огледала, као и друге употребне предмете. Ово сведочи о бројности култова и светишта, пружајући увид у религијске праксе и веровања становника Браничева у римском периоду.

Геме из античке збирке Народног музеја Пожаревац углавном су израђене од полудрагог камења: ахата, карнеола, аметиста и горског кристала, док је мањи део израђен од стаклене пасте. Представе на гемама могу се поделити у неколико група: портрети, божанства, персонификације, геме са натписима, геме са *gryllo* тематиком, са синкретистичком тематиком, са митолошко-херојским сценама, гностичке и ранохришћанске. На основу представа може се пратити религијски и друштвени живот у времену њиховог настанка. Међу њима, посебно се истичу геме са урезаним представама божанстава, које сведоче о разноликости култова на овом подручју.

Од 85 гема из античке збирке Народног музеја Пожаревац, на 35 гема угравиране су представе божанстава. Заступљена су следећа божанства: Јупитер, Дијана, Аполон, Меркур, Минерва, Марс, Асклепије, Хигија, Викторија, Епона, Ерос, Серапис, Немеза, као и синкретистичке геме са следећим комбинацијама: Фортуна-Немеза-Викторија; Фортуна-Церера; Фортуна-Церера-Викторија-Минерва, Асклепије- Хигија, Асклепије- Епона.

Материјал потиче са територија римских насеља у Браничеву: Виминацијума, Ледерате, Муниципиума и Маргума, са највећим уделом гема из Виминацијума, што указује на постојање глиптичке радионице у Виминацијуму у периоду од II до IV века.

Квалитет урезаних представа варира од изузетно прецизних до сумарних и једва препознатљивих. Поред естетског, уметничког, утилитарног и магијског аспекта, геме се могу сагледати и кроз митолошка тумачења. Разнолики мотиви, стандардна иконографија и квалитет израде гема античке збирке НМП, говоре о богатом стилском и иконографском репертоару.

Софија Петковић, Археолошки институт, Београд

Марија Јовић, Археолошки институт, Београд

Ђурђа Обрадовић, Археолошки институт, Београд

**РАДИОНИЦА И СКЛАДИШТЕ (GRANARIA) ПРИЗИДАНИ
УЗ СЕВЕРНИ ЗИД И ЈУГОИСТОЧНИ УГАО ПРИНЦИПИЈЕ У
УТВРЂЕЊУ TIMACUM MINUS**

У периоду октобар-новембар 2024. године реализована су археолошка истраживања у оквиру пројекта „Археолошка истраживања, презентација и промоција римског утврђења и насеља *Timasium Minus* у Равни код Књажевца“, који реализују Археолошки институт – институт од националног значаја за Републику Србију, Београд, Завичајни музеј Књажевац и Завод за заштиту споменика културе Ниш. Ископавања су била усмерена на централну грађевину у оквиру утврђења, тј. управну и командну зграду принципију. Истраживањима је обухваћен западни део северног и јужног зида принципије, као и њен северозападни и југозападни угао у циљу израде техничке документације, потребне за пројекат конзерваторско –рестаураторских радова.

На простору северно од северног зида и северно и западно од северозападног угла принципије констатована су три хоризонта живо-та која се датују у период друге половине 4. – прве половине 5. века. Овде је откривен објекат од лаког материјала, набоја на фундаменту од сувозида, призидан дуж северне фасаде принципије у коме је деловала радионица за израду предмета од јелењег рога. У хоризонту деструкције – пожара, овог објекта откривена је посуда са очуваним садржајем – угљенисаним семенима махунарки.

Сонде дуж јужног зида и југозападног угла принципије изнедриле су откриће два у потпуности очувана питоса са садржајем који су чиниле житарице. Питоси су се налазили у објекту који је био призидан уз јужну фасаду принципије, те постоји могућност да је откривено складиште хране (*granarium*) које је млађе у односу на саму принципију. Садржај свих поменутих посуда је издвојен за археоботаничку анализу, те ће се у раду представити прелиминарни резултати овог истраживања.

Марија Јовић, Археолошки институт,
Институт од националног значаја за РС
Војислав Филиповић, Археолошки институт, Институт од
националног значаја за РС и ВИНАРХ Центар за археометрију
Маја Гајић-Квашчев, Универзитет у Београду,
Институт за нуклеарне науке Винча -
Институт од националног значаја за РС, лабораторија за хемијску
динамику и перманентно образовање и ВИНАРХ Центар за
археометрију
Велибор Андрић, Универзитет у Београду, Институт за нуклеарне
науке Винча - Институт од националног значаја за РС,
лабораторија за хемијску динамику и перманентно образовање и
ВИНАРХ Центар за археометрију

ДЕТЕКТИВСКИ СЛУЧАЈ ИЛИ ТРАГЕДИЈА МУЗЕЈСКЕ СЛУЖБЕ НА ПРИМЕРУ РИМСКЕ ФАЛЕРЕ ИЗ СТАРЕ ЗАГОРЕ

На скупу Српског археолошког друштва 2024. године у Нишу, рефересано је о серији заплених археолошких фалсификата из Народног музеја Пожаревац. Том приликом, приказана је тзв. ED-XRF спектрометријска анализа шест изабраних фалсификата, а чији је елементарни састав поређен са оригиналним предметима. Том приликом. Због своје специфичности и уметничке вредности, изабран је само један предмет од олова - округли медаљон са рељефном представом, док су сви остали предмети били од бронзе или бакра. Поменути анализом јасно је утврђено да предмет по саставу олова не одговара оригиналним римским легурама олова, већ да је његов састав јасно различит – на првом месту превише чист и без пратећих елемената и патине/нечистоћа који су утврђени на оригиналним предметима. У том тренутку, аутори нису знали о каквој се представи ради, с обзиром на то да рељефи нису били јасни на самом медаљону, али су се могли приметити људске и животињске фигуре.

Неколико месеци касније, листајући стручну литературу, примећена је позлаћена римска сребрна фалера из музеја у Старој Загори (Бугарска), која је по приказаним мотивима невероватно подсећала на нашу оловну копију. Члан тима посетио је музеј и добио све информације о овом предмету и податке о израђеним копијама. Иако смо и пре одласка били мишљења да је највероватније сам музеј правио копије овог предмета и да је једна од њих доспела поменутом полицијском запленом у музеј у Пожаревцу, након прибављања свих расположивих информација, испоставило се да су могућа решења овог проблема још више замршена. Једини поуздан и дефинитивни закључак добијен на основу физико-хемијских анализа је да је предмет из музеја у Пожаревцу фалсификат.

Владимир П. Петровић, Балканолошки институт САНУ

РАЗМАТРАЊА О ДВОСТРУКОЈ ТРАСИ РИМСКОГ ПУТА АКВИЛЕЈА-ДИРАХИЈУМ НА ДЕОНИЦИ ОД ЗИЗИЈУМА ДО СКОДРЕ

Подаци које износи Појтингерова табла и Антонинов итинерар у глобалном смислу доносе сличне податке, а разлике које се појављују у вези

су са називима станица, њиховим распоредом и међусобном удаљеношћу. Код станице Ад Зизијум (Моско или Укшићи у Љубомиру) римски јадрански пут се раздвајао у два смера. Први правац скретао је у правцу мора према Епидауруму (Цавтату) и настављао је обалом преко Рисна, Будве и Улциња до Скадра у данашњој Албанији. Други правац пролазио је јадранским залеђем и спајао се обалским путем, такође у Скадру.

Траса Римског пута кроз унутрашњост копна је потврђена на више места (Момишић (насип), Цијевна (колотраг), Трубјела, Подбожур). Време изградње пута може се наслутити на основу података које нам саопштавају миљокази откривени у већем броју дуж читаве трасе. Да ли изградњу трасе пута од Зизијума до Скодре можемо повезати са активностима Публија Корнелија Долабеле, гувернера провинције Далмације, између 16. и 20. године после Христа? Ову хипотезу могао би потврдити важан натпис пронађен у близини Епидаурума који помиње Публија Корнелија Долабелу, али и одсуство важних насеља као што је Доклеја, међу станицама римског пута у залеђу Јадрана, које су забележене у итинерарима. Слична ситуација је на приобалном путу и са Акрувијумом као значајним центром.

Циљ саопштења није искључиво хронологија настанка римског пута већ и предлог тумачења његове сврхе у смислу разматрања о дуплираној траси. Треба имати у виду да је постојање двоструке трасе римског пута на истој деоници служило, пре свега, осигурању мобилности, посебно у вези са сезонским опасностима на главној маритимној комуникацијској осовини. Диверсификација копнених рута уважавала је факторе безбедности транспорта али је и отварала пројекцију путовања према унутрашњости копна.

Антонија Ропкић Ђорђевић,

Завод за заштиту споменика културе града Београда

ГРНЧАРСКЕ ПЕЋИ СА ЛОКАЛИТЕТА ОРОВАЧА У БАРОШЕВЦУ

Локалитет Оровача налазио се на левој обали некадашњег тока реке Пештан, у непосредној близини корита ове реке. Евидентиран је почетком 2024. године приликом припремних земљаних радова на простору предвиђеном за изградњу помоћног монтажног плаца за потребе површинског копа „Поље Е“ у Барошеву.

Током заштитних археолошких ископавања која је спровео Завод за заштиту споменика културе града Београда, откривено је и истражено осам грнчарских пећи са припадајућим јамама.

Истражене пећи припадале су типу полуукопаних грнчарских пећи кружног облика. У јужном делу ложишта, са изузетком једне пећи, налазиле су се јаме кружног или елипсоидног облика, различитих димензија и дубина. Из ових јама имали су приступ ложишту, а служиле су и као отпадне јаме.

Издајена су два типа пећи: тип I чиниле су по две кружне пећи са четвртастим подужним носачем који је полазио из задњег зида пећи, из кога је грађена решетка и који је делио комору на две ћелије за циркулацију ваздуха, каналом за довођење врелог ваздуха и ложиштем на јужној страни са јамом; тип II чиниле по једна кружна пећ са једном јамом. Две пећи овог типа зидане су са четвртастим подужним носачем који полази из задњег зида пећи и испустом као носачима решетке, док је једна зидана са централним самостојећим стубом кружног пресека као носачем решетке. Све пећи и јаме секундарно су запуњене фрагментованим и оштећеним посудама, као и са деловима самих пећи.

Материјал из пећи, из ложишта и из отпадних јама, као и новац нађен у отпадним јамама и у слоју, хронолошки одређују трајање ових пећи током II и III века.

Михајло Џамтовски,
Институт за класичну археологију, Универзитет у Бечу

ЈОШ ЈЕДАН НОВООТКРИВЕНИ ЖРТВЕНИК ИЗ РОГАТИЦЕ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ (ИСТОЧНА РИМСКА ДАЛМАЦИЈА) ПОСВЕЋЕН ЛИБЕРУ

У реферату се представља и анализира новооткривени жртвеник од кречњака, посвећен богу Либеру, пронађен 2018. године током чишћења корита реке Ракитнице у Рогатици, у Босни и Херцеговини.

Споменик, који је тренутно смештен у просторијама Туристичке организације општине Рогатице, представља допринос познавању религијских и културних пракси у римској провинцији Далмацији.

Циљ реферата је детаљан опис и анализа споменика и натписа на њему, уз настојање да се он сагледа у микро- и макрорегионалним оквирима. Посебна пажња посвећена је значењу епиграфског текста и контексту култа Либеру у провинцији Далмацији. Анализом доступних података и поређењем с другим споменицима из регије, рад покушава понудити одговоре на питања везана за функцију и симболику овог споменика унутар локалног економског и друштвеног пејзажа античке Рогатице.

Емилија Николић, Археолошки институт, Београд
Ивана Делић-Николић, Институт за испитивање материјала, Београд
Љиљана Миличић, Институт за испитивање материјала, Београд
Снежана Вучетић, Универзитет у Новом Саду, Технолошки факултет,
Нови Сад
Невенка Мијатовић, Институт за испитивање материјала, Београд
Младен Јовичић, Археолошки институт, Београд

ИЗАЗОВИ ИСПИТИВАЊА МАТЕРИЈАЛА У АРХЕОЛОГИЈИ. РИМСКИ МАЛТЕРИ ДУНАВСКОГ ЛИМЕСА У СРБИЈИ

Пројекат *MoDeCo2000* бавио се истраживањем кречних малтера употребљаваних на простору некадашњег дунавског лимеса у данашњој Србији у периоду од 1. до 6. века, у циљу припреме препорука за конзервацију грађевина из наведеног периода. Објединио је знања из археологије, историје градитељства, геологије, хемије, инжењерства материјала, конзервације, физике и биологије.

Малтер је један од најсложенијих историјских материјала и последично један од најизазовнијих за истраживање, с обзиром на његову композитну природу, односно бројност могућих компонената и њихове међусобне реакције током припреме, везивања, очвршћавања и старења малтера. Закључци истраживања пројекта *MoDeCo2000* везани су за идентификацију материјала употребљаваних у историјским малтерима и технологија припреме малтера, као и могућности припреме и примене малтера за конзервацију - компатибилних историјским, али и довољно отпорним на утицаје којима су данас изложени остаци грађевина. Узорци историјских малтера прошли су кроз визуелни преглед и утврђивање физичко-механичких карактеристика, минералошко-петрографског и хемијског састава, употребом више лабораторијских техника (TL-OM, SEM-EDS, XRPD, Раманска спетроскопија, FTIR, XRF, ICP-OES, DTA-TG, DSC-TG-MS). У складу са добијеним резултатима припремљени су, примењени и тестирани модели конзерваторских малтера. Резултати ових процеса објављени су до данас само делимично, у складу са утврђеном динамиком публикација: 1. промоција важности теме истраживања; 2. методологија примењена током пројекта; 3. резултати истраживања.

У истраживањима пројекта *MoDeCo2000* учествовало је више истраживача из Србије и иностранства. Управо је могућност упоредног испитивања различитих фрагмената истих узорака у више институција донела велике изазове. Разлике и сличности између добијених резултата

нагласиле су неопходност њиховог пажљивог тумачења у циљу доношења најрелевантнијих научних закључака, уједно нас подсећајући на важност добро познатог појма репрезентативности узорка и адекватног одабира техника испитивања, односно познавања њихових предности, али и ограничења.

Ангелина Раичковић Савић, Археолошки институт, Београд

АМУЛУМ – ПРИМЕНЕ АРХЕОЛОШКОГ МАТЕРИЈАЛА У ЕКСПЕРИМЕНТАЛНОЈ АРХЕОЛОГИЈИ И КУЛТУРНОМ ТУРИЗМУ

Пројекат Амулум представља мултидисциплинарни иницијативу усмерену ка примени археолошког материјала и техника у циљу приближавања наслеђа широј јавности кроз иновативне форме културног туризма. Кроз сарадњу археолога, дизајнера и стручњака за традиционалне технологије, реконструисани су мотиви са оригиналних артефаката – пре свега керамичких посуда, фигурина и калупа са налазишта Виминацијум – и примењени у изради реплика калупа за прехранбене производе.

На овај начин, материјална култура добија нови живот кроз производе који су истовремено и сувенири и носиоци приче о свакодневном животу у римској провинцији. Употребом техника 3D скенирања, гравирања, ручне израде дрвета и керамике, као и експерименталним приступом у припреми хране засноване на археоботаничким налазима (нпр. антички рецепти за хлеб и колачиће), Амулум интегрише археолошко знање са савременим моделима комуникације и одрживог туризма.

Пројекат укључује и тестирање пријема оваквих производа код различитих циљних група – туриста, школске деце, академске публике – чиме се истовремено испитује и модел одрживе комерцијализације наслеђа. Фокус је на поштовању етичких стандарда, очувању аутентичности и неговању локалних занатских техника.

Амулум се позиционира као модел за примену археометрије и експерименталне археологије у домену живог наслеђа, показујући потенцијал археологије не само као науке о прошлости, већ и као алата за савремену друштвену иновацију.

Урош Лекић, Филозофски факултет, Одељење за Археологију, Београд

ПОЛИТИЧКА И ИДЕОЛОШКА ПОЗАДИНА НА НОВЦУ ЦАРА КОНСТАНТИНА ВЕЛИКОГ (ПРЕГЛЕД)

Рад има за циљ да представи могућу поделу новца цара Константина Великог, а у циљу систематичног опредељења политичке хронологије, пратећи његова идеолошка превирања током тродеценијске владавине. Посматрање новца на начин да он, поред економске, у овом периоду превасходно игра активну политичку улогу у домену царске пропаганде која се заснива на представама и натписима, нуди могућност да користећи као полазну тачку идеолошко - хронолошки оквир групишемо новчана издања у три фазе. Прва новчана фаза је наслоњена на тетрархијску традицију (306-310), док друга, напротив, користећи иконографију Сола као окосницу говори о другачијим царевим претензијама (310-320). Последња фаза припада ширем спектру реформи царства, које ће као такве оставити траг и на новцу (320-337). На овај начин отварамо могућност сагледавања давно успостављених наратива на другачији начин, а који се тичу Константинове државничке и верске политике.

Новац је током овог турбулентног историског периода био веома сензибилан на периоде јединства и напетости унутар царства, те такав може бити користан као основа за систематичан преглед врло сложеног периода (306-337). Ово је произишло као директна последица једне историјске констелације у којој је новац понио улогу политичког оружја у борби за примат унутар раздвојеног, али још увек формално јединственог Римског царства.

СЕКЦИЈА ЗА СРЕДЊОВЕКОВНУ АРХЕОЛОГИЈУ (секција, И. Грујић)

Викторија Узелац, Градски музеј Сомбор

КОШТАНЕ ОПЛАТЕ РЕФЛЕКСНИХ ЛУКОВА И УКРАСНЕ ПЛОЧИЦЕ ТОБОЛАЦА АВАРСКИХ РАТНИЧКИХ ГРОБОВА 5, 6 И 8 У СОМБОРУ

У раду ће након општег увода о налазима коштаних оплата рефлексних лукова и опреме за стреличарство, односно коштаним оплатама тоболаца код Авара, бити презентовани налази из археолошког контекста три ратничка гроба 5, 6 и 8 са локалитета Стубно место 9, Сомбор II, потез Шапоње.

По својим основним карактеристикама коштане оплате (очуваних, фрагментованих и поломљених делова) лука одговарају номадском, композитном луку, рефлексног облика и састоје се до 11 комада плочица у комплекту. Плочице су биле положене у реду (лежале су уз главу, уз надлактицу и подлактицу, преко трупа, затим преко ногу у висини колена и подколенице) или разбацане у поремећеном гробу као последица прекопавања гроба. Поред лукова у сва три гроба откривене су и украсне коштане оплате тоболаца уског и ширег типа (две до четири плочице), на којима су урезани мотиви вертикалне линије са кружницом у центру и преплета са таласастом линијом и мотивом тачке у кругу, а откривена је и плочица са зооморфном орнаментиком као део опреме тоболаца. Некропола није истражена у целости, гробови представљају могуће одраз континуираног сахрањивања и повезаност најмлађе целине са приказаним предметима из старијих гробова од треће половине VII до почетка IX века. Ниво обраде појединих гробних целина је веома различит, али допуштамо размишљања о дефинисању проблемима, као што су прецизније датовање гробова са коштаним оплатама рефлексног лука и тоболаца (из три ратничка гроба 5, 6 и 8).

Појава богатих налаза из раноаварског периода (гроб 6) и хронолошка фаза налаза са средњим (гроб 5, 6 и 8) и касним аварским периодом (гроб 1) указује на познату проблематику и обичаје који се проучавају у аваролошким студијама, а уочени су и на овој некрополи у репертоару налаза из ратничких гробова.

Јелена Ђорђевић, Народни музеј Панчево
Војислав Ђорђевић, Народни музеј Панчево

РЕЗУЛТАТИ СОНДАЖНИХ АРХЕОЛОШКИХ ИСКОПА- ВАЊА РАНОСРЕДЊОВЕКОВНИХ НАСЕЉА НА ЛОКАЛИТЕ- ТУ ВЕЛИКА ДОЛИНА У БАНАТСКОМ НОВОМ СЕЛУ 2024. ГОДИНЕ

Археолошка екипа Народног музеја Панчево је током 2024. године обавила археолошка ископавања у атару Банатског Новог Села. Ископавањима су претходила систематска археолошка рекогносцирања терена у оквиру пројекта „Археолошка топографија Баната”. Тада је на уздигнутој обали некадашњег водотока, на потесу Велика долина, регистрована неубичајено велика површина са раносредњовековним археолошким налазима. Издвојено је више локалитета на којима су непосредно пре отпочињања археолошких ископавања обављена и геомагнетна снимања. Ископавања су обављена на локалитетима 9 и 1.

На локалитету бр. 9 истражена су два стамбена објекта. Ради се о полуукопаним земуницама приближно квадратног облика од којих је једна у углу имала зидану земљану пећ. Истражено је и пет од седам регистрованих калотастих земљаних пећи са приступним просторијама различитог облика. Заједничка карактеристика свим пећима је да су им приступне просторије дубоко укопане, а уз ивице и подове су дубоко укопаване и поткопаване јаме различитих облика и димензија, које су служиле за одлагање пепела. Поднице пећи углавном су имале ојачања, односно арматуру прављену од ситних уломака грнчарије и веће количине животињских костију. Овај део насеља, судећи по броју евидентираних пећи, могао би бити централна кујна насеља, а свакако место где је припремана храна. Не тако бројне покретне налазе углавном чине уломци грнчарије, израђиване гњетањем и на спором витлу. Поред делова посуда и животињских костију проналажена су и коштана шила, керамички пршљенци, гвоздени ножићи и сл.

Локалитет бр. 1 налази се око 1 км западно од локалитета 9. На овом локалитету истражене су две полуукопане земунице приближно квадратног облика, које су се налазиле на малом растојању. Обе су у једном од углова имале пећ зидану од камена, од којих је једна готово потпуно очувана, недостаје јој кров или поклопац. У првој земуници, на поду од тврдо набијене земље премазане глином, пронађен је скелет старије особе који је био положен на бок, са ногама савијеним у коленима и рукама положеним испред тела, савијеним у лактовима. Изнад скелета форми-

рана је хумка од велике количине наслаганог камена, углавном уломака жрвњева. Пећ у другој кући била је растурена. Откривен је и део једног мањег рова. Ретке покретне налазе чине уломци грначрије израђиване углавном на спором витлу, али и гњетањем.

Ова насеља се прелиминарно могу одредити у период од краја 7. до почетка 10. века, односно до времена пре доласка Мађара. Покретни археолошки налази и архитектонски елементи истражених објеката имају особине словенске материјалне културе, која је заступљена и на десној обали Дунава, све до Ђердапа.

Неда Мирковић-Марић, Међуопштински завод за заштиту споменика
културе Суботица

Ивана Пашић, Покрајински завод за заштиту споменика културе
Петроварадин

РЕЗУЛТАТИ ЗАШТИТНИХ ИСКОПАВАЊА ЛОКАЛИТЕТА 108, У МОКРИНУ, КИКИНДА

Локалитет 108 налази се јужно од Мокрина, на удаљености око 4.5 км од центра. Простире се на великој површини у северном делу потеса Водоплав ливаде. На северу се пружа од тока Жукошин канала, који на овом месту скреће и чини границу ка истоку. Просечна надморска висина је 79 м. Приближне димензије локалитета су 1800x750 м. Према површинским налазима локалитет је вишеслојан. На ободу овог локалитета 1962. године откривена је остава средњовековног сребрног новца из 12. и 13. столећа која се састоји од 699 сребрних новчића који су били сакривени пред монголском најездом 1241. године.

Током 2024. године Међуопштински завод за заштиту споменика културе Суботица спровео је заштитна археолошка истраживања на овом локалитету за потребе изградње бушотине компаније „НИС“ АД из Новог Сада. Извршена су геофизичка снимања, а затим и заштитна ископавања угрожене површине за потребе изградње бушотине.

Укупно је истражено и документовано 194 археолошке целине. У оквиру угрожене површине истражен је систем ровова, са чије јужне стране се налазио стамбени део насеља. Ископане целине представљају остатке кућа, трапова, отпадних јама, радионица, дренажних јама, бунара. На основу покретног материјала издвајају се два хоризонта становања на овом простору, старији, који припада периоду 8-9. века и млађи из 11-13. века.

Слободан Радовановић,
Покрајински завод за заштиту споменика културе Петроварадин

ЗАШТИТНА АРХЕОЛОШКА ИСКОПАВАЊА, У АТАРУ СЕЛА СИВАЦ, НА ПРЕДМЕТНОЈ ТРАСИ ЛОКАЛНОГ ПУТА СИВАЦ – СТАПАР

Стручна екипа Покрајинског завода за заштиту споменика културе Петроварадин, спровела је заштитна археолошка ископавања, у атару села Сивац, на предметној траси локалног пута Сивац – Стапар. На предметној траси, регистровано је и истражено седам локалитета, периодизације од енеолита до времена турске превласти. На локалитетима 2 и 6, истражена су два средњовековна насеља, међусобно удаљена око километар и по, опредељена у 12 столеће.

Локалитет 2 је смештен југозападно од савременог села, на благо уздигнутој греди, која се пружа правцем исток – запад, док су јужно и северно благе удолине. Насеље је констатовано у дужини од око 185 метара на траси пута.

Локалитет 6 се налази западно од села, а северозападно од локалитета 2, на лесној заравни оивиченој Великим каналом на северу и Малим каналом на западу.

Насеље је констатовано у дужини од око 620 метара, на траси пута. Ширина истраживања локалитета била је ограничена ширином радне зоне на изградњи пута, и износила је око 15 – 16 метара. Истражено је укупно 113 објеката – 45 објеката на локалитету 2 и 68 објеката на локалитету 6.

Репертоар објеката на локалитетима је уобичајен за средњовековна насеља овог поднебља – стамбени објекти (куће), са или без пећи, економски објекти у виду трапова и отпадних јама, као и мелиорациони објекти у виду ровова. Покретни материјал је такође стандардан за овај период – керамичко посуђе, са котлићима заравњеног обода, као доминантном групом, животињске кости и остаци кућног лепа, као и фрагментовани остаци гвозденог оруђа и предмета покућства.

У реферату ће бити представљени резултати заштитних истраживања на ова два средњовековна локалитета, који, нажалост, нису комплетни, с обзиром на ограничење истраживање површине, на површину угрожену предметним земљаним радовима.

Владан Миливојевић, Народни музеј Аранђеловац
Анастасија Стојановић, Народни музеј Аранђеловац

КОЛОКАЦИЈА НАЛАЗА СРЕДЊОВЕКОВНИХ МЕРНИХ ИНСТРУМЕНАТА И ОСТАВА НОВЦА У ДОЛИНИ ЧИКА НА ТЕРИТОРИЈИ ОПШТИНЕ БЕЧЕЈ

У 2023. и 2024. години Народни музеј у Аранђеловцу наставио је радове на два средњовековна локалитета, на Дворинама под Венчацом и Ђуриним ћелијама на Руднику, и започео систематска истраживања на врху планине Венчац, на локалитету познатом у литератури као Градина - Мали Венчац. На локалитету Дворине настављена су истраживања великог објекта, северозападно од цркве, за који је потврђено да се ради о резиденцијалној грађевини - палати, по којој је, очигледно, место и добило назив Дворине.

У унутрашњости објекта стигло се до првобитног пода, од кречног малтера, док су са спољне стране констатовани зидани ступци некадашњих трмова, северно и јужно од објекта. Првобитна грађевина настала је истовремено са црквом, вероватно као епископски двор, а касније су на објекту вршене преправке уз подизање нивоа пода у подрумској просторији. Истраживањима манастирског комплекса на Ђуриним ћелијама употпуњени су подаци о постојећим објектима и откривене нове грађевинске целине. Отварањем ископа уз јужни зид конака окончано је његово истраживање откривањем улаза за спрат.

Источно од цркве завршена су ископавања објекта 1, а североисточно откривена још једна грађевина непосредно уз објекат 1. Такође, констатована су два канала за воду, један који води из објекта 1, од раније познат, највероватније у функцији дренажног канала, док се други може везати за најмлађу фазу на локалитету (17. век) и његова намена за сада није јасна.

На Градини је делимично откривен западни бедем са улазном капијом и две куле. На основу стратиграфије и интервенција на зидовима утврђено је више фаза коришћења овог простора, од касне антике до раног средњег века.

Касноантички материјал у потпуности одговара предметима пронађеним у гробовима на оближњој некрополи истраживаној 2018-2019. године. Керамика, коштани затварач и новац цара Анастасија (491-518) указују на млађу фазу коришћења утврђења која се може везати за 6. или крај 5. века. Раносредњовековна фаза је за сада установљена на основу карактеристичних керамичких фрагмената.

Дејан Радичевић, Филозофски факултет Универзитета у Београду,
Одељење за археологију
Ана Цицковић, Музеј рудничко-таковског краја, Горњи Милановац
Мирко Вранић, Филозофски факултет Универзитета у Београду,
Одељење за археологију

НОВА ИСТРАЖИВАЊА СРЕДЊОВЕКОВНОГ РУДНИКА

По предању сачуваном међу старијим мештанима Рудника, на омањем платоу изнад центра данашње варошице постојала је црква. То је дало повода да се 2010. године започне са археолошким ископавањима. Одмах на почетку констатовано је постојање грађевине. Радови су трајали до 2014, када је уследила пауза која је потрајала читаву деценију, до 2024. године када су истражени преостали делови унутрашњег простора објекта. Откривена је грађевина правоугаоне основе (дим. 12,5 x 9 м), дужим странама оријентисана исток-запад. Зидова су очувани различито, а највише до 2,50 м. На откривеним зидовима није било прозора, али рушевински слој указују да је објекат имао спрат на којем је било прозора. Фрагменти фресака који сведоче о унутрашњој декорацији потичу из шута насталог обрушавањем горњих делова само на источном крају објекта. Споља уз западни зид грађевине откривене су темељне стопе зиданих стубаца који су могли носити трем над улазом који је водио на спрат.

У првој фази истраживања дошло се до закључка да се ради о остацима профане грађевине у којој је приземни део имао економску функцију, док је спрат коришћен за становање. Покретни налази су потврђивали да је саграђена у XIV stoleћу. Међутим, последња истраживања и откривање зидова у целини, наводе на другачије тумачење првобитне намене. Откриће апсиде на источном зиду показује да би се ипак радило о цркви, мада се поставља питање на који начин је она функционисала. Откривени зидови у највећој мери припадају укопаном, подрумском делу, а једини улаз, смештен на југозападном углу, обликован је као коса рампа која више води у подрум него у храм. Уобичајену употребу унутрашњости апсиде као олтарског простора онемогућава постојање масивног зиданог ступца у њеном средишту.

Александар Ђукић,
Удружење за неговање културног наслеђа „Челник” Љиг

КО СУ МАЦАРИ ИЗ ОНОСТРАНОГ СРЕМА?

Данашња област северозападне средишње Србије омеђена је са севера реком Савом, на истоку Колубаром, на западу Дрином, а на југу ланцем ваљевских планина. Током позног средњег века, ова област се различито зове: Онострани Срем, Мачва, Мачванска бановина, Доњи Банат... Такође, у различитим периодима је обухватала различите области, па се у појединим документима Рудник са околином спомиње као део Оностраног Срема, док је у неким другим случајевима, та граница на реци Уб. Оно што је карактеристично за ову област је велики број топонима везаних за Мађаре: Мађарско/Мацарско гробље, Мацари, Мацарац, Мацарско брдо, Мађарски поток, Мађарски извор, Мацарски мост, а ништа мање Мацара нема ни у народним предањима. Аутор је узео као пример више локалитета између Рудника, Љига, Мионице, Лајковца, Лазаревца и Ваљева, са циљем утврђивања шта се крије иза ових топонима и постоји ли правило шта је мацарско, а шта није.

Испоставило се да је ово питање кључно везано за велике миграционе процесе посведочене на овом простору најпре падом под Османску власт 1458-59. године, затим првом великом сеобом народа са подручја Србије на простор Угарске 1480. године, затим велике сеобе Срба 1690. и 1739. и Кочине крајине 1788. године. Новопридошло становништво би већину старина, у првом реду гробаља, прогласило за мађарска, а сахрањивање започињало на новооснованим некрополама. Стога су иза топонима мацарско/мађарско сакривени многи локалитети из периода од средњег века па почетка 18. века, па и познији. Занимљив је пример да мештани у Чибутковици код Лазаревца групу тумула у атару села називају мађарским гробљем. Да ли распрострањеност ових топонима има везе са повременом угарском влашћу на овом простору? Зашто су највише гробља проглашавана за мађарска? Да ли је то страх од непознатог, потреба за лако доступним грађевинским материјалом...?

Емина Зечевић, Народни музеј Србије

О ПЕЋЊАЦИМА (НА ПРИМЕРУ НАЛАЗА ИЗ АРХЕОЛОШКЕ ЗБИРКЕ ПОЗНОГ СРЕДЊЕГ ВЕКА НАРОДНОГ МУЗЕЈА СР- БИЈЕ)

Међу керамиком откривеном у истраживањима позносредњовековних локалитета на тлу Србије, пећњаци чине релативно честу и бројну групу налаза. Реч је о уломцима или у целини сачуваним лончићима различитих типова из групе тзв. техничке керамике, који представљају конструктивне елементе спољног омотача зиданих пећи у ентеријерима стамбених просторија појединих манастира и утврђених градова средњовековне Србије. У Археолошкој збирци позног средњег века Народног музеја Србије чувају се предмети откривени у ископавања неколико најзначајнијих средњовековних локалитета изведених под руководством сарадника Музеја током протеклих седам деценија. Пећњаци су откривени на већини њих (у истраживањима градова Новог Брда и Купиника, Немањиних манастира Светог Николе у Куршумлији, Ђурђевих Ступова и Студенице у старом Расу итд.). Већина потиче из слојева деструкције, и о изгледима пећи на којима су коришћени, може се говорити углавном само на основу аналогја. Но стратиграфски контексти сведоче да су пећи зидане од блатних везива и керамичких елемената (пећњака) на овим налазиштима већином биле у употреби у периоду од 15-17. века. Евидентно је, такође, да међу овим примерцима пећњака постоје знатне типолошке и стилске разлике које су у вези са употребом на различитим врстама пећи и поднебљем у коме су коришћене.

Николина Адамовић, Музеј Града Београда

НАЛАЗИ ОТОМАНСКИХ КЕРАМИЧКИХ ПОСУДА СА ЛОКАЛИТЕТА АНТИЧКИ СИНГИДУНУМ, ВЛАЈКОВИЋЕВА

Вишеслојни локалитет Антички Сингидунум, Влајковићева 2023. познат је, пре свега, по открићу римског водовода и гробница. Истражени турски хоризонт нам такође пружа значајне налазе, пре свега керамичких предмета, који представљају најбројније покретне налазе на овом локалитету. Поред бројних уломака, заступљен је велики број очуваних посуда, које ће значајно обогатити турско-аустријску збирку Музеја града Београда.

Типолошки је обрађено око стотину посуда и уочена је доминација трпезне бојене и глеђосане керамике, здела, пре свега. Типови као што су крчази, бокали и ибрици су разноврсних технологија израде и форми. Уочено је такође, да је само једним примерком заступљена зграфито керамика, иначе значајно заступљена у отоманском периоду. Кухињска керамика заступљена је само са два примера.

У реферату ће, на основу утврђене типологије, бити издвојени примери најзаступљеније керамике, уз основне типолошке податке. Ове керамичке посуде потичу из две затворене целине (објекти 15 и 12), што додатно упућује на датовање у период 16. и 17. века.

СЕКЦИЈА ЗА ЗАШТИТУ АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА (секција, А. Алексић)

Милена Муминовић Божић, Завичајни музеј Књажевац
Петар Милојевић, Археолошки институт, Београд

СИСТЕМАТСКА РЕКОГНОСЦИРАЊА У СЛИВУ СВРЉИШКОГ ТИМОКА НА ТЕРИТОРИЈИ ОПШТИНЕ КЊАЖЕВАЦ

Према плану и програму за 2024. годину спроведена су рекогносцирања у сливу Сврљишког Тимока на територији општине Књажевац. Истраживања су реализована у склопу пројекта *Систематска археолошка проспекција Књажевачког краја*, који спроводе у сарадњи Завичајни музеј Књажевац и Археолошки институт Београд. Током новембра и децембра обиђено је 10 сеоских атара (Глоговац, Саставак, Васиљ, Подвис, Ргоште, Жлне, Орешац, Понор, Балановац, Грезна) и југозападна периферија Књажевца. Евидентирана су 32 археолошка локалитета, на којима је прикупљено 1866 налаза, највише керамичких фрагмената (1758), као и леп, згура, кости, метални, камени и кремени артефакти. На основу дистрибуције налаза успешно је извршено просторно позиционирање, одређивање површине и картирање од раније познатих, као и 19 новооткривених налазишта. Сви локалитети и њихова ближа окружења су фотографисани помоћу дрона, а за поједине локалитете је израђена и ортофотографија са убележеном дистрибуцијом налаза. Поред тога прикупљани су узорци са глиништа из окружења локалитета, а мапирани су и потенцијални остаци металуршких активности и рударења из прошлости. Највећу пажњу су привукле две градине са остацима фортификационе и сакралне архитектуре, попут сухозидног бургуса у Осредку код Орешца са темељним траговима једнобродне цркве, док су остаци кула и бедема на Кулишту са рушевинама цркве у његовом подножју евидентирани у окружењу данашње рударске колоније Подвис. Слично као у сливу Белог Тимока примећен је кластерски распоред насеља из раног гвозденог доба, док је појава кластера из средњег века новина у овој области. Активности на пројекту представљају почетни корак у систематизацији археолошке баштине књажевачког краја, којом се остварују почетни кораци за будућа истраживања, обраду и заштиту откривених локалитета.

Кључне речи: рекогносцирање, обрасци насељавања, градине, сакрална архитектура, фортификације, Сврљишки Тимок

Весна Бикић, Археолошки институт
Горан Илијић, Београд
Емил Цабунац, КОТО д.о.о., Београд
Саша Живић, Музеј града Београда
Милица Радишић, Археолошки институт, Београд
Данијела Петковић, Републички завод за заштиту споменика културе,
Београд
Угљеша Војводић, Археолошки институт, Београд
Драган Ђирковић, Републички завод за заштиту споменика културе,
Београд
Снежана Николић, Београд
Ненад Васовић, Београд
Павле Марјановић, Републички завод за заштиту споменика културе,
Београд

ЗАШТИТНА АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА НА ТРАСИ ПРИОБАЛНОГ БЕДЕМА БЕОГРАДСКЕ ТВРЂАВЕ: ПОЧЕТАК

С почетком марта месеца започела су заштитна археолошка истраживања у комплексу Београдске тврђаве, на траси приобалног бедема. Истраживања су планирана у оквиру реализације пројекта Линијског парка а према Условима чувања, одржавања и коришћења културних добара и добара која уживају статус претходне заштите и мере заштите за План детаљне регулације за линијски парк – Београд, градске општине Стари град и Палилула (бр. 6-19/2021-1, од 28.02.2021.), које је утврдио Републички завод за заштиту споменика културе. Секретаријат за инвестиције града Београда је посао поверио Археолошком институту, који га реализује у сарадњи са Републичким заводом за заштиту споменика културе, Музејем града Београда и предузећем КОТО д.о.о.

Приобални бедем је трасиран у време деспота Стефана Лазаревића, а дограђиван је касније, током османске и аустријске власти у Београду. Данас су на терену највидљивији остаци бастионих фортификација из прве половине 18. века: куртине бедема, бастион светог Јакова и Водена капија I. На већем делу трасе су очуване топарнице и грудобрани на круни бедема. На месту споја са бастионом св. Јакова бедем је пресекла железничка пруга која је трасирана 1942. године.

У обухвату ових истраживања је део приобалних фортификација који затвара просторне целине Западног подграђа и Доњег града. Дужина трасе је око 600 метара. Иако од великог значаја за одбрану тврђаве,

овај бедем је до данас остао слабо истражен. Превасходни циљ археолошких истраживања је прикупљање података о фортификацијама које су сукцесивно грађене током средњег века и раног модерног доба, пре свега правцима бедема, распореду и изгледу кула (у случају средњовековног бедема), начинима градње и стању сачуваности, а ради израде пројеката њихове заштите, конзервације, делимичне обнове и презентације у оквиру будућег уређења простора Линијског парка. То укључује стратиграфију културних слојева уз унутрашње лице приобалног бедема, до оригиналних нивоа терена, као и начине засипања простора између бедемских граса ради формирања топарница.

Драгана Гавриловић, Археолошки институт Београд
Иван Богдановић, Археолошки институт Београд
Горан Стојић, Археолошки институт Београд

ЗИДНО СЛИКАРСТВО ХРАМА ИЗ ВИМИНАЦИЈУМА

Рад је усмерен на археолошки, конзерваторско-рестаураторски и иконографски аспект зидног сликарства из објекта, који је откривен уз виминацијумски амфитеатар. Реч је о храму, који је коришћен током религијских церемонија одржаваних у склопу представа у арени. Храм је коришћен од 2. до прве половине 4. века, при чему су последње преградње на објекту извршене крајем 3. века.

Да би се интерпретирало сликарство на зидовима грађевине, за почетак је било неопходно извадити слојеве осликаних фрагмената из земље. Након тога је изведен преглед фрагмената, као и одређени конзерваторско-рестаураторски радови, уз помоћ којих је добијено неколико осликаних целина. На крају је измештен део зидног сликарства са зида апсиде храма и зиданог постаментa из апсидалног дела. Утврђено је да иконографија у оквиру грађевине подражава камену оплату. Уз то је на зидовима дефинисан и флорални мотив, док посебну пажњу изазива део натписа на латинском језику.

Марина Бунарџић, Републички завод за
заштиту споменика културе Београд
Емил Цабунац, КОТО д.о.о., Београд

МОНАШКО ГРОБЉЕ МАНАСТИРА СТУДЕНИЦА

Заштитна ископавања дела монашког гробља на јужној страни студеничке порте обављена су у служби конзерваторско рестаураторских радова на Краљевој цркви, који су због санације цркве од влаге захтевали постављање дренажних канала. Приликом земљаних радова, на простору источно и југоисточно од Краљеве цркве, као и западно од цркве Светог Јована, наишло се на гробове монашке некрополе. На овом простору је откривено шездесет гробова и утврђено постојање четири хоризонта сахрањивања, у периоду од прве половине 14. до 19. века. Највећа концентрација сахрана била је у непосредној близини апсиде Краљеве цркве, где су заступљена сва четири нивоа сахрањивања.

Најстарији хоризонт је опредељен у прву половину 14. века, а констатован је на читавом простору ископа. Сахрањивање је вршено на редове: покојници су полагани или у обичне гробне раке или у гробне раке чије су ивице, у пределу покојникове главе и рамена, биле ограђене насатично постављеним каменим плочама. Често је глава покојника била полагана на камену плочу. У млађем хоризонту се, поред наведених, појављују и гробне конструкције од насатично постављених камених плоча, које формирају правоугаону гробну раку, са покривком од истих. У једном случају, у функцији покривке гробне раке, секундарно је искоришћена мермерна надгробна плоча, са косо засеченим странама у виду зарубљене пирамиде, са лучно изведеном горњом страном. Гробови из најмлађег хоризонтима сахрањивања су најбројнији у делу источно и југоисточно од Краљеве цркве. Њих карактеришу гробне конструкције правоугаоне основе, начињене од вертикално постављених камених плоча локалног зеленог камена, уз спорадичну употребу мермерних плоча. Неки гробови садрже остатке дрвета, гвоздене закивке и алке, што указује да су покојници полагани у дрвене сандуке, а потом у гробне конструкције. Особен је гроб откривен у непосредној близини апсиде Краљеве цркве, са гробном конструкцијом од камених плоча серпентинита и мермера, постављених у виду крова на две воде.

Ненад Јончић, Народни музеј Србије
Александар Алексић, Завод за заштиту споменика културе Ниш
Милена Раковац Јончић, ИАРИЦ, Вршац

ДЕТЕКЦИЈА РЕДУТА УТВРЂЕЊА ДЕЛИГРАД ПРИМЕНОМ LIDAR ПОДАТАКА, САТЕЛИТСКИХ СНИМАКА И ВОЈНИХ АЕРОФОТОГРАФИЈА

Земљано утврђење Делиград има изузетан значај у српској војној и

културној историји, посебно као кључна одбрамбена тачка током Првог српског устанка и српско-турских ратова у 19. веку. Његова комплексна структура, сачињена од редута, шанчева и ровова, данас је у великој мери прекривена вегетацијом и тешко уочљива у терену. Стање ових трагова је такво да се могу истраживати само применом археолошке методологије

У оквиру пројекта анализе културног и археолошког наслеђа на простору планираних ветропаркова у околини Алексинца и Ражња, точни делови система утврђења Делиград је поново картографисано и делимично реконструисано применом напредних метода просторно-временске анализе. Основу интерпретације и анализе простора чинио је LiDAR снимак, који је омогућио креирање детаљног дигиталног модела терена (DTM), на коме су уочене структуре редута и шанчева. Анализа је додатно извршена помоћу савремених сателитских снимака, историјских карата, војно-топографских карата и војних аерофотографија. Оваква интердисциплинарна анализа допринела је новим сазнањима о просторној организацији утврђења и поставља основу за његову заштиту, дигиталну реконструкцију и презентацију. Поред тога, спроведеним археолошким истраживањима, значајно се доприноси промени приступа у истраживањима ове врсте културних добара јасно показује да се ова врста добара може истраживати само археолошким методама и такође представља археолошко наслеђе.

Кључне речи: Делиград, редути, LiDAR, дигитални модел терена, заштита културног наслеђа

Весна Рогић, Народни музеј Србије

ПРИМЕНЕ НОВИХ ТЕХНОЛОГИЈА У КОНЗАРВАЦИЈИ И ПРЕЗЕНТАЦИЈИ АРХЕОЛОШКИХ АРТЕФАКАТА

Развој нових технологија попут 3Д скенирања и 3Д штамапе допринео је да се знатно унапреди процес конзервације и презентације археолошких артефаката. Нови приступ у процесу обраде археолошких артефаката учинио је предмете доступнијим какао научном тако и широком аудиторијуму. Имплементирање нових алата знатно је унапредило процесе:

1. Документовања стања интервенције

Констатовање затеченог стања предмета и израда детаљне конзерваторске документације пре током и након интервенције је од изузетне важности за успоравање процеса старења предмета, адекватан процес

конзервације, интерпретацију и презентацију. Прецизна документација у дигиталној форми чини предмет доступнијим, смањује проценат грешке при интервенцији као и потребно време за његову обраду и интерпретацију. Стога је од изузетне важности да се током обраде предмета прикупи што више информација о предмету и да се прикупљени подаци о стању предмета и интервенцији на њему нотирају и учине доступним.

2. Рестаурације и конзервације археолошких артефаката

Рестаурација и конзервација археолошких артефаката је континуиран и комплексан процес, чији се обим у доста случајева не може предвидети и сагледати током примарне обраде предмета. Сагледавање општег стања предмета и доношење одлуке како, на који начин и у коликој мери је могуће предмете реконструисати је веома сложен процес. Применом иновативних решења у конзервацији, попут 3Д скенирања и 3Д штампе знатно се унапредио и убрзао процес обраде и конзервације предмета. Инплементација 3Д штампе у процес конзервације је омогућила да се интервенција на предмету сведе на минимум и да при томе интервенција буде неинвазивна и реверзибилна. Примена наведених метода је веома драгоцена при третману предмета код којих је констатован висок степен деградације и у доста случајева једини начин да се предмет учини читљивијим и доступнијим за обраду.

3. Израде копија и реплика

3Д скенирање и 3Д штампа оплемењују начин презентовања артефаката у музејима, што доприноси сензуализацији односа између посетилаца и музеја. Израда копија и реплика археолошких артефаката доприноси промоцији археолошког наслеђа и очувању културног идентитета.

Majda Šutić, Lukavac

Azra Sarić, Sarajevo

Maida Turkmanović, Zavičajni muzej Priboj

IZMEĐU PROŠLOSTI I BUDUĆNOSTI: RAZVOJ PREVENTIVNE ARHEOLOGIJЕ U BOSNI I HERCEGOVINI

Ovaj rad prati razvoj zaštite kulturno-historijskog i arheološkog naslijeđa u Bosni i Hercegovini, počevši od 19. stoljeća, pa sve do savremenih istraživanja uz primjene novih tehnologija u arheologiji. Napravljen je osvrt i na period prije 19. stoljeća, s prvim dokumentiranim primjerom zaštite spomenika – ahdnamom koju je Mehmed II izdao franjevcima 1463. godine. Ahdnama zabranjuje uništavanje crkvenih objekata, što se može smatrati

početkom zakonske zaštite kulturnih spomenika na ovim prostorima. Tokom 19. stoljeća, donose se ključne zakonodavne promjene, poput Zakona o prikupljanju, istraživanju i čuvanju starina iz 1869. godine, čime se formalizuje pristup zaštiti kulturno-historijskog naslijeđa. Osnivanje Zemaljskog muzeja 1888. godine predstavlja prekretnicu u institucionalizaciji zaštite kulturnog naslijeđa, iako u tom periodu nije postojala razvijena preventivna arheologija.

Potpisivanje Evropske konvencije o zaštiti arheološke baštine 2011. godine omogućilo je modernizaciju pristupa zaštiti arheološkog naslijeđa, uključujući integraciju arheološkog naslijeđa u kontekstu infrastrukturnih projekata. U novijim godinama, prof. dr. Adnan Kaljanac i njegov tim sa Katedre za arheologiju FF UNSA dali su značajan doprinos preventivnoj arheologiji, naročito kroz istraživanja na lokalitetima poput Grabovnika-Zeketuše (2012.) i Butmira (2016.), gdje su provedena opsežna prospekcijska istraživanja. Razvoj infrastrukturnih projekata, kao što je Koridor Vc značajno je unaprijedio preventivna arheološka istraživanja. Na dionicama poput Počitelj-Zvirovići, Putnikovo Brdo-Medakovo, Medakovo-Ozimice realizirani su važni projekti arheološke prospekcije i nadzora tijekom građevinskih radova. Članak analizira ključne faze razvoja zaštite arheološkog naslijeđa u Bosni i Hercegovini, uključujući primjenu novih tehnologija u arheološkim istraživanjima, koje su omogućile detaljnije i preciznije uvid u kulturno-historijski kontekst ovog područja.

Марија Д. Марић,
Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду

У СЛУЖБИ ЗАШТИТЕ: ПРОЈЕКАТ *INHERIT* КАО ПОДРШКА ИНСТИТУЦИЈАМА И КУЛТУРНОМ НАСЛЕЂУ

Циљ овог излагања је да стручној јавности из области заштите културног наслеђа представи пројекат који, полазећи од постојећих системских проблема у заштитарској пракси, настоји да понуди иновативан и одржив модел њиховог превазилажења кроз сарадњу са планинарском заједницом.

Велики део Републике Србије карактерише планински рељеф, богат археолошким локалитетима који су често тешко приступачни и удаљени од саобраћајне инфраструктуре. Надлежни заводи, суочени са ограниченим кадровским капацитетима, великим територијама надлежности и повећаним обимом текућих послова, онемогућени су да спроведу редовни мониторинг над наслеђем. Увид у стање добара се углавном врши

тек након настанка штете или када постоји озбиљна опасност од девастације — и то у случајевима када заводи имају информацију о проблему.

Са друге стране, најчешћи посетиоци брдовитих пејзажа су планинари. Иако свакодневно обилазе археолошке локалитете, често нису свесни њихове вредности, немају приступ поузданим информацијама о њима, нити знају коме да се обрате у случају да примете угрожавање добара. Информације о деловању нелегалних трагача за археолошким благом или пропадању локалитета најчешће се појављују на друштвеним мрежама и често остају без институционалног одговора.

Пројекат **INHERIT (Hiking Heritage Trails)**, подржан од стране **Креативне Европе**, осмишљен је као одговор на ове изазове. Његов циљ је стварање одрживог модела сарадње између планинарске заједнице и служби заштите културног наслеђа, путем обуке и сертификације планинарских водича у области препознавања, разумевања и пријављивања стања културних добара у планинским пределима. Водичи ће, кроз посебно креиран едукативни програм, стећи знања о културном наслеђу, процедурама обавештавања надлежних служби и коришћењу дигиталне платформе као основе комуникације са надлежним установама заштите.

Пројекат окупља четири партнера из Србије, Аустрије, Словеније и Португала, који заједнички развијају нови пословни модел под називом **Планинарски чувар баштине** и пратећу дигиталну платформу, са циљем примене и ширења овог модела на територији целе Европе.

Јелена Анђелковић Грашар, Археолошки институт, Београд
Марија Јовић, Археолошки институт, Београд
Стефан Станчић, Археолошки институт, Београд

САВРЕМЕНИ ПРИСТУПИ ПРЕЗЕНТАЦИЈИ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА КАО КЉУЧ ПОДИЗАЊА ДРУШТВЕНЕ СВЕСТИ О Његовом значају

Низак ниво свести о значају и очувању културног наслеђа у Србији, као и шире, препознат је као озбиљан проблем још почетком 20. века. Поставља се питање да ли би однос становништва према овом богатству био другачији када би се младе генерације од најранијег узраста систематски едуковале о његовој вредности? Савремени образовни систем суочава се са недостатком пажње код деце и неадекватним приступом настави, који се ослања на застареле методе и не прати развој савремених технологија. Због тога га младе генерације често доживљавају

као непривлачан и неактуелан. Теме које се баве значајем културног наслеђа минимално су заступљене у наставним програмима основног и средњег образовања, што додатно доприноси недостатку свести о његовој вредности међу младима. Поред изазова у едукацији млађих генерација, значај културног наслеђа често остаје препознат и међу одраслим становништвом, углавном због неатрактивних и недовољно ангажујућих приступа презентацији. Сва ова питања и изазови са којима се суочавају стручњаци у области културног наслеђа представљају кључне теме пројеката које Археолошки институт спроводи у оквиру европског програма Културна Европа. Иницијативе попут „Dancing Histories“, „Green Heritage“ и других активности имају за циљ да културно наслеђе приближе широј јавности на иновативан и атрактиван начин. Поред истраживања и презентације културног наслеђа, неки од ових пројеката усмерени су на развој савремених методолошких приступа у образовању. На овим задацима раде стручњаци из различитих области, са циљем да културно наслеђе постане доступније, разумљивије и привлачније широј публици.

Хоће ли савремене методе и креативни приступ презентацији културног наслеђа довести до суштинских промена у његовом разумевању и односу друштва према овом богатству?

Бојана Племић, Академија струковних студија Београд
 Јелена Анђелковић Грашар, Археолошки институт, Београд
 Марија Најдић, Академија струковних студија Београд

КРОЗ ПРИЗМУ СТРУКЕ И ПРАКСЕ: ПРОЈЕКАТ, „ИНТЕРПРЕТАЦИЈА КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА У ТУРИСТИЧКОМ ВОЂЕЊУ“

У новембру 2024. године, изведена је дводневна стручна обука „Интерпретација културног наслеђа у туристичком вођењу,“ у организацији Удружења туристичких водича Србије и суорганизацији Археолошког института Београд и Академије струковних студија Београд, која је финансијски подржана од стране Министарства туризма и омладине Републике Србије. Будући да је било потребно указати на практичне стране у вођењу по локалитетима наслеђа, као место обуке одабран је амбијент археолошког парка Виминацијум, док су аутори овог реферата уједно били предавачи на истој. Циљ обуке био је да се укаже на природу културног наслеђа као ресурса, као и да се истакне неопходност

комуникације података о наслеђу заснованих на релевантним изворима, прилагођене различитим групама посетилаца, уз разумевање значаја туристичких водича у ширем друштвеном контексту. Групу полазника чинили су професионалци са вишедеценијским искуством, па је тако евалуација постигнутих резултата кроз анкетно истраживање заснована на репрезентативном узорку, показујући да су полазници обуке у високом проценту сматрали стечена знања и вештине изузетно корисним (89%) и примењивим у пракси (56%), као и да постоји потреба за континуираним усавршавањем у погледу наведене тематике (100%). Додатно, полазници су дали своје сугестије поводом креирања искуствених доживљаја на локалитетима, које су се односиле на побољшање презентације кроз адекватну сигнализацију и развој тематских итинерера односно storytelling-a, али и за унапређење комуникационих вештина кроз специфичне приступе групама страних или домаћих туриста, уз акценат на рад са децом различитих узраста.

Конкретни исходи обуке резултовали су израдом плана за побољшање презентације у самом археолошком парку Виминацијум, кроз постављање наменских инфо табли и мапа на кључним тачкама локалитета везаним за активности интерпретације намењене већим групама посетилаца, као и предлозима за развој аутентичних туристичких производа у виду специјализованих тура. Такође, генералан закључак је да би од стране стручњака, кроз интердисциплинарни сарадњу, било неопходно посветити значајнију пажњу професији туристичких водича, како би се унапредила њихова сертификација те проширио опсег неопходних знања, будући да управо она може значајно допринети промовисању домаћег културног наслеђа. Кроз контакт са најширом популацијом, путем преноса одговарајућих информација о значају културне баштине, туристички водич је заправо медијатор у креирању емотивне компоненте између посетилаца и наслеђа, као кључне за његово исправно вредновање и чување.

Анастасија Стојановић, Фондација Неозоик, Панчево
Невена Пантић, Фондација Неозоик, Панчево

ПРИСТУПИ ПОПУЛАРИЗАЦИЈЕ И ЗАШТИТЕ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА- ИСКУСТВО ФОНДАЦИЈЕ НЕОЗОИК

Претходних година сведоци смо све веће девастације културног наслеђа и све већег броја у неповрат изгубљених споменика културе.

Један од разлога занемаривања и случајне или намерне девастације споменичког наслеђа јесте слаба заступљеност ових тема у обавезном и високошколском образовању. Како се од најранијег узраста код деце постављају темељи вредносних система и обликују обрасци мишљења, а исто тако емпиријски знамо да деца кроз непосредно искуство, игру и идентификацију са одраслим особама најефикасније усвајају знања, ставове и понашања, Фондација Неозоик је свој рад првенствено усмерила на младе. Са тим у вези, један од циљева Фондације Неозоик јесте ширење знања и свести о културном наслеђу и наукама које га проучавају и баштине.

Са идејом да се ове теме приближе младима у Србији, један од одабраних метода Неозоика јесу интерактивне тематске радионице базиране на локалном културном наслеђу у различитим градовима и мањим местима наше земље. Посебно изазовно било је прилагођавање комплексних садржаја, протканих у овим темама, различитим узрастима полазника радионица. Овом приликом биће представљени неки од пројеката које је Фондација успешно реализовала од свог оснивања, 2021. године, па до данас. Поред тога, за даљи развој неформалног и формалног образовања битно је истаћи и изазове, као и успехе који су пратили спровођење ових радионица. На крају, оне нису биле корисне само за локалне заједнице у виду едукације и забаве, већ су и значајан показатељ нама, као стручњацима, на који начин се перципирају ови проблеми у јавности, где лежи неразумевање између струке и грађана и шта је следећи корак ка побољшању очувања културно-историјских споменика.

Кључне речи: популаризација, културно наслеђе, радионице, млади

Предраг Ђерковић, Одељење за археологију, Филозофски факултет
Универзитета у Београду

ПРИМЕР УСПЕШНЕ ПОТРАГЕ ЗА УКРАДЕНИМ КУЛТУРНИМ НАСЛЕЂЕМ: РИМСКИ ЕПИГРАФСКИ СПОМЕНИК, ОШЉАНЕ, ВИНЧА

Обавеза археолога је да комуникацију са корисницима културног наслеђа ускладе са савременим трендовима и учине резултате својих истраживања доступним и релевантним за ширу јавност. То се посебно односи на популаризацију археологије међу младима, који због великог утицаја друштвених мрежа често не препознају конвенционалне начине презентовања културне баштине, или их сматрају недовољно интере-

сантним. Управо је из тих разлога Фондација Неозоик покренула видео формат “Археолошки Журнал”, са циљем да се младима у региону на приступачан начин пружи могућност упознавања са археолошким наслеђем. Фондација се тако издвојила као пионир у продукцији јавно доступних видео садржаја који у фокус стављају археолошке теме. На овом месту биће истакнути резултати које је до сада пружио рад на “Археолошком Журналу”, уз посебан осврт на значај оваквих формата за превенцију псеудонауке. Биће представљена важност сарадње са локалним установама културе и предности видео продуцирања од стране стручњака, насупрот мејнстрим медијима. Комуникација са младом публиком такође захтева прилагођавање новим друштвеним мрежама, те ће бити презентована и досадашња искуства у изради кратких видео клипова за платформу ТикТок. Упркос финансијским и логистичким потешкоћама код оваквог избора медија, позитивни резултати рада Фондације на овом пољу могу послужити као пример сличним организацијама и установама културе које своје садржаје намењују младима.

Богдана Опачић, Завод за проучавање културног развика, Београд
Милош Спасић, Музеј града Београд

Кристина Пенезић, Институ Биосенс, Универзитет у Новом Саду
Зорица Кузмановић, Одељење за археологију, Филозофски факултет,
Универзитет у Београду

Јован Митровић, Народни музеј Србије
Огњен Младеновић, Археолошки институт, Београд
Ивана Самарџић, НВО ArheoHub, Панчево

ВРЕМЕ ЈЕ ЗА ПРОШЛОСТ: ПЕРЦЕПЦИЈА И РЕЦЕПЦИЈА АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА У СРБИЈИ

Иницијални кораци у реализацији манифестације Година археологије 2025 подразумевали су и утврђивање и пресек стања о месту археологије у српском друштву и о улози археолошког наслеђа у образовним процесима. Ради што веће укључености грађана анкетно истраживање се спроводи онлајн, од децембра 2024. године. Археолози и студенти археологије нису укључени у испитивање. Поред социо-демографских карактеристика, упитник се састојао од 22 питања подељених у пет сегмента: шта је археологија и чиме се баве археолози; познавање археолошких налазишта у земљи и иностранству и посећеност археолошких налазишта и музеја у последњих 12 месеци; препоруке за унапређење презентације археолошких налазишта и музеја; информи-

сање о археологији и манифестацији Година археологије 2025; ставови о археологији; До половине априла 2025. године на упитник је одговорило 244 испитаника, међу којима су најзаступљенији они који имају од 15 до 30 година живота (44,3%) и од 31 до 45 година живота (36,9%), односно запослени грађани и студенти. Прелиминарни резултати показују да већина анкетираних грађана зна чиме се археологија бави, те да, уколико обилазе археолошка налазишта, то најчешће чине једном до три пута годишње. Међутим, поједини подаци указују да је потребно ширити знања о археологији и законској регулативи и посветити се презентацији науке и рушити стереотипе који се неретко пласирају путем медија и псеудонаучних истраживања. Током излагања биће представљени и позитивни и иновативни примери пројекта дисеминације археолошких знања кроз примере едукативних програма реализованих током манифестације Година археологије 2025.

Вујадин Вујадиновић, Народни музеј Чачак
Александра Гојгић, Народни музеј Чачак
Љубинка Богићевић, Чачак

ПОСТЕР: ЗАШТИТНА АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА НАРОДНОГ МУЗЕЈА ЧАЧАК (2018 – 2024. ГОД.)

У периоду од 2018 до 2024. године Народни музеј Чачак је спровео већи број заштитних археолошких истраживања урбане зоне Чачка. Диктирана убрзаним темпом новоградње ископавања, углавном мањег обима, донела су нове важне податке поготово кад је реч о центру тј. најужем језгру модерног града где су се развијала насеља од I до XIX века. Од локалитета Римски трг истраженог 2018. год. којим је откривена нова зона насељавања са остацима архитектуре античког али и средњовековног периода, источно од римских терми и нових налаза касноантичких радионица и средњовековне некрополе у ул. Бате Јанковића 44 добијају се јаснији обриси, односно габарити простора по правцу југ–север на ком се у будућности могу очекивати нови трагови античког и средњовековног периода. Ископавања у дворишту чачанског Музеја (2022–2024 год.) заједно са заштитним сондирањем улице Жупана Страцимира 2024. год. на светлост дана су изнедриле римску фортификацију приближно правоугаоне основе димензија 153 x 110m, површине између 1,6 и 1,7ha која је дужим странама оријентисана правцем исток–запад, заузимајући највиши део централног платоа на десној обали Западне Мораве, у истом, поменутом центру Чачка.

Један број сондирања, у највећој мери у околини касноантичке некрополе у приградском насељу Бељина иако није као резултат открио нове трагове римске прошлости, даје даље смернице у којим би се правцима ти трагови требали очекивати.

СЕКЦИЈА ЗА БИОАРХЕОЛОГИЈУ

(секција, Д. Вуловић)

Jelena Marković, Laboratorija za bioarheologiju,
Odeljenje za arheologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

PREHRAMBENE NAVIKE MEZOLITSKO-NEOLITSKIH ZAJEDNICA CENTRALNOG BALKANA: REZULTATI ANALIZE MIKROSTRIJA

Prehrambene navike su duboko kulturno ukorenjene i kao takve predstavljaju veliki potencijal za razumevanje procesa koji su zasnovani na promenama u ishrani, kao što je neolitizacija. Na prostoru centralnog Balkana, koji je jedna od ključnih oblasti za proučavanje ovog procesa zbog svoje pozicije, neolitski skeleti se nalaze u različitim ekološkim i kulturnim nišama, kao što su Đerdapska klisura (9500–5500. god. p.n.e.) i Šumadija i južni deo Panske nizije (6200–5300. god. p.n.e.). Prva oblast predstavljala je okolinu povoljnu za lov i ribolov, a potvrđen je i dug kontinuitet naseljavanja, od mezolita do neolita. Druge oblasti bile su značajno pogodnije za poljoprivredu, a dokazi o mezolitskom prisustvu tek izranjaju. Kako bi se istražile prehrambene navike u različitim periodima i teritorijama, na 70 individua primenjena je analiza bukalnih mikrostrija na zubima. Rezultati su ukazali da dolazi do značajne promene u ishrani između mezolita, u kome je hrana bila izrazito abrazivna, i neolita, gde se abrazivnost smanjuje. Uočene promene su najverovatnije posledica razvoja tehnologije pripreme hrane, do kog dolazi tokom neolita, pre nego promene u sastavu ishrane. Dobijeni rezultati analiza mikrostrija pokazali su koliko veliki uticaj ekološka i kulturna pozadina imaju na formiranje strategija ishrane i omogućili su bolje razumevanje kompleksnog procesa neolitizacije na teritoriji centralnog Balkana.

Ивана Димитријевић, Археолошки институт, Београд
Ђурђа Обрадовић, Археолошки институт, Београд

УЛОГА ЖИВОТИЊА У РАНОНЕОЛИТСКОМ НАСЕЉУ У МЕЂУРЕЧУ: АРХЕОЗООЛОШКА И ИКОНОГРАФСКА ПЕРСПЕКТИВА

Циљ овог рада је да, кроз два различита вида података – фауналне остатке који указују на исхрану, економију и животну средину, као и симболичко третирање животиња, и зооморфне приказе настале рукама и у перцепцији људи – сагледамо на који су начин животиње биле интегрисане у економски и друштвени живот ранонеолитских заједница. Материјал за ову студију потиче са ранонеолитског налазишта Дуњићи шљивари у Међуречу (с. 6200/6100 пре н.е.), смештеног у Левачко-бечичкој котлини (Централно Поморавље).

У Међуречу су пронађене бројне зооморфне фигурине, као и предмети који се доводе у везу са шематским представама говечета – амулети „Т“ или „У“ форме. Анализа зооморфних представа је подразумевала првенствено стилско-типолошку анализу фигурина четвороножних животиња, при чему је разматрана уједначеност приказа врста, као и проблематика идентификације врсте. Најзаступљеније су представе говечета, што јесте случај и на другим неолитским налазиштима. Археозоолошка анализа указала је на значај сточарства у овој неолитској заједници, које је било мешовитог карактера и заснивало се на узгоју средње крупне (овикаприни) и крупне (говече) стоке у приближно једнаком обиму, док је лов имао споредну улогу у привређивању.

Археозоолошка анализа фауналне збирке из Међуреча допринела је сагледавању локалних специфичности у економским стратегијама. С друге стране, анализа зооморфних фигурина указала је на постојање извесних образаца у представљању говечета у раном неолиту, који се огледају у њиховом изгледу, начину израде и доминацији минијатурних форми. Укрштањем резултата добијених анализом фауне и фигуралних представа размотрено је у којој мери избор врста и учесталост њиховог приказивања могу указивати на економски и симболички значај одређених животиња у оквиру ранонеолитских заједница.

Маја Кокановић, Институт БиоСенс, Универзитет у Новом Саду
Тамара Благојевић, Институт БиоСенс, Универзитет у Новом Саду
Јелена Јовановић, Институт БиоСенс, Универзитет у Новом Саду

ОБРАСЦИ ИСХРАНЕ РАНОНЕОЛИТСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ НА АРХЕОЛОШКОМ НАЛАЗИШТУ ДОЊА БРАЊЕВИНА

Ранонеолитско налазиште Доња Брањевина смештено је у близини села Дероње, у општини Озаци, у југозападној Бачкој, на северу Србије. Локалитет се налази на истуреној тераси — алувијалној равни, која се

пружа уз леву обалу некадашњег корита Дунава. Постојање налазишта први је забележио 1965. године С. Кармански, а систематска археолошка истраживања, уз повремене прекиде, трајала су до 1996. године. Радиокарбонски датуми потврдили су да се насеље на овом локалитету може датовати у VI миленијум пре нове ере, у период формирања првих земљорадничких заједница на овом простору. Процењено је да је насеље било у употреби око 250 година, највероватније у континуитету, током најраније и развијене фазе старчевачке културе. Близина Дунава и богатство природног окружења омогућили су развој разноврсне економије засноване на сточарству, лову и риболову. Нови резултати археозоолошке анализе указују на доминантно присуство домаћих животиња (каприни, говеда, свиње), уз значајно учешће дивљачи (дивље свиње, јелени, срндаћи, видре). Риболов је представљао важан сегмент привреде, док присуство птица, нарочито мочварних врста, сведочи о разноврсној експлоатацији локалног екосистема. Ови подаци откривају сложу стратегију исхране и ефикасно коришћење природних ресурса. Резултати су у складу са претходним анализама са истог налазишта, без значајних одступања, што додатно поткрепује постојеће закључке. Анализе стабилних изотопа угљеника и азота људских скелетних остатака указују да се исхрана становништва заснивала на копненим сисарима, без доказа о конзумацији рибе, што је необично узимајући у обзир близину реке, присуство риболовачког оруђа и остатака риба. Ниска вредност $\delta^{15}\text{N}$ код женске индивидуе указује на ограничен унос животињских протеина, вероватно услед ограниченог приступа ресурсима или одређених физиолошких стања. Ови резултати указују на прилагођавање новопридошних заједница новим природним условима али и задржавање претходне економске стратегије у раним фазама неолитске миграције, потврђујући образац исхране током неолита у овом делу Карпатског басена. Поред тога, подаци пружају нови увид у сточарство и ловне праксе раног неолита и постављају основу за будуће анализе, попут изотопа стронцијума и сумпора, које ће додатно продубити разумевање овог кључног периода људске прошлости.

„Ово истраживање спроведено је уз подршку Фонда за науку Републике Србије, Број пројекта 7498, *Moving across the plain: reconstructing the lifetime movements of farming pioneers and their successors during the Neolithic in the Southern Carpathian Basin-MOVE*.“

Драгана Вуловић, Археолошки институт, Београд
Селена Витезовић, Археолошки институт, Београд
Младен Младеновић, Археолошки институт, Београд

РЕКОНСТРУКЦИЈА ИСХРАНЕ У ПРОШЛОСТИ НА ОСНОВУ ОСТЕОЛОШКОГ МАТЕРИЈАЛА: НЕКОЛИКО ПРИМЕРА ИЗ АРХЕОЛОГИЈЕ ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА

Реконструкција исхране чини велики део археолошких проучавања – од истраживања начина на који се долази до хране (лов, риболов, земљорадња...), које се намирнице користе, како се припремају, како се чувају, размењују и конзумирају. Бројни су методолошки и теоријски приступи, од оних усмерених превасходно на економске аспекте, до оних који се баве више друштвеним и културним аспектима, као што су идентификација хране која се сматра луксузном, друштвени догађаји конзумације хране, попут гозби, до разлика у исхрани између појединих припадника одређене заједнице.

Остеолошки археолошки материјал игра важну улогу у реконструкцији исхране: фаунални материјал даје директне податке о томе које су животиње коришћене у исхрани, хумани остеолошки материјал даје податке о здрављу и квалитету живота, повезаним и са исхраном, док коштани артефакти могу пружити индиректне податке о алаткама и оружју коришћеном у земљорадњи, за лов и риболов.

У овом раду биће дат кратак методолошки преглед о могућностима интерпретације исхране на основу археолошких остеолошких налаза, и биће представљене студије случаја из археологије централног Балкана.

Marija Krečković Gavrilović, Laboratorija za bioarheologiju, Odeljenje
za arheologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
Mina Amzirkov, Laboratorija za bioarheologiju, Odeljenje za
arheologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
Marija Marin, Laboratorija za bioarheologiju, Odeljenje za
arheologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
Jelena Marković, Laboratorija za bioarheologiju, Odeljenje za
arheologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
Marko Porčić, Laboratorija za bioarheologiju, Odeljenje za
arheologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
Sofija Stefanović, Laboratorija za bioarheologiju, Odeljenje za
arheologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

POL, ROD I POGREBNA PRAKSA SAHRANJIVANJA ODRASLIH OSOBA NA RANOBRONZANODOPSKIM NEKROPOLAMA U MOKRINU I OSTOJICEVU (2100–1700. P.N.E.)

Konstrukcija rodnog identiteta u bronzanodopskim društvima predstavlja značajnu temu u evropskoj praistorijskoj arheologiji, koja je u poslednjih nekoliko godina ponovo dobila na aktuelnosti. Predmet istraživanja ovog rada je interakcija pola, kulture i socijalnog statusa u izgradnji društvene strukture krajem trećeg i početkom drugog milenijuma pre nove ere na primeru moriških nekropola u Mokrinu i Ostojićevu. Cilj istraživanja je da se ispita da li je i na koji način rodni identitet reflektovan i konstruisan u pogrebnoj praksi. Poređenjem biološkog pola i elemenata pogrebne prakse – strukture grobnih priloga, dimenzija rake i orijentacije tela – ispitali smo da li je rod usko vezan za pol, odnosno da li postoje rodno specifični markeri koji se mogu prepoznati kroz korelacije određenih klasa materijalne kulture, pogrebnih praksi i pola. Kada je reč o grobnim priložima, rezultati naše analize potvrđuju rezultate prethodnih istraživanja mokrinske nekropole tj. da postoje određene klase predmeta koje se vezuju za muškarce i žene u Mokrinu. Slični obrasci otkriveni su i u Ostojićevu, gde ovakva istraživanja ranije nisu sprovedena. Kada je reč o pogrebnoj praksi, postojeće opservacije o gotovo idealnoj korelaciji između pola i orijentacije tela prilikom sahrane su potvrđene na obe nekropole, dok male razlike između polova u karakteristikama rake (dubina, širina, dužina) ne postoje na Mokrinu, ali su prisutne u Ostojićevu. Sveukupno, rezultati ukazuju na to da je rodni identitet bio usko povezan sa polom, da je normiran u aspektu orijentacije tela, a da veze između određenih klasa grobnih priloga i pola nisu direktne i jednodimenzionalne, već da su posredovane društvenim statusom, odnosno presekom društvenog statusa i rodnog identiteta, ali pre svega tokom života, a ne kao specifičan element pogrebne prakse.

Marija Krečković Gavrilović, Laboratorija za bioarheologiju, Odeljenje
za arheologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
Sanja Nestorović, Laboratorija za bioarheologiju, Odeljenje za
arheologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
Tamara Vučinić, Kliničko bolnički centar Zvezdara, Beograd
Sofija Stefanović, Laboratorija za bioarheologiju, Odeljenje
za arheologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

ANALIZA HARISOVIH LINIJA KOD INDIVIDUA SAHRANJENIH NA BRONZANODOPSKIM NEKROPOLAMA MOKRIN I OSTOJICEVO (2100–1800. PRE NOVE ERE): PRELIMINARNI REZULTATI

Istraživanja kako prošlih, tako i modernih populacija pokazala su da nepovoljni uslovi u najranijem detinjstvu mogu imati dugotrajan uticaj na zdravlje i dužinu životnog veka. Ovu ideju su posebno razvili D. Barker i saradnici kroz hipotezu o Razvojnem poreklu zdravlja i bolesti (DOHaD), koja je uspostavila vezu između male težine na rođenju i povećanog rizika od razvoja kardiovaskularnih bolesti u odrasloj dobi. Poslednjih decenija, istraživači su ispitivali primenljivost ove hipoteze na arheološke populacije, manje ili više uspešno.

U okviru ovog istraživanja ispitivane su moguće dugoročne posledice fiziološkog stresa preživljenog u detinjstvu na bronzanodobnim populacijama sa nekropola u Mokrinu i Ostojićevu. Kao metodološki okvir korišćena je analiza Harisovih linija na golenjačama. Harisove linije, poznate i kao linije krize, predstavljaju radiološke manifestacije poremećaja u rastu kostiju koji su posledica perioda intenzivnog fiziološkog stresa, poput bolesti ili nehranjenosti. Iako se koštano tkivo tokom života neprestano remodeluje, Harisove linije uglavnom ostaju trajno prisutne na radiološkim snimcima i nakon završetka rasta, što omogućava njihovu upotrebu kao pokazatelja stresa u detinjstvu kod odraslih individua.

Analizirani su radiografski snimci golenjača ukupno 113 individua sa lokaliteta Mokrin i Ostojićevo, korišćenjem softverskog alata *Harris Line Tool*. Rezultati su pokazali da su Harisove linije prisutne u podjednakom broju kod muškaraca i žena, što sugeriše da nije postojala izražena polna diferencijacija u pogledu izloženosti fiziološkom stresu u detinjstvu. Kod većine individua kod kojih su Harisove linije detektovane, uočen je jedan, ređe dva nalaza. Najveći broj linija formiran je između šeste i desete godine života, što može da ukaže na period povećane ranjivosti u razvoju.

Imajući u vidu ograničenja same metodologije, posebno zbog remodelovanja kostiju tokom života, neophodno je uključivanje dodatnih bioarheoloških pokazatelja stresa kako bi se rekonstruisala potpunija slika zdravstvenog statusa u detinjstvu.

Марија Марин, Лабораторија за биоархеологију, Одељење за археологију, Филозофски факултет, Универзитет у Београду
Мина Амзирков, Лабораторија за биоархеологију, Одељење за археологију, Филозофски факултет, Универзитет у Београду

Бојан Петровић, Медицински факултет, Универзитет у Новом Саду
Марко Порчић, Лабораторија за биоархеологију, Одељење за
археологију, Филозофски факултет, Универзитет у Београду
Софија Стефановић, Лабораторија за биоархеологију, Одељење за
археологију, Филозофски факултет, Универзитет у Београду

ПОЛ И ПОГРЕБНА ПРАКСА КОД ДЕЦЕ СРЕДЊЕГ БРОНЗАНОГ ДОБА: НЕКРОПОЛА У ОСТОЈИЋЕВУ (1650–1550. г. п. н. е.)

Током бронзаног доба на тлу Европе одвијају се важни процеси попут појаве друштвене стратификације и диференцирања родних улога које се очитују у погребној пракси код одраслих. До недавно није било познато да ли су различити полно условљени погребни ритуали укључивали и децу. Анализа сахрана одраслих индивидуа на некрополи у Остојићеву (1650–1550. г. п. н. е.) код којих је пол било могуће утврдити стандардном антрополошком анализом показала је да се оријентација приликом сахрањивања разликовала код мушкараца и жена. Питање на које ћемо одговорити на примеру средњемонетарнодобне некрополе у Остојићеву је да ли су се погребне норме практиковане код мушкараца и жена примењивале на истовестан начин и код дечијих индивидуа и од ког узраста. Код деце из хоризонта средњег бронзаног доба до 7 година старости уочена је погребна пракса која је подразумевала сахрањивање у керамичким реципијентима у различитим оријентацијама. Како је за дечаке и девојчице у керамичким посудама резервисан овај посебан фунерарни третман, намеће се питање да ли је ово једина особеност у погребној пракси и да ли се и на њима примењују полно условљене ритуалне норме. Како би се одговорило на ова питања утврђена је старост деце и оријентација тела приликом сахране на узорку од 54 дечије индивидуе познатог пола. Биолошки пол субадулта је утврђен анализом полно специфичних пептида из зубног енамела.

Тамара Шаркић, Центар за форензичку и молекуларну генетику,
Биолошки факултет, Београд

САХРАЊИВАЊЕ У КОВЧЕЗИМА И ЛОША ОЧУВАНОСТ: СЛУЧАЈ ХУМАНИХ СКЕЛЕТНИХ ОСТАКА СА НЕКРОПОЛА У АТАРУ СЕЛА ЧУРУГ - ДЕТЕЛИНАРА 2 И СТАРИ ВИНОГРАДИ

Антрополошка анализа хуманог остеолошког материјала са античког (Детелинара 2) и раносредњовековног локалитета (Стари Виногради) у атару села Чуруг показала је висок степен лоше очуваности. Оба некрополе налазе се на приближним локацијама, са истим саставом земљишта. На локалитету Детелинара 2 археолошким истраживањима уочен је феномен постхумног отварања (пљачкања) гробова у прошлости због чега се лоша скелетна очуваност очекује. Међутим на локалитету Чуруг-Стари Виногради није забележен толики степен отварања гробова, али јесте лоша очуваност скелетних остатака. Током антрополошке анализе рађена су два индекса за процену очуваности материјала – индекс скелетне очуваности и индекс скелетне фрагментованости како би се прецизније, статистички, измерио степен презервације материјала. Посебна пажња у току анализе је била усмерена на проучавање тафономских карактеристика ради анализе унутрашњих и спољашњих фактора који могу довести до лоше очуваности и фрагментованости материјала. Ова анализа показала је велики степен присуства ерозивних трагова на постериорним површинама скелетних остатака на обе некрополе, што се доводи у везу са модификацијама насталим услед постојања гробне конструкције, односно током распадања ковчега, који изузетно деструктивно делује на скелетни материјал, што је ретко позната чињеница међу биоархеолозима. У раду ће бити приказани резултати биоантрополошке анализе са посебним освртом на утицај дрвених конструкција (сандука) на лошу скелетну очуваност, као и реконструкција типа сандука која је могла тафономски утицати на изузетно лошу очуваност скелетног материјала са некропола на локалитету Чуруг.

Веда Микашиновић, Центар за форензичку и примењену молекуларну генетику, Биолошки факултет, Београд; Центар за биологију кости, Медицински факултет, Београд
 Ксенија Ђукић, Центар за форензичку и примењену молекуларну генетику, Биолошки факултет, Београд

ПРЕЛИМИНАРНИ РЕЗУЛТАТИ БИОАНТРОПОЛОШКЕ АНАЛИЗЕ ХУМАНОГ ОСТЕОЛОШКОГ МАТЕРИЈАЛА СА ЛОКАЛИТЕТА 40, ПОТЕС ГОРЊЕМ САЈЛОВУ, НОВИ САД

У периоду од 2012. до 2015. године, на локалитету 40, потес Горње Сајлово, на територији града Новог Сада, спроведена су заштитна археолошка истраживања у оквиру којих је констатована и истражена и раносредњовековна некропола. На основу необјављене археолошке грађе

и гробних прилога, некропола је датована у средњи и касно аварски период (7–9. века н.е.). Биоантрополошка анализа хуманог остеоолошког материјала је обављена у Центру за биологију кости, Медицински факултет у Београду. Циљ овог рада је представљање прелиминарних резултата биоантрополошке и палеопатолошке анализе хуманог остеоолошког материјала, као и реконструкција палеодемографске структуре и биолошке прошлости сахрањених индивидуа.

Биоантрополошка анализа је спроведена на 199 индивидуа, од којих је 47 (23,6%) припадало мушком, 48 (24,1%) женском полу, док код 14 индивидуа није било могуће утврдити пол. У анализираном узорку присутна је висока заступљеност дечијих индивидуа – 90 (45,2%). Код 139 индивидуа је констатовано присуство патолошких промена, међу којима су најзаступљеније дегенеративне промене (65 индивидуа – 32,7%) и трагови физиолошког стреса, попут *cribra orbitalia* (CO) 62/137 индивидуа (45,3%), *cribra cranii* (CC) 40/176 (22,7%), *cribra femoris* (CF) 30/166 (18,07%), као и хипоплазија зубне глеђи 81/179 (45,3%). CO и CC су најзаступљенији код деце, за разлику од хипоплазије зубне глеђи која је најзаступљенија код одраслих. CF најчешће јавља код одраслих жена (≥ 18 година). Трауме су евидентирани само код 19 индивидуа (9,5%), у највећој мери на посткранијалном скелету, као случајне повреде.

Наташа Миладиновић-Радмиловић, Археолошки институт, Београд
Драгана Вуловић, Археолошки институт, Београд
Сања Несторовић, Лабораторија за биоархеологију, Одељење за
археологију, Филозофски факултет, Универзитет у Београду

ДОПРИНОС ПРОУЧАВАЊУ СТРЕЛИЧАРСТВА – OS ACROMIALE

Поремећај у центрима осификације скапуле назива се *os acromiale* (*os acromiale accessorium*; *acromion bipartite*). Њега је први пут описао *Jean Cruveilhier* 1843. године. Ова појава се манифестује у виду несраслих и одвојених епифиза акромиона, до којих долази услед поремећаја између самих центара осификације. Наиме, на акромиону постоје четири осификациона центра и *os acromiale* се може појавити између било која два центра.

У презентацији ће бити представљена сама анатомска варијација *os acromiale*. Биће речи о њеним варијантама, терминологији у литератури, и учесталости и дистрибуцији саме појаве. Посебна пажња биће посвећена етиологији ове анатомске варијације.

Наиме, етиологија ове појаве и даље остаје нејасна. Тренутно постоје три хипотезе – прва, *os acromiale* је узрокована механичким стресом који трпи акромион током периода раста, друга – на њен развој утичу генетски фактори, и трећа – појава *os acromiale* је узрокована генетским факторима, али и факторима из спољашње средине, односно генетском предиспозицијом која се може манифестовати када су присутни специфични типови механичког стреса, посебно током адолесцентне фазе.

У корист прве хипотезе, забележена је велика учесталост *os acromiale* у две скелетне серије енглеских стреличара из 15. (са ратишта Северни Јоркшир код Тоутона, Енглеска), и 16. (из Мери Роуз) века. Сматра се да је узрок ове аномалије пре свега у вези са напорним вежбама приликом употребе оружја, нарочито лука и стрела (посебно дугог лука!), односно неким врстама механичког стреса и поновљајућих траума које поједина занимања изазивају, и тиме спречавају фузију акромиона. У презентацији ће бити представљене две индивидуе, са локалитета Ромулијана и из Манастира Ресаве (Манасије), које су користиле лук и стреле, и које имају *os acromiale* управо на левој страни тела.

Nevena Pantić, Odeljenje za arheologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Beogradu

Tamara Šarkić, Centar za forenzičku i molekularnu genetiku,
Biološki fakultet, Univerzitet u Beogradu

ZNAČAJ ARHEOTANATOLOŠKIH ISTRAŽIVANJA: STUDIJA SLUČAJA DVOJNOG SREDNJOVEKOVNOG GROBA BR. 123 SA NEKROPOLE U SLAVKOVICI

Srednjovekovna nekropola i manastir u selu Slavkovica, nedaleko od Ljige u centralnoj Srbiji, istraživani su u dva navrata. Prva sistematska istraživanja rađena su 1970-ih, kada je otkriveno stotinak grobova, dok je 2017. godine zaštitnim iskopavanjima konstatovano još 17 grobova, okvirno datovanih u period 13-15. veka. Na nekropoli su najvećim delom zastupljene pojedinačne sahrane, orijentisane Z-I, bez priloga i sa izuzetno malo inventara (dugmad, prsten, klinovi). Pokojnici su sahranjivani u pravougaone zemljane rake koje su u pojedinim slučajevima bile oivičene lomljenim kamenom ili prekrivene nadgrobnim pločama. Unutar crkve, pronađena su i dva kamena sarkofaga. Sa zaštitnih iskopavanja iz 2017. godine, ističe se grob 123: arheolozi su konstatovali kamenu grobnu konstrukciju u kojoj su bile pohranjene dve odrasle osobe. Međutim, antropološka analiza humanog osteološkog

materijala pokazala je sahranu dve odrasle individue, muškog i ženskog pola, ali i skeletne ostatke novorođenčeta. U ovom radu biće predstavljeni rezultati bioantropološke analize, sa posebnim fokusom na značaj arheotanatoloških istraživanja u slučaju kolektivnih sahrana u srednjovekovnom kontekstu. Ova analiza razmotriće potencijalne scenarije koji su mogli dovesti do kolektivne sahrane, od sukcesivnog do istovremenog pohranjivanja ovih individua, kao i problematike u dokumentovanju svih stratigrafskih i bioantropoloških dokaza tokom iskopavanja koji nam pomažu u rekonstrukciji funerarnog rituala, a koji vrlo često ostaju nedostupni bioantropolozima.

Теодора Младеновић, Лабораторија за биоархеологију, Одељење за
археологију, Филозофски факултет, Универзитет у Београду
Младен Младеновић, Археолошки институт, Београд
Маја Живковић, Завод за заштиту споменика културе Панчево

ПРЕЛИМИНАРНИ РЕЗУЛТАТИ АРХЕОЗООЛОШКЕ АНАЛИЗЕ РИБЉИХ ОСТАКА ИЗ НОВОВЕКОВНОГ ХОРИЗОНТА ЛОКАЛИТЕТА САПАЈА

Археолошко налазиште Сапаја налази се у Старој Паланци, засеоку Банатске Паланке у јужном Банату (северна Србија). Некада се простирало на речном острву преко пута села, али је током друге половине 20. века, услед изградње хидроелектране Ђердап и регулације тока Дунава, острво делимично потопљено, што је довело до измене његовог изгледа и положаја. Насеље има дугу и вишеслојну историју, са остацима материјалне културе од антике до периода аустроугарске владавине. Централни и најупечатљивији објекат представља утврђење настало у римском периоду, које је током векова више пута обнављано и коришћено, све до рушења након Београдског мира 1739. године. Последња археолошка истраживања, спроведена 2020. године, била су усмерена на северни део утврђења, при чему је прикупљен и значајан археозоолошки материјал. Анализом остатака утврђено је присуство различитих животињских врста – сисара, птица, риба и мекушаца. Иако збирка рибљих остатака није бројна и прикупљена је методом ручне селекције, она пружа драгоцен увид у историјске риболовне праксе и прехранбене навике у време османске и аустроугарске управе (16–19. век). С обзиром на оскудне археозоолошке податке за период новог века, добијени резултати представљају значајан допринос разумевању начина коришћења животињских ресурса, као и свакодневног живота и исхране становништва тог доба.

СЕСИЈА: АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА, ЗАШТИТА И КУЛТУРНЕ ПЕРСПЕКТИВЕ УТВРЂЕЊА И ОДБРАМБЕНИХ СИСТЕМА НА БАЛКАНУ

(сесија, М. Д. Марић, М. Каличанин Крстић и Р. Арсић)

Војислав Филиповић, Археолошки институт, Београд
Александар Булатовић, Археолошки институт, Београд
Иван Нинчић, Археолошки институт, Београд

ПРОМЕНЕ У СТРАТЕГИЈАМА КОРИШЋЕЊА ПРОСТОРА И РЕЉЕФА У ПРЕЛАЗНОМ ПЕРИОДУ ИЗ БРОНЗАНОГ У ГВОЗДЕНО ДОБА У СЕВЕРОЗАПАДНОЈ СРБИЈИ

Северозападна Србија позната је у прошлости по богатим налазиштима ретких руда. Током прелазног периода из бронзаног у гвоздено доба, од посебног значаја била су налазишта два метала: бакра и калаја. Ретко извориште алувијалне руде калаја, каситерита, потврђено је у потоцима на јужним падинама планине Цер. На основу петнаестогодишњих истраживања америчко-српског геoarхеолошког тима, потврђено је да је експлоатација овог извора започета још током бронзаног доба, средином 2. миленијума п.н.е. Такође у то време, вероватно је било познато и неколико површинских налазишта бакра у подручју венца Подрињско-ваљевских планина, чија се најранија експлоатација може се одредити у 4. миленијум п.н.е. Нека мања налазишта руде у том региону показују изузетно висок садржај бакра, и до 25%. Током претходних пола века, теренска истраживања и ископавања открила су велики број некропола из касног бронзаног доба, док је пронађено само једно равничарско насеље. У гробовима је регистрован велики број бронзаних предмета, понекад и неколико пута више него у истовременим гробовима из околних области. Међутим, током истраживања идентификован је и значајан број градина из прелазног периода (На А), а које представљају прву појаву таквих насеља у овом региону. Материјална култура и низ апсолутних C14 датума указују на присуство културе чији је центар био знатно северније, у јужној Панонији. Све градине биле су стратешки постављене на највишим планинским врховима и утврђене снажним бедемима и рововима, што су јасни показатељи велике промене у начину коришћења простора и географских датости у времену од око 1000. до

850. године п.н.е. Додатном анализом коришћењем LiDAR технике откривена је величина и комплексност утврђења Цикоте, у размерама које су биле незамисливе у ранијим периодима. Такође је извршено LiDAR снимање утврђења на Тројановом граду, где су истраживањима посведочени бедем и ров истовремени са оним на Цикотама. Исто тако, ГИС анализа видљивости (viewshed analysis) за 12 градина и низијских насеља из овог времена потврдила је да су она била међусобно визуелно повезана, макар са најближим локалитетима. Нека утврђења, попут Тројановог града и градине Видојевица, имала су визуелне везе са више локалитета, при чему је видљивост досезала и до неколико десетина километара.

Милош Живановић, Центар за конзервацију и археологију Црне Горе

ТВРЂАВА МЕДУН, ПРЕГЛЕД АРХЕОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА

Илирски град Метеон на чијим је остацима у средњем вијеку подигнуто утврђење Медун, налази се у Кучима на око 9 км сјевероисточно од Подгорице. Недавно започета археолошка ископавања на овом мјесту пружила су детаљан увид у хронологију овог налазишта. Најстарији хоризонт живота на овоме мјесту је бронзанодопски, нађен у најнижим шкрапама живе стијене. Сљедеће и историјски веома значајно раздобље је период хеленизма којем припадају новооткривени бедеми као и његови остаци тзв. степенице, заправо усјеци у стијени направљени ради зидања бедема у киклопској техници. Хеленистички слојеви откривени су, такође, на живој стијени и то по правилу у дијеловима гдје су се некад простирали бедеми.

Средњовјековне фазе Медуна регистроване су на неколико локација али још увијек нису са сигурношћу уоквирене, те нам изглед средњовјековног утврђења донекле измиче. Најјаснија средњовјековна фаза је она из VII стољећа којој припада потковочаста кула на истоку квадратна на западу и остаци бедема на самој акрополи. Иако се током XIV-XV стољећа, Медун спомиње као важно војно упориште које је обезбјеђивало сигурност саобраћајне комуникације према Пећи, овај период је релативно слабо регистрован у археолошким истраживањима. Овом периоду са сигурношћу можемо приписати рановизантијске куле које су искоришћене и надограђене. Посебно се истиче потковичаста кула која је наново озидана дјелимично пратећи правац и облик рановизантијске. Она се датује новцем краља Твртка у другу половину

XIV стољећа а осим новца у слоју је откривена и значајна количина керамике и животињских костију са великом концентрацијом пепела и гари, што свједочи о насилном страдању куле у касном средњем вијеку.

Великим грађевинским подухватом Турске у другој половини XIX стољећа употпуности се мијења изглед тврђаве а остаци средњовјековних зидова се у потпуности негирају.

Amra Šaćić Beća, Odsjek za historiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Sarajevu

Adnan Kaljanac, Odsjek za arheologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Sarajevu

Jesenko Hadžihasanovi, Odsjek za arheologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Sarajevu

MOGORJELO I CARL PATSCH: PRIČA O JEDNOM ARHEOLOGU I RIMSKOM UTVRĐENJU

Mogorjelo je najvažniji arhitektonski kompleks iz kasnoantičkog perioda na prostoru savremene Bosne i Hercegovine iskopavan u periodu između 1899. i 1903. godine. Danas postoje tri različite teze o karakteru tog arheološkog lokaliteta. Prva i najstarija teza sugerise da je riječ o vojnom logoru (castrum). Sa druge strane postoji značajan broj naučnika koji smatraju da je riječ o poljoprivrednom gazdinstvu (villa rustica). Najnovija teza zastupa da je kompleks u Mogorjelu služio kao utvrđeno, sabirno mjesto za vrijednu carsku robu koja je stizala iz istočnog dijela unutrašnjosti Dalmacije. Svaka od ovih teza u svom metodološkom pristupu ima određenih prednosti i nedostataka na što ćemo u radu obratiti posebnu pažnju. Izvjesno je da arheološki kompleks u Mogorjelu predstavljao neku vrstu utvrde, ali koju vrstu? Pitanje je čiji odgovor možda nikada nećemo saznati zahvaljujući Carl Patsch. Naime, u kontekstu istraživanja i rada na lokalitetu Mogorjelo se već na osnovu objavljene literature može primjetiti da Carl Patsch nikada nije objavio rezultate kompletnih istraživanja, no zapažanje Pavla Anđelića o radu Abida Salihagića na Arnautovićima, te dodatne analize arhivske građe Zemaljskom muzeja se može postaviti pitanje o tome u kojoj mjeri se arheološko znanje dobivalo na adekvatan način tokom iskopavanja ovog lokaliteta, kao i načina na koji se arheološki materijal sa lokaliteta Arnautovići i Mogorjela mogao skladištiti nakon iskopavanja. Nadalje se iz objavljene stručne literature iz perioda nakon 1945. godine može primjetiti da ne postoje podaci da se o ovom lokalitetu na bilo koji način staralo nakon prvih konzervatorskih za-

hvata iz 1903. godine, dok arhivska građa Zemaljskog muzeja sa druge strane svjedoče o potpuno drugačijoj situaciji vrlo aktivne prakse konzervacije ovog spomenika, posebno uloge lokalne zajednice i pojedinih ličnosti. Prethodni primjeri svjedoče o tome da arheološko znanje o lokalitetima iskopavanim u prošlosti mogu biti dopunjena pomoću arhivskih dokumenata.

Бебина Миловановић, Археолошки институт, Београд
Ивана Косановић, Археолошки институт, Београд
Бојан Поповић, Археолошки институт, Београд

СИСТЕМАТСКА ИСТРАЖИВАЊА РИМСКОГ УТВРЂЕЊА ГЕРУЛАТА У СЕЛУ МИРОЧ ТОКОМ 2024. ГОДИНЕ

Систематска археолошка истраживања римског утврђења Герулата у селу Мироч, започета још 2021. године, настављена су и током 2024. године. Ископавања је током месеца јула спровео Археолошки институт у Београду, уз финансијску подршку Министарства културе и информисања и Општине Мајданпек. Након дефинисања делова бедема на северној, западној и источној страни, заједно са кулама које фланкирају капије током претходних кампања, ове сезоне се приступило ископавањима југоисточне угаоне куле и дела бедема на југу. Циљ истраживања био је да се установе димензије утврђења у правцу север–југ. Угаона кула, очуваних темеља и мањег дела надземне конструкције је трапезоидне основе са сачуваним улазом на северном зиду. Део јужног бедема, као и зидови куле, према техници зидања и материјалу се не разликују од претходно истражених, што негира постојање млађих фаза или неке друге интервенције, нарочито не у темељним зонама и нижим надземним деловима фортификације. Потпорни зид унутар утврђења је сачуван у темељној зони и паралелно прати бедем у истраживаној зони, што потврђује његово постојање унутар целе фортификације. Простор између два зида испуњен набијеном земљом, дефинисан је као некадашња стаза којом је циркулисала стража. Међу ретким покретним археолошким налазима (фрагменти различитих керамичких посуда и кости животиња) издвајају се уломци луксузне керамичке зделе (*terra sigillata*) пореклом из радионица Рајнцаберн (провинција Германија).

Невена Павловић, Завод за заштиту споменика културе Ваљево

**ЛОКАЛИТЕТ НА ЋЕЛИЈСКОМ БРДУ КОД ВАЉЕВА КАО
ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ КУЛА ОСМАТРАЧНИЦА
(BURGUS SPECULATORIUS)**

Локалитет се налази на доминантној стени у клисури реке Градац, око 6 km југозападно од Ваљева. Положај је са стратешке тачке гледишта повољан – природно заштићен литицама и доступан искључиво са северне стране. Са исте стране, у непосредној близини локалитета документовани су остаци старог пута, који је у позноантичком и средњовековном периоду повезивао ваљевску и пожешку котлину. У периоду 2019–2024. реализоване су три кампање археолошких ископавања, током којих су откривени остаци мањег утврђења, које у основи има неправилан четвороугаони облик површине око 300 m². Комплекс чине правоугаона кула, која је са северне и источне стране опасана оградним каменим зидом, формирајући на тај начин затворен простор (двориште) у којем се налази цистерна за воду. Покретни археолошки налази (фрагменти керамике, делови војне опреме, бронзана фибула из IV века и антички и средњовековни новац) указују на вишеслојно коришћење локалитета од праисторије, преко касне антике до средњег века. Посебно је значајна идентификација касноантичке фазе, када је, највероватније у IV веку, на локалитету изграђено мање утврђење типа осматрачнице, које се у античким изворима и на епиграфским споменицима помиње као *burgus speculatorius*. Из сачуваних натписа се може видети да су то утврђења мање површине и да је њихова изградња у блиској вези са заштитом границе од разбојника, контролом кретања путем и његовом заштитом кроз непрегледну брдско - планинску област. Постављана су на лимесу, граничним рекама, дуж магистралних и стратешких путева и у планинским превојима за потребе надзора и визуелне сигнализације. Њихова примарна улога је осматрачка и сигнална. Подизана су на извесном одстојању као самостални фортификациони објекти, који су оперативно повезани међусобно и са већим утврђеним логором у јединствен систем одбране територије појединих градова, путева, извора вода, рудничких области. У излагању ће бити представљени резултати истраживања локалитета, који иду у прилог интерпретацији утврђења као *burgus speculatorius*-a.

Игор Бјелић, Археолошки институт, Београд

ПРИМЕНА САТЕЛИТСКИХ СНИМАКА ПРИЛИКОМ МАПИРАЊА ТРАСА И СТРУКТУРА БЕДЕМА И УНУТРАШЊИХ СТРУКТУРА УТВРЂЕЊА УЛПИЈАНА И ЈУСТИНИЈАНА СЕКУНДА

Остаци утврђења *Ulpiana* и *Iustiniana Sekunda* били су предмет истраживања током осамдесетих година прошлог века од стране стручњака из тадашње Социјалистичке Републике Србије и САП Косово и Метохија. Од тада до данас на терену више није могуће ангажовање кадрова српске националности из политичких и правних разлога, чиме је доступност података српским истраживачима онемогућена. Примена сателитских снимака је у таквим околностима од посебне важности за мапирање остатака фортификација ових утврђења. Анализом снимака уочено је да постоје одређене физичке структуре чији правци упадљиво одступају од савремених антропогених активности на терену. Прецизно мапирање наведених структура омогућава реконструкцију праваца појединих секција бедема, одређивање тачног положаја кула, праваца појединих комуникација и одређених објеката унутар утврђења који ће бити откривени приликом будућих археолошких истраживања.

Радивоје Арсић, Завод за заштиту споменика културе Ваљево

КОНТИНУИТЕТ И ДИСКОНТИНУИТЕТ ОКУПАЦИЈЕ НА ПОЗИЦИЈАМА ПОЗНОАНТИЧКИХ ФОРТИФИКАЦИЈА НА ПРОСТОРУ СЕВЕРОЗАПАДНЕ СРБИЈЕ

На простору овог дела Србије регистровано је преко 30 различитих, претежно мањих фортификација из позноантичког перода. У последњих 20 година обављен је већи број археолошких истраживања и која су пружила доста потпуно нових подата о овим локалитетима. Укупно је у мањем или већем обиму истражено 10 утврђења претежно у брдскопланинском појасу. У преко 90 % случајева је утврђено да су прве фортификације на овом локацијама формирана током најстарије фазе старијег гвозденог доба, и да не настављају живот у млађим периодима праисторије. Сви ови локалитети су након тога ван употребе више од 1000 година. Археолошки налази показују да се крајем 3 и почетком 4. века на истим местима подигнуте фортификације различитих типова и да са мањим прекидима остају у употреби до краја 6. века, уз спорадично

додавање нових утврђења у 6. веку. Последња фаза насељавања представља период 9.-11. века када је један број утврђења поново на неко време у употреби. Анализа положаја и економски и историског контекста указује да потреба за формирањем утврђења на овим местима уско повезана са настојањем да се контролише кретање мање прометним путевима, планинским превојима, кањонима и кланцима. Наравно та потреба је у сваком од ових периода имало потпуно другачији иницијални узрок утврђивања ових доминантних тачка (заштита територије од суседних заједница, борба против друмског разбојништва, контрола и пресецање путева који воде ка центру власти).

Душан Рашковић, Беч

ЛОКАЛИТЕТИ ГРАД, ГРАДАЦ И ГРАДИШТЕ И НАЛАЗИ ФИБУЛА СА ПОСУВРАЋЕНОМ СТОПОМ У ОКОЛИНИ КРУШЕВЦА

Јован Цвијић, осврћући се на линију разграничења динарске метанастазичке струје, према осталим струјама у Србији, наводи: „најважнију границу метанастазичких струја у Србији чини развође које се пружа са Севера на Југ, кроз средину Шумадије: Авала, Космај, Венчац и Опленач, Рудник, преседлина код Вучковице између Груге и Лепенице, планине на Западу од Левча и Темнића; затим ова граница прелази Мораву у сутесци код Трстеника и хвата се Гоча, Жељина и Копаоника, пружајући се огранком Копаоника, Острим Копљем, до баровите долине доњег Лаба у Косову. На Западу од ове границе сасвим превладају динарски досељеници, чинећи 90 % од свих досељеника и бар 70 % од свега становништва“. Управо је то линија, гледајући са запада, до које допире висински археолошки топоним Градина. Тако су локалитети на тој замишљеној језичној зони разграничења, Градине: у Лисинама на западним падинама Копаоника, у селу Цветке, у селу Брзова на Малом Венчацу, у селу Грошница. Источно од те замишљене линије називи за утврђења на висовима углавном су: Град, Градац, Градиште или турски превод Кале. На локалитетима шире околине Крушевца налазимо све поменуте варијанте, међутим у овом делу Србије Кале је тек једно утврђење и то на малојастребачком превоју Гребач, док јужније од Јастребца Кале је много чешће.

Топоними Град, Градац, Градиште у правилу означавају вишеслојна археолошка налазишта, где неизбежно налазимо и рановизантијски период. Готово у правилу међу археолошким налазима на тим

локалитетима су и рановизантијске фибуле са посувраћеном стопом. Од прве фибуле, која је дошла 1963. год. путем поклона учитеља Јовановића у Горњим Левићима, до последње фибуле са посувраћеном стопом, пронађене током археолошких ископавања, 2010. год, Народни музеј Крушевац је стекао занимљиву збиру од 43 фибуле са посувраћеном стопом датоване у период V-VII. век. Намера је приказати и неколико фибула у приватним збиркама.

Марија Д. Марић, Одсек за историју, Филозофски факултет,
Универзитет у Новом Саду
Марија Каличанин Крстић, Завод за заштиту споменика културе
Крагујевац

ТОПОГРАФИЈА МОЋИ И РЕСУРСА: КАСНОАНТИЧКА УТВРЂЕЊА ПЛАНИНЕ РУДНИК У ОКВИРУ *METALLA TRICORNENSIA*

Касноантички период на централном Балкану обележен је значајном трансформацијом империјалних рударских домена, која се карактерише постепеним напуштањем директне царске контроле и преласком на локално управљање експлоатацијом металних ресурса. Ова студија фокусира се на подручје планине Рудник, које је чинило део *metalla Tricornensia* — територије која је, због свог рудног богатства, уживала посебан империјални статус од почетка успостављања римске власти на овом простору. Иако су најранија истраживања ове теме, посебно она Душанићева, дефинисала почетне границе и карактер домена углавном на основу историјских и епиграфских извора, нови археолошки налази указују на потребу преиспитивања њихове просторне организације и стратешких функција у касној антици.

У раду се разматра појава *villae rusticae* и утврђења на простору Рудника током IV века, са циљем да се испита њихова улога у трансформацији рударског пејзажа. Уз примену софтвера ArcGIS 10.2.2 спроведене су анализе видљивости (*viewshed analyses*) како би се дефинисали дometи визуелне комуникације између ових локалитета и сагледала њихова функција изван оквира пукe физичке контроле рудника и комуникационих праваца. Добијени резултати указују на то да су ова утврђења могла имати улогу не само у заштити и надзору економских активности, већ и у симболичкој демонстрацији империјалног присуства у пејзажу богатом ресурсима који је пролазио кроз дубоке структуралне промене.

Овај интердисциплинарни приступ отвара нове увиде у реорганизацију рударских домена у касној римској провинцији *Moesia Prima*, као и у комплексне односе између пејзажа, економије и империјалне моћи.

Mersiha Imamović, Odsjek za historiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Tuzli

RIMSKЕ FORTIFIKACIJE U SJEVEROISTOČNOJ BOSNI IZMEĐU ARHEOLOŠKE STVARNOSTI I PRAVNE NEVIDLJIVOSTI

Ovaj rad analizira stepen istraženosti rimskih utvrđenja na prostoru sjeveroistočne Bosne, s posebnim osvrtom na njihovu arheološku valorizaciju, značaj i pravnu zaštitu. Riječ je o području koje danas obuhvata teritorije više administrativnih jedinica Bosne i Hercegovine – Tuzlanskog i Posavskog kantona, Republike Srpske te Brčko distrikta – unutar kojih postoje razlike u zakonskoj regulativi vezanoj za istraživanje i zaštitu arheoloških nalazišta. Iako su na ovom prostoru identificirani brojni lokaliteti koji svjedoče o postojanju rimske fortifikacijske infrastrukture, nijedno od njih nije sistematski istraženo. Arheološki podaci su često fragmentarni, potječu iz 19. stoljeća ili iz povremenih terenskih pregleda provedenih u drugoj polovini 20. stoljeća. Takvo stanje otežava izgradnju cjelovitije slike o karakteru i funkciji ovih utvrđenja u okviru rimske provincije Panonije. Uz to, aktuelna zakonska rješenja ne pružaju jedinstven institucionalni okvir za njihovu zaštitu, što dodatno komplikuje provođenje istraživanja. Nelegalna iskopavanja dodatno ugrožavaju očuvanje ovih lokaliteta. Stoga rad ukazuje na potrebu donošenja usklađenih pravnih propisa, ali i provedbe novih, interdisciplinarnih istraživačkih projekata, čiji bi rezultati značajno doprinijeli boljem razumijevanju rimske prisutnosti na ovom prostoru. Pitanje očuvanja i valorizacije rimskih utvrđenja u sjeveroistočnoj Bosni ne tiče se samo arheološke i historiografske znanosti, već i savremenih izazova kulturne baštine u složenim administrativnim okolnostima Bosne i Hercegovine.

Vlado Lutovac, Polimski muzej – Berane

RANOSREDNJEVJEKOVNO UTVRĐENJE TUMBARICE

Prateći političke i administrativne reforme Rimskog carstva, tokom vladavine cara Dioklecijana 297. godine, formirana je provincija Prevalis, čije se granice u velikoj mjeri mogu poistovijetiti sa granicama današnje Crne Gore. Poznato je prostiranje ove provincije u svim pravcima, osim prema sjeveru, gdje se ne može sa sigurnošću govoriti o tačnoj sjevernoj granici.

Ovaj rad, osim predstavljanja novootkrivenog utvrđenja Tumarice kod Berana, donosi i kratak pregled rezultata arheoloških istraživanja na još nekoliko ranosrednjovjekovnih utvrđenja, čiji položaji ukazuju na potencijalno formiranje sjevernog limesa provincije Prevalis. Iako je riječ o skromnim arheološkim istraživanjima, novootkriveni arhitektonski ostaci i bogat arheološki materijal predstavljaju dobru polaznu tačku za buduće preciznije određivanje sjeverne granice provincije.

Душан Рашковић, Беч

НОВА ЗАПАЖАЊА О ГРАДИНАМА КОД ДРНИША И У ПЕТРОВУ ПОЉУ

Дрниш се налази у Далмацији, на простору природног левкастог сужења, где се састају планина Промина и планина Мосећ, са кањоном Чиколе. Када је 1990. године у Обавијестима ХАД-а изашао допис о Градинама околине Дрниша начета је занимљива историјско-географска тема улоге праисторијских утврђених насеља Дрниша. Нови налази на Чупића градини висине 378 м, актуелизирали су ту тему. У дрнишком музеју чувају се три одвојена скупна налаза металних предмета бронзаног и гвозденог доба, са овог археолошког локалитета. Најпре је на Чупића градини пронађена остава од четири секире келта датовани у период 1200-1100. године пре Христа. Други налаз су два гвоздена копља, гвоздена секира попут келта са ушицом и гвоздена брадва, датовани у старије гвоздено доба. Трећи налаз је скупни налаз из млађег гвозденог доба, који садржи, бронзану фибулу типа Башка, велику пинцету и гвоздени дугачак нож, типа-sica. На пределу од планине Промина, до планине Мосећ, на 7, 5 км ваздушне линије налази се рој праисторијских Градина. На том малом простору убицирали смо десет градинских насеља. На Бибића градини, под Промином, истичемо огроман северни подзид, а на Мујановој градини, на Мосећу, објекат пирамидалног облика.

На источном делу Петрова поља, у селу Мирловић поље, налази се Мала Градина, са које потиче мноштво налаза од антике до средњег

века: римска луковичаста фибула, новац III и IV века, птицолика фибула, германска лучна фибула и две силикве VI века.

Сматрамо да се управо на том делу Петрова поља налази средњовековни каструм Бречево. Ако Бречево није на Малој Градини, тада Бречево требамо тражити на вису Кулина Пешутова, у селу Градац, код извора Градац, за коју на млетачкој карти стоји ознака „*тургаса*“. Поред познате цркве св Порођења Маријина и средњовековног гробља, на источном делу села Градац налази се некропола са великим плочама и крстом, машетом, висине око 1,40 м.

Дејан Радичевић, Филозофски факултет Универзитета у Београду,
Одељење за археологију

Ана Цицковић, Музеј рудничко-таковског краја, Горњи Милановац
Јелена Марјановић, Завод за заштиту споменика културе Краљево
Мирко Вранић, Филозофски факултет Универзитета у Београду,
Одељење за археологију

У ПОТРАЗИ ЗА РИМСКИМ РУДНИКОМ

О планини Руднику и рудничком крају у античког доба нема података у писаним изворима. Да су се на тој планини налазили рудници олова и сребра, у оквиру којих је постојао и храм посвећен Мајци Земљи, обновљен за владавине Септимија Севера (193–211), сведочи плоча са натписом нађена 1865. на падинама Великог Штурца. Откриће плоче био је и повод да на месту налаза Јанко Шафарик обави ископавања. Била су то прва организована археолошка ископавања не само на Руднику, већ и у Србији уопште.

Сведочанства о присуству Римљана на самом Руднику и ширем подручју планине до најскоријег времена сводила су се искључиво на случајне налазе. Трагови се групишу у долини Језеро и по широкој коси Јешовачи Како би се потврдило постојање остатака насеља, на Јешовачи су 2023. године предузета пробна археолошка ископавања. Сондажно је истраживан локалитет Грабак и приликом тих радова у потпуности су потврђена запажања старијих истраживача. Регистровано је постојање утврђеног простора, квадратног облика (дим. 50 x 50 m) са бедемима чија је ширина износила око 1,10 m. У унутрашњости се откривени остаци грађевина. Према покретним налазима живот је трајао у III–IV веку. Насеље се ширило и изван брањеног простора, захватајући околне падине које се спуштају према оближњим потоцима.

**СЕСИЈА: ИНОВАТИВНЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ ДАЉИНСКЕ
ДЕТЕКЦИЈЕ У АРХЕОЛОГИЈИ: САТЕЛИТСКИ
СНИМЦИ, ЛИДАР, ТЕРМАЛНА КАМЕРА, МУЛТИСПЕК-
ТРАЛНА КАМЕРА, 3Д ФОТОГРАМЕТРИЈА, НЕРФ И
GAUSSIAN SPLATTING**

(сесија, Н. Јончић)

Срећко Живановић, Археолошки институт, Београд

**ФОТОГРАМЕТРИСКИ ПРИНЦИП У СЛУЖБИ МУЗЕЈСКЕ
ДЕЛАТНОСТИ**

Данашње потребе посетилаца захтевају да се музејски водичи прилагоде њиховим потребама, односно да пронађу јединствено решење како би остварили позитивну интеракцију са посетиоцима, привукли и одржали њихову пажњу. Последњих деценија сведоци смо убрзаног технолошког развоја у области електронике и информатике, чиме је овај процес захватио и институције културе. Технолошки напредак, којим су захваћене и установе културе, у многоме је омогућио рад кустосима различитих збирки, али такође, тиме су и кустоске збирке постале знатно доступније широј јавности. Модерне технологије омогућавају водичима да посетиоцима културну баштину презентују на занимљив начин и тиме привуку њихову пажњу. Такође, употреба нових технологија омогућава да се задовоље и потребе посетилаца којима је потребна посебна пажња – особама са инвалидитетом. Коришћењем реалистичних тродимензионалних модела интеракција са посетиоцима подиже се на виши ниво, а самим тим може се приказати и шири контекст музејског предмета. Прављењем тродимензионалног дигиталног модела, археолошке целине – објекта, посетиоцу се верно може реконструисати и приказати целокупан контекст налаза предмета из музејске витрине, чиме се остварује већа интеракција са самим посетиоцем. Као још један добар пример примене 3D технологије у сталним музејским поставкама, јесте коришћење холограма или технологија виртуелне реалности. Овакав вид презентовања културног наслеђа посебно је значајан код интеракције са децом. Поред наведених, у излагању биће приказано још алата који уз примену фотограметријског система могу појачати интеракцију између кустоса и посетиоца.

Ненад Јончић, Народни музеј Србије, Београд
Александар Алексић, Завод за заштиту споменика културе Ниш, Ниш
Милена Раковац Јончић, ИАРИЦ, Вршац

ДЕТЕКЦИЈА РЕДУТА УТВРЂЕЊА ДЕЛИГРАД ПРИМЕНОМ LiDAR ПОДАТАКА, САТЕЛИТСКИХ СНИМАКА И ВОЈНИХ АЕРОФОТОГРАФИЈА

Земљано утврђење Делиград има изузетан значај у српској војној и културној историји, посебно као кључна одбрамбена тачка током Првог српског устанка и српско-турских ратова у 19. веку. Његова комплексна структура, сачињена од редута, шанчева и ровова, данас је у великој мери прекривена вегетацијом и тешко уочљива у терену.

У оквиру пројекта анализе културног наслеђа на простору планираних ветропаркова у околини Алексинца и Ражња, утврђење Делиград је поново картографисано и делимично реконструисано применом напредних метода просторно-временске анализе. Основу интерпретације и анализе простора чинио је LiDAR снимак, који је омогућио креирање детаљног дигиталног модела терена (ДТМ), на коме су уочене структуре редута и шанчева. Анализа је додатно извршена помоћу савремених сателитских снимака, историјских карата, војно-топографских карата и војних аерофотографија. Оваква интердисциплинарна анализа доприне-ла је новим сазнањима о просторној организацији утврђења и поставља основу за његову заштиту, дигиталну реконструкцију и презентацију.

Срећко Живановић, Археолошки институт, Београд
Петар Којадиновић, Археолошки институт, Београд
Радивоје Арсић, Завод за заштиту споменика културе Ваљево
Војислав Филиповић, Археолошки институт, Београд

ТРОЈАНОВ ГРАД – НОВА САЗНАЊА НА ОСНОВУ LiDAR СНИМАЊА

Тројанов град представља археолошки локалитет градинског типа, који се налази на источном ободу планине Цер. Сам положај утврђења обезбеђује контролу над ширим простором у који спадају Поцерина, источни делови Јадра и југоисточни делови Мачве, али се за време „јасних“ дана поглед са овог утврђења пружа и до Београда, Авале и Фрушке Горе. Локалитет је често помињан у описима првих хроничара и путописаца, претежно као римски и српски утврђени град, док су археолошка истраживања, спроведена у више наврата, потврдила постојање

културног слоја из прелазног периода из бронзаног у гвоздено доба (На А), али и негирала његов средњовековни карактер.

И поред великог броја писаних извора као и изведених археолошких истраживања, Тројанов град никада није могао у целости да се сагледа услед густе шумске вегетације. Развој модерних и иновативних беспилотних летелица и нових рачунарских софтвера, омогућио је једноставнију и све чешће заступљену примену метода даљинске детекције у обради, анализи и документовању покретног и непокретног археолошког материјала. Једна од поменутих техника, а која има велику примену у анализи археолошких локалитета упрвао јесте LiDAR метода (Light Detection and Ranging). Применом различитих параметара у склопу више поновљених снимака у каснијој анализи, могу се добити резултати који нису видљиви у оквиру једног снимка. Сходно томе, у оквиру овог излагања биће приказан методолошки приступ у оквиру процеса снимања, као и резултати који јасно показују положај старих сонди, границе унутрашњег и спољашњег платоа, границе бедема, одбрамбеног рова и римске куле, чиме се долази до јасније слике о Тројановом граду.

Мирослав Кочић, Центар за археологију
“Драгослав Срејовић”, Универзитета у Крагујевцу
Мирослав Марић, Балканолошки институт САНУ, Београд
Ана Кочић, Центар за археологију
“Драгослав Срејовић”, Универзитета у Крагујевцу
Марија Каличанин-Крстић, Центар за археологију “Драгослав
Срејовић”, Универзитета у Крагујевцу
Неда Мирковић-Марић,
Међуопштински завод за заштиту споменика културе, Суботица

ПРИМЕНА МЕТОДА РАПИДНЕ КАРАКТЕРИЗАЦИЈЕ НА ЛОКАЛИТЕТУ ЈОВАНОВАЦ БУБАН

У овом раду ће бити представљени резултати неструктивних метода коришћених на локалитету Јовановац Бубан, које су извели стручњаци Центра за Археологију “Драгослав Срејовић”, Завода за заштиту споменика културе Крагујевац, Балканолошког института САНУ, и Међуопштинског завода за заштиту споменика Суботица.

Приликом заштитних радова на локалитету Јовановац Бубан, који је био познат из литературе рекогносцирањима обављеним од стране Завода за заштиту споменика културе Крагујевац током друге половине

седме деценије двадесетог века, искоришћена су искуства методологије развијане у склопу пројекта СРГАП протеклих 8 година.

Пре било каквих ископавања, примењене су различите неструктивне методе примењиве у том тренутку на овом локалитету, укључујући електрорезистивитет, геомагнетометрију, примену ГПР радара, ваздушна снимања топографије и вегетације.

У овом раду представљамо примену ових спрегнутих метода, као компарацију са методама коришћеним у Северној Србији од стране овог истог тима. Ова студија случаја је веома битна у компаративном погледу не само због техничких резултата, већ и у показивању ефективности различитих метода у различитим еколошким и геолошким условима. Истраживања су рађена истим или веома сличним методама у различитим временским условима, геолошким зонама и екстремним климатским условима како су снимања започета после вишемесечне суше, где су лакустрини глиновити седименти присутни на локалитету скоро у потпуности били остали без влаге.

Марија Каличанин-Крстић, Центар за археологију
“Драгослав Срејовић”, Универзитета у Крагујевцу

Мирослав Кочић, Центар за археологију
“Драгослав Срејовић”, Универзитета у Крагујевцу,

Ненад Јончић, Народни музеј Србије

Ана Кочић, Центар за археологију

“Драгослав Срејовић”, Универзитета у Крагујевцу,

Драган Јовановић, Градски музеј Вршац

Славица Ђорђевић, Завод за заштиту споменика културе Крагујевац

АРХЕОЛОШКИ ЛОКАЛИТЕТИ КОСА И ПУСТО ПОЉЕ У КОРИЋАНИМА - РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА НА БАЗИ КОМБИНОВАЊА ТРАДИЦИОНАЛНИХ АРХЕОЛОШКИХ МЕТОДА СА МОДЕРНИМ ТЕХНОЛОГИЈАМА

У раду ће бити представљени резултати истраживања два археолошка локалитета у Корићанима код Крагујевца, који су добијени комбиновањем традиционалних археолошких метода (ископавање и рекогносцирање), са геофизичким истраживањима и резултатима LiDAR снимања.

Циљ је да се на примеру студије случаја археолошких локалитета Коса и Пусто поље покаже како резултати добијени модерним технологијама, комбиновани са традиционалним археолошким методама, утичу на доношење закључака и проширивање археолошког знања. Приме-

ри наведених локалитета су посебно значајни јер приказују различите утицаје које модерне технологије имају на археолошку интерпретацију. На примеру локалитета Коса, резултати LiDAR снимања, кориговали су претходне интерпретације, док су на локалитету Пусто поље LiDAR снимања и геофизички резултати потврдили претходна сазнања, уз њихову допуну додатним подацима. Такође, упоредна анализа временских захтева показује однос цена употреба модерних технологија, капацитет података, као и површину захвата, али и озбиљна ограничења модерних технологија уколико нема употребе традиционалних археолошких метода.

Мирослав Марић, Балканолошки институт САНУ, Београд
Мирослав Кочић, Центар за археологију „Драгослав Срејовић“
Универзитета у Крагујевцу
Неда Мирковић-Марић,
Међуопштински завод за заштиту споменика културе, Суботица
Ана Кочић, Центар за археологију
„Драгослав Срејовић“, Универзитет у Крагујевцу
Марија Каличанин-Крстић, Центар за археологију „Драгослав
Срејовић“ Универзитета у Крагујевцу

УПОРЕДНА АНАЛИЗА РЕЗУЛТАТА РАЗЛИЧИТИХ МЕТОДА ДАЉИНСКЕ ДЕТЕКЦИЈЕ НА ПРИМЕРУ ЛОКАЛИТЕТА 72, К.О. ЧАНТАВИР, СУБОТИЦА

Локалитет број 72 у катастарској општини Чантавир, Суботица детектован је у јесен 2024. године током површинске проспекције терена у оквиру пројекта „Археолошка мапа северне Бачке“ који већ годинама спроводи Међуопштински завод за заштиту споменика културе Суботица. Током овог пројекта су поред пешачких рекогносцирања више пута коришћени и различити методи даљинске проспекције, али на овом локалитету са ефемерним остацима насеља и сарматске некрополе одлучено је да се тестира више спрегнутих метода даљинске проспекције.

Локалитет се налази далеко од видљивих водотокова и главних комуникација у овом делу северне Бачке. Анализа доступних сателитских снимака показала је присуство вишеструких аномалија у непосредној околини откривене зоне површинског материјала, вероватно од насеља из времена сарматске доминације на овим просторима у 3. и 4. веку нове ере. Током пролећа 2025. године спроведено је испитивања ових аномалија видљивих на сателитским снимцима вишеструким недеструктив-

ним методама, попут геомагнетних, геоелектричних и снимања георадаром, те снимањем инфрацрвеном камером из ваздуха у различитим временским условима. Резултати снимања потврдили су археолошки карактер свих детектованих аномалија и омогућили упоредну анализу резултата различитих метода даљинске детекције. У овом раду ће се такође обратити нарочита пажња на недостатке сваке методе појединачно и како се спрегнутом употребом различитих техника долази до квалитетнијих података у циљу брзе евалуације и карактеризације археолошког наслеђа.

Адам Н. Црнобрња, Народни музеј Србије, Београд
Ненад Јончић, Народни музеј Србије, Београд

ПРИМЕНА ТЕРМАЛНЕ И МУЛТИСПЕКТРАЛНЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ У АРХЕОЛОШКИМ ИСТРАЖИВАЊИМА: СТУДИЈА СЛУЧАЈА ЛОКАЛИТЕТА ЦРКВИНЕ КОД СТУБЛИНА (ОБРЕНОВАЦ)

Локалитет Црквине код села Стублине (општина Обреновац) представља једно од најзначајнијих неолитских насеља у Србији, припада позној фази винчанске културе. Насеље је просторно организовано и уређено, са систематски распоређеним кућама и индикацијама о уличној мрежи. Геомагнетна истраживања спроведена од 2007. до 2011. године пружила су темељ за реконструкцију урбане структуре насеља.

Због доброг сета података добијених геофизиком, одлучено је да се уради анализа примењивости дрона са термалним и мултиспектралним камерама у детектовању археолошких целина, са циљем проширења примене мултисензорских приступа у археологији. Термална камера омогућава детекцију температурних аномалија на површини терена, што потенцијално указује на постојање археолошких остатака попут зидова, јаркова или других структура. Мултиспектрална камера снима у различитим деловима спектра (NIR, RedEdge, Green), омогућавајући анализу вегетацијских индекса који могу рефлектовати промене у земљишту услед археолошких целина испод површине. Методе се примењују у различитим временским условима и годишњим добима како би се утврдили оптимални параметри снимања.

Очекује се да примена ових технологија омогући идентификацију нових аномалија, проверу постојећих и боље планирање ископавања. Истовремено, кроз упоредну анализу са геомагнетним подацима, истра-

живање ће пружити увид у ефикасност, ограничења и комплементарност метода, чиме ће се допринети развоју мултисензорских приступа у археолошким истраживањима у Србији.

Ognjen Zdravković, Vekom, Beograd
Marko Pantić, Vekom, Beograd

PRIMENA 3D LASERSKOG SKENIRANJA U DOKUMENTOVANJU I REKONSTRUKCIJI SPOMENIKA KULTURE

U savremenim praksama očuvanja kulturne baštine, 3D lasersko skeniranje predstavlja izuzetno efikasan metod za dokumentaciju i rekonstruisanje spomenika kulture. Ova tehnologija omogućava brzo i precizno prikupljanje prostorno-vremenskih podataka putem formiranja oblaka tačaka visoke rezolucije, čime se obezbeđuje verna digitalna reprezentacija objekta. U radu se analiziraju prednosti 3D laserskog skeniranja u odnosu na tradicionalne metode dokumentovanja, kao i njegova primena u rekonstrukciji oštećenih ili degradiranih delova spomenika. Poseban akcenat stavljen je na integraciju laserskog skeniranja sa fotogrametrijom i BIM tehnologijama u cilju izrade potpunih digitalnih modelakoji mogu služiti za potrebe restauracije, edukacije i virtuelne prezentacije. Na osnovu domaćih i međunarodnih primera, potvrđeno je da 3D skeniranje značajno doprinosi očuvanju autentičnosti, produženju trajnosti i unapređenju pristupačnosti kulturne baštine široj javnosti i stručnjacima.

Петар Којадиновић, Археолошки институт, Београд
Немања Мрђић, Археолошки институт, Београд

БАТИМЕТРИЈСКА ПРОСПЕКЦИЈА РИМСКОГ ЛИМЕСА У СРБИЈИ И МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТУП

Употреба батиметријских метода у археолошким истраживањима представља значајан искорак ка неинвазивној детекцији, изучавању и документовању подводних локалитета у Србији. Примена савремених сонарских система омогућава генерисање детаљних тродимензионалних модела терена и евентуалну идентификацију објеката од археолошког значаја. У раду ће бити изнета досадашња искуства и запажања, добијена превасходно мапирањем дунавског корита, с циљем лоци-

рања остатака архитектуре римског периода. Посебан акценат стављен је на методологију примене батиметријских техника при археолошкој проспекцији, укључујући избор опреме, параметре снимања, анализу података и интеграцију резултата са постојећим археолошким и историјским сазнањима. Истраживања су заснована на комбинацији археолошких, историјских и географских података уз употребу класичних и напредних сонарских система, попут модела Garmin 120 и Hi-Target HD-Max. Стечено искуство и закључци у примени наведене технологије представљају кључне резултате SEED пројекта Археолошког института, намењеног младим истраживачима, и својеврстан почетак изучавања подводног културног наслеђа у Србији.

Ана Гавриловић, Српско археолошко друштво, Београд
Душка Радосављевић, Клуб студената археологије, Београд

ДИГИТАЛИЗАЦИЈА НАСЛЕЂА КРОЗ ГЕЈМИНГ: ГЕНЕКС КАО ПРИМЕР ЛОКАЛНЕ ПРОДУКЦИЈЕ И ПОТЕНЦИЈАЛ ЗАШТИТЕ БУДУЋЕГ АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА

Стамбено-пословни центар „Генекс“, познат и као „Западна капија Београда“, представља један од најпрепознатљивијих симбола Новог Београда и значајан пример архитектуре касног 20. века. Изграђен између 1970. и 1980. године, овај комплекс од две куле повезане мостом, са ротондом на врху пословне куле, био је иновативан и визуелно доминантан репер града. Проглашен је за културно добро 2021. године, а 2023. продат је приватној компанији, што покреће питања о заштити и очувању оваквих споменика.

Посебну вредност Генекса као културног добра истиче и дело београдског Демагог студија, који је кроз дистопијску видео игру (Highwater) постављену у контекст апокалиптичног Новог Београда дигитално сачувао изглед овог објекта. Сличан приступ већ је имао позитивне резултате на глобалном нивоу, као што је често поменути пример катедрале Нотр Дам у игри Assassin's Creed Unity, која је после пожара послужила као модел за реконструкцију.

Овај рад указује на значај сарадње установа заштите културе са локалним гејминг студијама, који све чешће преузимају улогу дигиталних хроничара урбаног пејзажа. Поред Генекса, као пример потенцијално угроженог културног добра наводи се и комплекс Београдског сајма. Упркос првобитној заштити читавог комплекса 2009. године, она је убрзо сведена само на Халу 1. Данас је читав комплекс приватизован и

његов власник је Београд на Води (Belgrade Waterfront), а судбина овог комплекса је угрожена рушењем Хала 2,3,4 и пренаменом Хале 1. Сајам представља изузетно достигнуће послератне архитектуре и сведочанство технолошког и културног узлета тог периода, те као такав има потенцијал да постане будуће археолошко наслеђе.

Кроз примену фотограметрије, 3D моделовања и гејмификације, могуће је очувати аутентичност и функцију оваквих објеката у дигиталном простору, чак и уколико они физички буду измењени или уништени. Овај приступ не само да проширује поље културне заштите, већ и пружа нове могућности за едукацију и укључивање јавности, као и за интердисциплинарну сарадњу између културног и технолошког сектора.

Andrew Welch, Jacksonville
Nenad Jončić, Народни музеј Србије, Београд
Milena Rakovac Jončić, ИАРЦ, Вршац
Karmen Welch, Jacksonville

ВРШАЧКИ ЗАМАК – ИДЕАЛНА 3Д РЕКОНСТРУКЦИЈА И ВИРТУЕЛНА ПРЕЗЕНТАЦИЈА ВРШАЧКОГ УТВРЂЕЊА

Вршачки замак, поред тога што је споменик културе од великог значаја, представља и препознатљив симбол града Вршца. Подигнут средином 15. века, утврђење је највероватније саградио српски деспот Ђурађ Бранковић као део одбрамбеног система јужних граница Угарске. У наредним вековима, тврђава је била напуштена и пала у рушевине. Тврђава је археолошки истраживана и делимично реконструисана.

У циљу њене савремене интерпретације и популаризације, реализован је пројекат израде идеалне 3D реконструкције и виртуелне (VR) презентације замка. Први корак било је теренско ласерско 3D скенирање замка, након чега је уследило LiDAR снимање објекта и његове ближе околине. Поред тога, примењени су и мобилни LiDAR алати (путем Apple уређаја), класична фотограметрија, као и постојећа техничка и археолошка документација.

На основу обједињене грађе израђен је високоверни 3D модел, који је послужио као основа за развој виртуелне презентације. VR приказ Вршачког замка представљен је у Градском музеју Вршац, као средство популаризације културног наслеђа кроз савремене дигиталне технологије. Пројекат представља пример добре праксе у коришћењу напредних дигиталних метода за очување, интерпретацију и презентацију непокретних културних добара.

Слободан Пикула, Медијска Мрежа
Адам Н. Црнобрња, Народни музеј Србије
Ненад Јончић, Народни музеј Србије

СЕРИЈАЛ „ИЗГУБЉЕНИ ГРАДОВИ СРБИЈЕ“ ПРЕЗЕНТАЦИЈА КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА

Документарни ТВ серијал Изгубљени градови Србије представља медијски пројекат усмерен ка презентацији и популаризацији културног наслеђа Р. Србије, археолошком мапирању, научној интерпретацији и визуелној реконструкцији слабо познатих археолошких локалитета широм Србије. Серијал обухвата седам локација: Ad Octavum (Вишњица), Lederata (Велико Градиште), Јеринин град (Трстеник), Орловине (Мали Зворник), Марина кула (Куршумлија), Скобаљић град (Вучије), Борач на Кршу (Кнић).

Истраживачки приступ заснива се на примени дрона за LiDAR скенирања, термовизијским снимањем, аерофотограмetriје и теренске верификације. На основу добијених података, израђени су детаљни дигитални модели терена (DTM) и након археолошке анализе урађене су идеалне 3D реконструкције утврђења и простора који су потом коришћени у формирању визуелне наратије сваке епизоде. Сви подаци су обрађивани у сарадњи са археолозима, а финални резултати укључују нова сазнања о просторној организацији, градитељским фазама и контексту појединих локалитета. Осим популаризације, серијал пружа основу за даљу стручну и научну анализу, као и подршку институционалној заштити културног наслеђа. У току је рад на наставку серијала

Кључне речи: Популаризација и презентација културног наслеђа, LiDAR скенирање, 3D реконструкција, археолошка интерпретација, мултидисциплинарни приступ.

СРПСКО археолошко друштво (Београд). Скупштина
(48 ; 2025 ; Требиње)

Програм, извештаји и апстракти / Српско археолошко
друштво, XLVIII Скупштина и Годишњи скуп Требиње,
29-31. мај 2025. године ; [приредили Адам Црнобрња и
Војислав Филиповић]. - Београд : Српско археолошко
друштво ; Требиње : Музеј Херцеговине, 2025 (Земун :
БироГраф). - 132 стр. ; 21 cm

Текст ћир. и лат. - Тираж 200.

ISBN 978-86-80094-31-1 (САД)

1. Српско археолошко друштво (Београд). Годишњи
скуп (48 ; 2025 ; Требиње)

а) Српско археолошко друштво (Београд). Годишњи
скуп (48 ; 2025 ; Требиње) -- Програми б) Археолошка
истраживања -- Србија -- Апстракти

COBISS.SR-ID 168313865